

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2021/02. ■ VI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2021/02 ■ VI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: **Prof. Dr. Vókó György DSc** OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD győri fellebbviteli főügyészségi ügyész, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD intézetigazgató egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2021/02

TANULMÁNYOK

- 06** Bancsi Zsolt József – Rimóczy István
Az előkészítő ülés ismeretelméleti és pszichológiai szempontjai II.
- 36** Tilki Katalin
Az elektromos kerékpárral elkövetett ittas járművezetések büntetéskiszabási gyakorlata
- 54** Nagycenki Tamás
A hazai szervezett bűnözésre vonatkozó anyagi büntetőjogi fogalmak gyökerei

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 82** Kiss Anna
A „Barnahus-módszer” megjelenése a büntetőeljárásban
Gondolatok az OKRI, az Ügyészek Lapja és az MJÁT szervezésében,
2021. április 7-én megrendezésre került kerekasztal-beszélgetésről

HÍREK

- 90** László Balázs
Az önálló közvádloi intézmény 1871 előtti gondolati előzményei
a magyar jogi kultúrkörben

KÖNYVAJÁNLÓ

- 124** Válogatás a szakirodalomból

MELLÉKLET – XXXV. OTDK, VÁLOGATÁS

- 126** Bodnár Beáta
A rágalmazás és a becsületsértés dekriminalizációja,
különös tekintettel a büntetőjog alapelveire

BANCSI ZSOLT JÓZSEF¹ – RIMÓCZY ISTVÁN²

AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS ISMERETELMÉLETI ÉS PSZICHOLÓGIAI SZEMPONTJAI II.

2. Az előkészítő ülés

2.1. Felkészülés és az ülés megnyitása

2.1.1. Az előkészítő ülés célrendszere

Az előkészítő ülés célja a büntetőeljárás gyorsítása azáltal, hogy lehetőséget ad annak *sommássá tételére*, ennek hiányában a *bizonyítás egyszerűsítésére*.

A sommássá tétel statisztikailag mérhető. Így például ügyészségünkön 2018. II. és 2019. I. félévében az előkészítő üléssel érintett vádlottak közel 40 százalékaival szemben az előkészítő ülésen érdemi döntés született, és e döntések fele jogerőre is emelkedett. Ezt az eredményt könnyen lehet kimagaslónak, elégségesnek vagy elégtelennek minősíteni.

Az ítélettel végződő előkészítő ülés, vagyis a terhelt beismerésén alapuló sommás eljárás – miként arra *Erdei Árpád* már 1991-ben felhívta a figyelmet³ – a magyar büntetőeljárás hiányossága volt 2018-ig. Az ilyen eljárás kodifikációjakor a jogalkotónak két, látszólag ellentétes érdeket kell összeegyeztetnie. Egyrészt biztosítania kell, hogy a bűnüldöző szervek ne legyenek érdekeltek a terhelt nyomozási beismerésének kierőszakolásában, ezért a beismerésnek a bíróság előtt (vagy ott is) el kell hangzania. Másrészt tehermentesíteni kell a bíróságokat, ami viszont a korábbi perjogi szabályok mellett beismerő vallomás esetében sem volt megoldható, mivel a beismerés után is le kellett folytatni a teljes eljárást. Ennek a szabálynak a háttérében a terhelti beismerés jelentőségének csökkentésére irányuló korabeli jogalkotói szándék húzódott meg (mintegy annak ellentétéként, hogy Visinszkij a beismerést a bizonyítékok királynőjének minősítette). *Erdei* méltán mutatott rá a „királynő trónfosztásának” illogikus megvalósítására: a tárgyalás mellőzésével folytatott eljárás-

1 dr. Bancsi Zsolt József nyírbátori járási ügyészségi alügyész

2 dr. Rimóczy István nyíregyházi járási vezetőhelyettes ügyész

3 ERDEI Árpád: *A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehene*. Magyar Jog 1991. 4. szám 210.

sokban ugyanis „a királynő” továbbra is „uralkodott”, miközben a jogalkotó a beismerés bírói kontrollját sem követelte meg. A szerző erre tekintettel egy bíróság előtti beismerésen alapuló, de annak megszületése esetén további bizonyítás nélkül befejeződő sommás eljárás kodifikálását javasolta. Lényegében ezt vezette be az új büntetőeljárási kódex 27 évvel később az ítélettel végződő előkészítő ülés intézményesítésével.

A sommás eljárás rövid idő alatt népszerűvé is vált mind a bíróság és az ügyészség, mind pedig a terhelti oldal számára. A hatóságok oldalán ezt a statisztika igazolja. A tapasztalatok pedig azt mutatják, hogy azok a terhelték is nagy számban tesznek beismerő vallomást az előkészítő ülésen, akik erre a nyomozás során nem voltak hajlandók. Ennek pontos okai nem ismertek, ezért a téma kutatása rendkívül tanulságos lehetne.

Beismerő vallomás hiányában az előkészítő ülés a *perkoncentráció* színhelyévé válik. Ennek népszerűsége statisztikailag nem mutatható ki, a tapasztalatok pedig nem teljesen kedvezőek. Ennek lehetséges okai között említendőnek tartjuk, hogy a perkoncentráció gyökeresen ellentétes a több évtized alatt kondicionált szokásrendszerrel, főként a ténymegállapítási relevancia teljességre törekvő felfogásával, és azzal, hogy a beismerés nem a bizonyítékok királynője.

Úgy tűnik tehát, hogy az előkészítő ülésnek *kettős célrendszere van*: először is *sommás eljárást* céloz, és annak elmaradása esetén igyekszik a büntetőpert a vitás tényekre és bizonyítékokra *koncentrálni*. Közelebbi vizsgálat azonban ezt a felfogást illetően kételyeket támaszt.

A célok közötti választás lényegében a terheltet illeti meg, minthogy az ő nyilatkozata a perdöntő a sommás eljárás feltételei között (a bíróságnak szűk teret ad a törvény a beismerés elutasítására, és ennek indítványozása az ügyész számára is csak szűk körben lehetséges). A *terhelti nyilatkozat tehát az előkészítő ülés kulcsfontosságú mozzanata*, mely az eljárás további részének alakulását döntően határozza meg. Vajon miért biztosít a jogalkotó ilyen kitüntetett szerepet a terhelti nyilatkozatnak? A válasz kétféle lehet attól függően, hogy a terhelti kihallgatást *bizonyítékszerzési cselekménynek* vagy *védekezési alkalomnak* tekintjük-e.⁴

Ha a terhelt kihallgatását *bizonyítékszerzési cselekménynek* tekintjük, akkor a kitüntetett szerep nyilvánvalóan a terhelti beismerés kimagasló bizonyító erejének szól, vagyis annak, hogy a beismerés a „bizonyítékok királynője”. E felfogás szerint tehát a sommás eljárás elvi alapja, hogy a beismerés mellett a többi bizonyítás felvétele fölöslegessé válik: a beismerés mint bizonyíték a ténymegállapítási relevanciát beszűkíti. Ez volt Visinszkij és az inkvizíció

4 Lásd ezzel kapcsolatban: Bócz Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 105.

álláspontja is, melynek logikus következménye, hogy *a kihallgatók céljává a terhelti beismerés elérése vált*, a nyilatkozat maga pedig e szempont dominanciája miatt csupán kétféle értékelést kaphat: a beismerő vallomás kieszközlése siker, minden más nyilatkozat kudarc.

Ha viszont a terhelt kihallgatását *védekezési alkalomnak* tekintjük, nyilatkozatának jelentősége az, hogy segítségével kideríthetők a bizonyítás anyagának egyes hiányosságai, egyben lehetőség nyílik az eljárás vitás kérdésekre koncentrálására. Ez a felfogás nem úgy teszi fel a kérdést, hogy a terhelt *„beismer vagy tagad”*, hanem úgy, hogy *„mely tényeket ismeri be, melyeket tagadja, és mit állít.”* Ez a felfogás nem biztosít kiemelt jelentőséget a terhelti vallomásnak mint bizonyítéknak, hanem a bizonyítékok összesítő értékelését tartja olyan módszernek, ami az igazság megközelítésére a legalkalmasabb. Hangsúlyozza viszont az eljárásjogi tényezők szerepét az igazság elérésében, ezek közül is a büntetőeljárás „multiperszonalitását”, vagyis azt, hogy minél több alany működik közre a bizonyításban, annál jobban viaszszorulnak a szubjektív elemek, és csökken a tévedés valószínűsége.

Az utóbbi felfogás mellett szól az is, hogy mint látni fogjuk, *a terhelti védekezési taktikák sokfélesége miatt a „beismer vagy tagad” dichotómiája valójában nem is használható.*

Mindezekre tekintettel *a terhelt kihallgatását helyesebb védekezési alkalomnak tekinteni.* Ez a felfogás az *előkészítő ülés céljait* illetően *a következőket jelenti:*

1. lehetőséget kell biztosítani arra, hogy *a terhelt világosan kifejtse védekezését,*
2. meg kell ragadni a lehetőséget a terhelti védekezés és a vád koncepciójának összevetésére,
3. ezáltal lehetőséget kell szerezni arra, hogy *a bizonyítási eljárást a vitatott kérdésekre koncentrálják.*

Ebben a célrendszerben *a sommás eljárásra való áttérés csak a 3. cél egyik esete,* nem pedig önálló cél. Erre is tekintettel az előkészítő eljárás sikere sem azonosítható a beismerés (és az ítélethozatal) elérésével. Sikertelenségről voltaképpen még akkor sem beszélhetünk, ha a terhelt egyáltalán nem kíván nyilatkozni, mert mint látni fogjuk, ez is felfogható egyfajta védekezési taktikaként, melyet alapul véve a perkoncentráció végrehajtható. *Az előkészítő ülés csak akkor sikertelen, ha a perkoncentráció lehetősége elmarad.*

Mindezek alapján *az előkészítő ülés fő célját a perbeli relevancia rögzítésében* határozhatjuk meg.

2.1.2. A védekezési taktika felfedésének jelentősége

Az ügyész a vádemeléskor felfedi a bizonyítékait, egyúttal betekintést enged pertaktikájába is. A terhelt, illetve védője azonban nem köteles az előkészítő ülésig semmilyen megnyilatkozásra. Az eljárásjog biztosítja azt a lehetőséget, hogy a védelem *kivárási taktikát* folytas-

son, vagyis átengedje a kezdeményezést a nyomozó hatóságnak és az ügyésznek. Ez a taktika nagyon előnyös, mivel sokszor minden erőfeszítés nélkül az eljárás megszüntetéséhez vezet, nem teszi ki a terheltet az egymásnak ellentmondó, illetve cáfolható nyilatkozatok következményeinek, emellett vádemelés esetén koncentrált védekezési taktika dolgozható ki. Ilyen előnyök mellett érthető, hogy a kiváró taktikát a védelem a bírósági eljárásban is szívesen alkalmazta, a régi perjogi szabályok pedig ezt meg is engedték.

Az új szabályok középpontjában az ezzel való szakítás áll. *Az előkészítő ülés az a fórum, ahol a védekezésnek legkésőbb be kell kapcsolódnia az eljárásba.* Később ez már nem tehető meg jogkövetkezmények nélkül.

A fentiek következménye, hogy *az előkészítő ülésen a vádlott kihallgatását a szükséghez és lehetőséghez képest részletesen el kell végezni.*

Ismeretes ezzel szemben olyan ellenérv is, miszerint az előkészítő ülés nem tárgyalás, márpedig a bizonyításfelvétel fóruma csakis a tárgyalás lehet, következésképpen a vádlott részletes kihallgatása az előkészítő ülésen nem lehetséges, csupán az engedélyezhető, hogy a vádlott összefoglalja a saját álláspontját, kérdezni nem lehet. Ez a felfogás nyilvánult meg a következő ügyben is az előkészítő ülésen.

(3. számú jogeset)⁵

A pénzhamisítás miatt emelt vád tényállása maximálisan figyelembe vette a terhelt nyomozási vallomását. Eszerint ő találta a hamis 100 eurós bankjegyet, de mivel ilyet még nem látott, nem volt benne biztos, hogy hamis, bár felmerült benne ennek a lehetősége. A társaságában lévő anyósa azt tanácsolta, hogy majd hétfőn vigyék el a bankjegyet a postára, mert ott a megfelelő műszaki berendezéssel meg tudják vizsgálni. A terhelt azonban – amíg anyósa bement az áruházba vásárolni (egyébként ott is volt bankjegyvizsgáló berendezés) – a közeli kocsmába ment, ott kijelentette, hogy a bankjegyet pénzküldő szolgáltatáson keresztül kapta (tehát az nem lehet hamis), melynek következtében a valódi bankjegy értékének egyharmadaért beváltották neki. Az ügyész ezeket a körülményeket mérlegelve úgy döntött, hogy a terhelt ténybeli beismerésben van az eshetőleges szándékkal történő elkövetést illetően.

Az előkészítő ülésen a terhelt úgy nyilatkozott, hogy nem érzi magát bűnösnek, mivel nem tudta, hogy hamis a pénz, és egyébként sem kíván börtönbe vonulni (priusza miatt a mértékes indítvány is végrehajtandó börtön volt). A bíró ekkor közölte, hogy az ügyet tárgyalásra tűzi, megidézi a kocsmárost, és minden egyéb bizonyítást fel fognak venni. A tárgyalás határnapját hónapokkal későbbi időpontban kívánta megjelölni. Az ügyész ugyanakkor úgy gondolta, hogy részletesebb nyilatkozatásra lenne szükség, mivel a nyo-

mozási vallomás alapján a terhelt voltaképpen egyetlen tény sem vitatott, védekezése a jogi értékelés síkján mozgott: szerinte az elkövetés gondatlan volt. Mindez az ügyész álláspontja szerint az azonnali tárgyalásra való áttérés mellett szólt volna, mivel bizonyításfelvételi szükség nem mutatkozott.

A bíró azonban közölte: nem engedélyezi a vádlott részletes kikérdezését, arra csak a tárgyaláson biztosít lehetőséget, mert bizonyításra csak tárgyaláson van lehetőség. Az ügyész ekkor visszakérdezett: ha nem ismerheti meg a védekezést, hogyan jelölje meg saját bizonyítási indítványait. A bírói válasz figyelemre méltó volt: a már elhangzottakra és a védői indítványokra figyelemmel.

A jogeset tanulsága: ha a jogalkalmazó számára nem világos, hogy az előkészítő ülés célja éppen a védekezés pontos megismerése, akkor hajlamos a „nem ismerem be a bűncselekmény elkövetését” mondat elhangzása után az ülést – mintegy sikertelenségét deklarálva – berekeszteni.

A vádlott előkészítő ülésen való részletes kihallgatásának tilalma egyébként a *tételes per-jogi előírásokból sem vezethető le*. Mindenekelőtt a Be. 502. § (5) bekezdése (a bűnösség beismerésére irányuló bírói kérdés) után a (6) bekezdés azt szabályozza, hogy ki kihez intézhet kérdéseket ezek után, ennek során megadja a vádlott bírói és ügyészi kikérdezésének jogát is, mégpedig korlátozások nélkül. Csak ezt követően szabályozza a törvény a beismerés vagy annak hiánya esetén követendő eljárást.

A Be. 522. § (1) bekezdése szerint pedig: a tárgyalás ugyan főszabályként a vádlott kihallgatásával kezdődik, de az mellőzhető, ha az előkészítő ülésen már vallomást tett. Ebből egyértelmű, hogy a jogalkotó semmilyen különbséget nem kívánt tenni az előkészítő ülésen és a tárgyaláson elhangzott terhelti vallomások között.

Az a szabály tehát, hogy a bizonyítást tárgyaláson kell felvenni, nem minősül kivételt nem tűrőnek, csupán főszabálynak. Ezt támasztja alá például a Be. 504. § (4) bekezdése is, mely szerint ha a bíróság az ügy előkészítő ülésen való elintézését lehetségesnek tartja, a büntetéskiszabási körülményekre is kihallgatja a vádlottat, ennek érdekében – noha nyilvánvalóan bizonyításról van szó – nem tűz ki tárgyalást.

A vádlott előkészítő ülésen való részletes kihallgatását gátló tételesjogi szabályt tehát nem találunk. Nem vezethető ez le a vádlott jogainak védelme szempontjából sem. A hallgatás joga az előkészítő ülésen is megilleti a vádlottat, erre figyelmeztetni is kell, és a tárgyalással azonos módon tiszteletben is kell tartani. Védője jelenléte és jogai a tárgyalással azonos szabályok alá esnek. Jogai nemhogy csorbulnának tárgyalási jogaihoz képest, de még egy pótlólagos jog is megilleti: nyilatkozatának megfontolása érdekében kérdés feltételét indítványozhatja az ügyészhez [Be. 502. § (6) bekezdése].

Mindezek alapján a vádlott előkészítő ülésen való részletes kihallgatásának tilalmát a törvény nem tartalmazza, sőt a törvény preambuluma, bevezető rendelkezéseinek és részletes szabályainak összevetése alapján a részletes kihallgatás szükségessége mellett hozhatók fel érvek.

A szoros összefüggés miatt röviden megemlíteném még, hogy a perkoncentrációs cél természetesen nemcsak a védelmi taktika kifejtését, de az ügyészi oldal álláspontjának egyértelművé tételét is megköveteli. A legegyszerűbb ügyektől eltekintve helytelennek tartjuk ezért, ha az ügyész nem él a vád lényegének és a bizonyítási konstrukciónak az ismertetéséhez fűződő jogával [Be. 502. § (1) bekezdése]. E témával részletesebben a nyitóbeszéd kapcsán foglalkozunk.

2.1.3. A védekezési taktikák osztályozása

Bócz Endre szerint a védekezés irányulhat a felelősség teljes kizárására vagy csökkentésére, míg alapját tekintve lehet jogi, ténybeli vagy ezek kombinációja.⁶ Célszerű e kategóriákkal megismerkedni, mivel – mint látni fogjuk – gyakorlati jelentőségük van a bizonyítási eljárás terjedelmét illetően.

Tisztán jogi a védekezés, ha annak lényege az, hogy

1. a cselekmény megtörtént, de jogszerű volt,
2. a tett megtörtént és a vádlott követte el, de nem valósít meg bűncselekményt, vagy
3. a tett enyhébb megítélésű bűncselekményt valósít meg.

Ezzel szemben *tisztán ténybeli* védekezésről van szó, ha a védelem arra hivatkozik, hogy

4. a tett meg sem történt,
5. a tett megtörtént (vagy megtörténhetett) ugyan, de nem a vádlott követte el (rendszerint alibi igazolására irányul).

Végül *a ténybeli és a jogi védekezés kombinációja*, ha az annak a bizonyítására irányul, hogy

6. a tett megtörtént és a vádlott követte el, de nyomatékos enyhítő körülmények állnak fenn,

7. büntethetőséget kizáró tény állapítható meg (ez nem azonos az anyagi jogi értelemben vett büntethetőséget kizáró okkal, ide tartozik például a bizonyíték jogellenességére vonatkozó előadás is),

⁶ Bócz Endre: *Kriminalisztika...* i. m.: 100–101. Az eredeti klasszifikációt néhány vonatkozásban – a lényeg érintése nélkül – átalakítottuk, és más sorrendbe rendeztük. A példák javarészt ugyancsak a Szerzőtől származnak.

8. az indítványozott büntetés túl súlyos, a büntetéskiszabási körülményeket és azok nyomatékát az ügyész interpretációjától eltérően kell mérlegelni.

A *tisztán jogi védekezés* (1., 2., 3.) ritka, mert a büntető jogdogmatika stabil, az ügyész ritkán emel jogilag téves vádat.

Az 1. védekezési típusra (a tett megtörtént, de jogszerű volt) példa, ha testi sértéssel vádolt rendőr magát a sérülést okozó magatartást elismeri, de azt állítja, hogy magatartása a bilincshasználatra vonatkozó szabályoknak megfelelt, tehát nem volt jogellenes.

A 2. védekezési típusra (a cselekmény nem valósít meg bűncselekményt) példa lehet a hanyag elkövetéssel vádolt védekezése, mely szerint igaz, hogy a felügyeletére bízott gyermek kiesett az ablakon, és meghalt, de szerinte nem volt tőle nagyobb fokú körülmekintés elvárható, mert erre az eshetőségre senkitől sem várható el a felkészülés.

Gyakoribb a *kombinált védekezés* (6., 7., 8.), amely valamely tény bizonyításához – vagy csak kiemeléséhez – az ügyészi állásponttól eltérő jogi értékelést kíván fűzni. Nem feltétlenül jár bizonyításra szoruló tény állításával. E módszert követi például a vádlott, ha a tartás elmulasztása miatt indult ügyben azt állítja, hogy a vádemelés előtt megfizette a hátralékos tartásdíjat (7. típus), míg tényállítás nélkül is lehet eddig is ismert enyhítő körülmények nagy nyomatékára hivatkozni (8. típus).

Leggyakoribb a *tisztán ténybeli védekezés* (4., 5.). Ez módszerét tekintve háromféle lehet: a) puszta tagadás, b) a vádhatóság által nem ismert, a nyomozás által fel nem tárt tények állítása, c) a vád kritizálása, kétségek ébresztése (sem tagadás, sem állítás, csak arra való utalás, hogy a vád bizonyítékai más tényállásra is vezethetnek).

ad b) A *vádhatóság által nem ismert, a nyomozás által fel nem tárt tény* is kétféle lehet: a védelem állíthat a váddal összeegyeztethető vagy nem összeegyeztethető alternatívát egyaránt (az elsőre példa: más is ütött, az én felelősségem ezért megszlik, a másodikra példa az alibi állítása).

ad c) A *kétségébresztő, kritizáló taktika* középpontjában az ügyészi tényállítások igazságtartalmának megkérdőjelezése áll, amely számtalan bizonyítási indítványhoz vezethet anélkül, hogy a védelem is állítana valamely tényt, és annak bizonyításának terhet magára vállalná (lásd ezzel kapcsolatban a „részletekbe fullasztás” kérdéskörét). Kérdés, hogy ez a taktika ma legálisnak mondható-e, az ugyanis törvénysértő, ha a védelem nem nyilatkozik arról, hogy minek az igazolására szánja az indítványozott bizonyítást, márpedig ennek a taktikának ez a lényegéhez tartozik.

Sokszor a cél még ennél is egyszerűbb: az *időhúzás*, mellyel maga a védelem kívánja megteremteni az időmúlás enyhítő körülményét. Illegális módszer, melynek sikeréhez két

dolog kell: a) az időmúlás enyhítő körülménykénti téves értékelése, b) az időhúzással szembeni erélyes fellépés szokatlansága (lásd ezzel kapcsolatban a „prejudikáció” kérdéskörét). Annak ellenére, hogy illegális, a gyakorlatban sokszor sikeresen érvényesül, ezért az ellene való fellépés fontos ügyészi feladat (lásd a „Küzdelem a relevanciáért” című alfejezetet).

Az előkészítő ülésen a kétségébresztő taktikát nem lehet alkalmazni, ha annak szabályait a bíróság betartja és be is tartatja. Ha a védelem nem kíván az ügyész előadásaira nyilatkozni, és saját állításokat sem ad elő, annak ugyanaz a következménye, mint a pusztá tagadásnak: a bizonyítást a vád által meghatározott keretben kell lefolytatni, és ezt a keretet a védelem később már szabályosan csak igen nehezen tudja kitágítani. A bizonyítási cél megjelölése nélkül – vagyis lényegében kétségébresztés, illetve időhúzás céljából – előterjesztett bizonyítási indítványok ugyanakkor – hangsúlyozzuk: szabály szerint, de a gyakorlatban távolról sem minden esetben – nem képezhetik a perbeli relevancia alapját.

A védelmi taktika sokszor kiderül a vádemelés előtt is, ez azonban távolról sem mondható általánosnak. A következő jogesetben például a nyomozás során vallomást nem tevő vádlottak – a vád ismeretében, egymással egyeztetve – olyan védekezést terjesztettek elő, melyre aligha készülhetett volna fel az ügyész.

(4. számú jogeset)⁷

A vádlottak pályázatírással foglalkoztak, az I. és a II. rendű vádlott közösen, míg a III. rendű vádlott velük közös irodahelységben, de önállóan. A vádlottak korábban a pályázatot elbíráló hatóságnál dolgoztak. A pályázati határidő lejártát követően a hivatalban kihirdették a többletpontokat érő szempontokat, melyekről a vádlottak ismeretlen körülmények között tudomást szereztek. A vádlottak az új szempontok ismeretében módosításokat nyújtottak be a pályázók tudtán kívül, visszatűmözve. Ennek leplezése érdekében a módosításokat tartalmazó postai küldeményeket hamis postai bérmentesítő lenyomattal is ellátták és ismeretlen módon a hivatalhoz eljuttatták.

Az előkészítő ülésen a vádlottak eltérő taktikát választottak. Az I. rendű vádlott védekezése szerint, ha a bűncselekmény meg is történt, abban nem vett részt, mert az elkövetési időszakban kiskorú gyermekeit gondozta, így a napi ügyintézésben nem tudott közreműködni. Ez olyan tisztán ténybeli védekezés, amely a váddal össze nem egyeztethető tény (alibi) igazolására irányul.

A II. rendű vádlott egyrészt beismerte a terhére rótt bűncselekmény elkövetését, másrészt az I. rendű vallomásával összhangban kinyilatkozta, hogy I. rendű vádlott ebben az időszakban nem dolgozott, és az ő terhére rótt bűncselekményeket is ő követte el az I. rendű vádlott tudta nélkül. A II. rendű vádlott nem nevezte meg, kitől szerzett tudomást

⁷ B. 8448/2015. számú ügy

a többletpontot érő szempontokról és azt sem, hogyan szerezte a hamis bérmentesítő lenyomatot.

A III. rendű vádlott tagadta a bűncselekmény elkövetését, azonban nem tett érdemi vallomást, védője csupán arra hivatkozott, hogy a III. rendű vádlott által írt pályázatokhoz kapcsolódó módosításokat tartalmazó küldeményhez a III. rendű vádlotton kívül más is hozzáférhetett. Ez a ténybeli védekezés azon formája, melyben a védelem nem állít semmit, csupán kétséget ébreszt a vádiratban foglaltakkal szemben.

Az előkészítő ülésen egyik vádlottal szemben sem születhetett érdemi döntés. Még a II. rendű vádlott beismerése sem vezethetett az előkészítő ülésen ítélethozatalra, hiszen nem „csak” azt ismerte el, amivel az ügyészség vádolta.

Az I. rendű vádlott tekintetében már az előkészítő ülésen tisztázódott, hogy kizárólag arra kell bizonyítást felvenni, hogy a releváns időszakban nem dolgozott. A tárgyaláson a bíróság a tényállításra vonatkozó, vádlott által már az előkészítő ülésen indítványozott tanúkat hallgatta ki, és ismertette az időközben beszerzett okiratokat, társadalombiztosítási igazolásokat. A tárgyaláson elhangzott, ügyre tartozó és bizonyított tények tükrében az ügyész az I. rendű vádlottal szemben a vádat ejtette, egyben a II. rendű vádlottal szemben a vádat kiterjesztette. Ezt követően a II. rendű vádlott vonatkozásában a bíróság bizonyítási eljárást nem folytatott, a perbeszédeket követően ítéletet hozott⁸.

Mivel III. rendű vádlott érdemi védekezést nem terjesztett elő, elkülönítést követően a vonatkozásában „totális” tárgyalással folytatódott a büntetőeljárás, a vádiratban is indítványozott bizonyítás lefolytatásával.

(5. számú jogeset)⁹

Az I. rendű vádlott ismerősi kapcsolatot alakított ki az elkövetés időpontjában 12. életévét betöltött és a helyi gyermekotthonban lakó sértettel. Az I. rendű vádlott annak ellenére, hogy tisztában volt a sértett életkorával rávette, hogy készpénzért mással szexuális kapcsolatot létesítsen. A sértett és a vádlott a lakóhelyükhöz közeli nagyvárosban találkoztak az I. rendű vádlott ismerősével, a II. rendű vádlottal, és együtt egy panzióba mentek, ahol az I. vádlott rábírásának köszönhetően a sértett 3000 Ft-ért cserébe a II. rendű vádlottal szexuális cselekményt végzett. A sértett az ellenértéket az I. rendű vádlottól kapta meg.

A vádlottak összehangoltan ténybeli védekezést választottak, melynek lényege szerint valóban elment a sértett és az I. rendű vádlott a lakóhelyükhöz közeli nagyvárosba, de csak vásároltak, és közben előzetes egyeztetést követően a vádlottak találkoztak, azonban panzióba nem mentek, és szexuális cselekmény sem történt. A II. rendű vádlott ezen túlme-

⁸ Az I. rendű vádlott sikeres ténybeli védekezése jól példázza azt is, hogy a relevanciaszűkítő hatású tények tisztázása minden más tény tisztázását szükségtelessé teszi. A vádlott lényegében alibit igazolt, ami úgy vezetett az ellene emelt vádirati konstrukció összeomláshoz, hogy a tényállás egyetlen más elemére sem volt szükség bizonyításfelvételre.

⁹ B. 8750/2015. számú ügy

nően a vádirati tényállással össze nem egyeztethető tényként állította, hogy a vádiratban megjelölt időszakban organikus impotenciában szenvedett, ezért szexuális cselekményt nem végezhetett. A II. rendű vádlott állítása igazolására orvosi dokumentumokat is bemutatott, és szakértő kirendelését indítványozta. A bíróság, az ügyész elutasító indítványa ellenére, szakértőt rendelt ki és azt kérdezte a szakértőtől, hogy a II. rendű vádlott képes-e szexuális kapcsolatot létesíteni. A szakértő szakvéleményében leszögezte, hogy a kérdést orvosszakértői szempontból nem lehet megválaszolni, mert erre vonatkozóan objektív vizsgálati módszer nincs, ugyanakkor a vádlott fizikai állapota alapján nem zárható ki, hogy képes közösülésre.

A jelenleg hatályos szabályok szerint a tárgyaláson részleges bizonyítást kell felvenni, hiszen senki nem vitatta, hogy a sértet és a vádlottak ismerték egymást és a vádbeli napon találkoztak egymással. A bizonyítás a szexuális cselekmény megtörténte korlátozódik az ügyész és a védelem indítványainak megfelelően. Megjegyzendő, hogy ahogyan az ügyész erre hivatkozott is, a II. rendű vádlott indítványát a bíróságnak el kellett volna utasítania, mert a feltett kérdés megválaszolása szakértői eszközökkel nem lehetséges.

A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján, a vádlottak védekezése ellenére, a bíróság egyébként a váddal egyezően állapította meg a vádlottak büntetőjogi felelősségét.

(6. számú jogeset)¹⁰

A vádlott volt élettársát kevesebb, mint három hónap alatt több mint 300 alkalommal hívta, és ezen időszakban volt olyan nap, hogy a vádlott kora reggeltől késő estig, több mint hatvan hívást kezdeményezett a sértett irányába. A bírósági eljárásban a vádlott által előterjesztett védekezés lényege szerint a vádiratban is kiemelt napon azért kereste több mint hatvan alkalommal a sértettet, mert az felhívta a vádlottat és közölte vele, hogy közös gyermekük kórházba került, majd ezt követően a sértett egyetlen alkalommal sem fogadta a kétségbeesetten telefonáló vádlott hívásait. A vádlott állítását a kórházi ellátásról készült okiratokkal igazolta. Mindezek fényében a bíróság a fennmaradó 3 hónap alatt indított 200 – naponta alig több mint kettő, jellemzően a délutáni órákban előforduló – hívás tekintetében elfogadta a terhelt azon védekezését, mely szerint a közös gyermekkel való kapcsolat-tartás végett kereste a sértettet, így tényállásszerű célzat hiányában felmentette a vádlottat.

A vádlott védekezésének lényege abban foglalható össze, hogy a cselekmény ugyan megtörtént, a vádirati tényállást nem vitatja, de olyan tények is fennálltak, melyekkel azt kiegészítve cselekménye nem valósított meg bűncselekményt. Ez lényegében a 7. típusba sorolt, kombinált védekezésnek tekinthető. A jelenleg hatályos szabályok szerint az ügyben a bizonyítást csak a vádlott védekezésére kell folytatni a tárgyaláson.

10 11. B. 1798/2010/2. számú ítélet

Természetesen az egyes védekezési taktikák kombinálására is lehetőség van, így az alábbi jogeset vádlottja a tisztán jogi (a cselekmény jogszerű volt – 1. védekezési irány) és a kombinált védekezés (a nyomatékos enyhítő körülményekre hivatkozás – 6. védekezési irány) együttes alkalmazását választotta.

(7. számú jogeset)¹¹

A vádlott megvásárolt egy személygépkocsit, azonban a tulajdonosváltozás bejelentési kötelezettségének határidőben nem tett eleget, ezért elhatározta, hogy az időközben üzemképtelenné vált gépjárművet színleg értékesíti azért, hogy mentesüljön a közterhek viselése alól. A vádlott megismerkedett a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt álló, közepes mentális retardációnak megfelelő értelmi szinttel rendelkező tanúval, és rávette arra, hogy a gépkocsi tekintetében egy hamis adásvételi szerződést készítsenek, melyet a tanú vevőként, a vádlott a korábbi tulajdonos nevében eladóként írt alá. A szerződést a vádlott felhasználta, így a közhiteles nyilvántartásban a tanút tulajdonosként jegyezték be. A tanú a szerződés tartalmával értelmi szintjére tekintettel nem volt tisztában, azt kizárólag a vádlott rábírására írta alá.

A vádlott védekezésének egyik ága szerint a tanú önként írta alá a szerződést, vagyis az ügylet teljesen jogszerű volt (a tisztán jogi védekezés 1. típusa). A vádlott védekezésének ez a része minden bizonyítás mellőzésével elbírálható lett volna, mivel „csak” azt kellett megítélni a nem vitatott vádirati tényállás alapján, hogy a vádlott cselekménye jogszerű volt-e (nem volt az). A biztonság kedvéért alkalmazott másik védekezési taktika szerint, ha a cselekmény mégis bűncselekmény, nyomatékos enyhítő körülmények álnak fenn (6. védekezési irány), nevezetesen a vádlott négy kiskorú gyermek eltartásáról gondoskodik, közülük kettő tartósan beteg, egyik szellemi, másik mozgásszervi fogyatékoságban szenved. A vádlott utóbbi védekezési taktikája eredményre vezetett, és a bíróság a többszörösen büntetett előéletű és jelenleg is ugyanilyen bűncselekmény miatt büntetőeljárás hatálya alatt álló vádlottal szemben az indítványozott büntetésnél jóval enyhébbet szabott ki.

(8. számú jogeset)¹²

Az I. rendű vádlott és társai továbbértékesítés végett, külföldről, postai úton, több alkalommal kábítószerrel rendeltek egy szlovákiai címre, majd az anyagokat onnan Magyarországra szállították, és a továbbértékesítés érdekében egy bérelt helységben raktározták, porciózták. Az I. rendű vádlott a vásárlásokhoz ismeretlen körülmények között készpénzt szerzett, és azt a szüleivel közösen lakott lakás széfjében tárolta.

Az I. rendű vádlott és védője három védekezési taktikát terjesztett elő párhuzamosan.

11 B. 5566/2017. számú ügy

12 B. 2491/2014. számú ügy

Elsőként állította, hogy a lefoglalt kábítószer egy részét még azelőtt szerezte meg, mielőtt azokat kábítószerre vagy más tiltott anyaggá nyilvánították, így a cselekménye ebben a részben nem valósított meg bűncselekményt (tisztán jogi védekezés 2). Az előbbihez hasonló védekezés szerint a lefoglalt anyagok másik része a szerzés időpontjában új pszichoaktív anyagnak minősült, így enyhébben bírálendő el (tisztán jogi védekezés 3). Végül az I. rendű vádlott a lefoglalt pénz tekintetében azt adta elő, hogy az az édesanyja tulajdonát képezi, így nem vonható vagyonekbe (tisztán ténybeli védekezés 4).

A tisztán jogi védekezések tekintetében nem kell bizonyítást felvenni, azok értékelése jogi ismereteken alapul, jelen esetben azon, hogy mivel a vádlottak az anyagokat kábítószerre nyilvánításuk után is kereskedelmi céllal raktározták, a kábítószer-kereskedelem büntetendő. A lefoglalt pénz tekintetében az ügyész és a védelem által indítványozott bizonyítást követően a bíróság a vádirattal egyezően vagyonekbezésről rendelkezett.

2.1.4. A nyitóbeszéd célja és formája

Bár az előkészítő ülésen az ügyész nyitóbeszéde természetesen a vádlotti nyilatkozatot időben megelőzi, dolgozatunk e két jogintézményt fordított sorrendben vizsgálja. Ennek oka az, hogy a vádlotti nyilatkozat központi jelentőségének kiemelése és az egész előkészítő ülés céljának tisztázása nélkül a nyitóbeszéd célja és formája nem vizsgálható.

A Be. 502. § (1) bekezdése által lehetővé tett nyitóbeszéd a perbeszédhez hasonlítható jelentőségű az ügyész bíróság előtti munkájában. A hasonlóság alapja, hogy mindkettő meggyőzésre irányul. Míg azonban a perbeszéd esetében a meggyőzés célja elsősorban a bíróságra irányul (bár a terhelt és a hallgatóság meggyőzésének célja sem tagadható), addig az előkészítő ülés nyitóbeszédében a *terhelt meggyőzésének célja sokkal pregnánsabb*.

Az ügyész feladata az előkészítő ülésen, hogy a vádlottat, védőt és a bírót egyaránt meggyőzze arról, hogy:

1. *a vád megalapozott* (megdönthetetlen, de legalábbis leghengerlő terhelti támadás nélkül nem omlik össze), ezért terhelti beismerés nélkül is alkalmas a váddal egyező bűnösség megállapítására,

2. *a büntetési indítvány* a vád tárgyává tett cselekmény *tárgyi súlyával arányos* (nem elűzlött, vagyis: igazságos).

Erre az ügyész a nyitóbeszéd által kap perjogi lehetőséget: az eljárás elején ismertetheti a tényállás lényegét (jogi relevancia), az alapbizonyítékokat és a bizonyítás logikai felépítését (ténymegállapítási relevancia), sőt áttételesen már a nyomozás során előterjesztett védekezés cáfolatára is utalhat (pl.: „A vádlott helyszínen biztosított ujjnyomával bizonyít-

tani tudom, hogy a vádlott a helyszínen járt. Ennek ellenkezőjét nem lehet eredményesen állítani.”).

A nyitóbeszéd alkalmas arra, hogy a vádlott a bizonyítási eljárás várható eredményét helyesen mérlegelje, és ennek figyelembe vételével döntsön a mértékes indítvány elfogadásáról. Másrészt, arra is készülve, hogy nem lesz beismerés, *le kell fektetnie a bizonyítási eljárás alapjait: a relevanciát és a tényállásfelépítés sorrendjét.*

A nyitóbeszéd nem lehet félreérthető, és el kell oszlatnia az esetlegesen tévedésre okot adó kérdéseket is, különösen a vád tartalmát illetően („Nem állítja a vád, hogy ...”, „Erre a tényre közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre, melyek: ...”, „A vád nem azt állítja, hogy a vádlott egyenes szándékkal járt el, hanem azt, hogy eshetőlegessel. Ez azt jelenti, hogy ... Ez a teljes tényállásból levonható jogi következtetés tárgya, tehát külön bizonyítást és bizonyítékot nem igényel.”).

Végezetül lehetőleg egy alaposan átgondolt mértékes indítvánnyal kell a bíróság és a védelem elé állni, és ajánlatos röviden arra is utalni, hogy ez az indítvány milyen megfontolások alapján született.

A nyitóbeszéd meggyőző erejének fontosságát az alábbi jogeset is szemlélteti, melyben az eleinte hevesen tagadó vádlott a bűnösségét végül mégis beismerte még az előkészítő ülésen.

(9. számú jogeset)¹³

A vádiratban az ügyészség több bűncselekményt is a vádlott terhére rótt, többek közt azt is, hogy a szomszédja ingatlanába a drótkerítést átvágva bement azért, hogy onnan könnyen értékesíthető mezőgazdasági eszközöket tulajdonítson el. A vádlott cselekménye leplezése érdekében elvágta az udvart figyelő biztonsági kamera vezetéket.

Az ügyész az előkészítő ülésen ismertette a vád lényegét és azok bizonyítékait, azonban a vádlott a bűncselekmény elkövetését nem ismerte be, a nyitóbeszéd nem győzte meg. A bíró felhívta a vádlottat, hogy adja elő a védekezés alapjául szolgáló tényeket és azok bizonyítékait. Ezt elősegítendő, az ügyész ismét – részcselekményekre bontva – előadta a vád állításait és azok bizonyítékait. A vádlott ezeket olyan nyilatkozatokkal próbálta cáfolni, mint: nem is jártam arra, abban az időpontban nem tartózkodtam az elkövetés helye szerinti településen, a tanúk hazudnak. Az ügyész ismertette azt a tényállásrészt is, melyben a vádlott elvágta a biztonsági kamera vezetéket. A vádlott ezt is tagadta, az ügyész ekkor felmutatta a kamera által rögzített utolsó képeket, melyeken a vádlott volt látható kezében egy késsel, közvetlenül a kamera előtt állva. A vádlott ekkor szünetet kért, védőjével tanácskozott, majd a terhére rótt valamennyi bűncselekmény elkövetését elismerte.

A bíróság a váddal egyezően mondta ki bűnösnek a vádlottat, és a mértékes indítványnak megfelelő végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre ítélte, melyet a vádlott tudomásul vett, így az ítélet nyomban jogerőre is emelkedett.

De lege ferenda felvethető, hogy a védői nyitóbeszéd – esetleg fakultatív, a vádlott beleegyezéséhez kötött – bevezetése sokat javíthatna a tényállási relevancia rögzítésére irányuló eljárás hatékonyságán. Ezt jelenleg a vádlott foglalja össze, és a legtöbb nehézséget az okozza, hogy a vádlotti előadást jogi terminológiára „le kell fordítani”.

2.2. Az előkészítő ülés mint sommás eljárás

2.2.1. Ítélet az előkészítő ülésen

Az ügy akkor intézhető el sommás eljárásban, ha a vádlott az előkészítő ülésen *teljes, bűnösségre is kiterjedő beismerést* terjeszt elő. Ennek megítélésében a relevanciának fontos szerepe van, a beismerésnek ugyanis *a jogi relevancia körébe tartozó tényekre* kell kiterjednie. Ennek jelentősége akkor válik világossá, ha a vádlott olyan vádirati tényállításokat tagad, melyek nem tartoznak a relevancia belső körébe („Valóban megütöttem, és el is tört az orrcsontja, de az nem igaz, hogy le is köptem.”).

A bűnösségre is kiterjedő beismerés nem zárja ki a védekezés minden formáját.

Egyértelmű mindenekelőtt, hogy a 2.1.3 alfejezetben kifejtett osztályozásban 8. szám alá besorolt védekezésnek (*túl súlyos az ügyész mértékes indítványa*) a beismerés mellett is helye van. Ennek a védekezésnek az a jellemzője, hogy a védelem – amellet, hogy a vád tényeit nem vitatja – nem ad elő bizonyításra szoruló tény sem, büntetéskiszabási körülmény bizonyítását sem kéri, csupán azt, hogy a büntetéskiszabási körülményeknek tulajdonítson a bíróság az ügyészi értékeléstől eltérő értékelést. Ilyen esetben – bizonyításra szoruló tény hiányában – a tárgyalásra utalást semmi sem teszi szükségessé. *A bűnösségre kiterjedő beismerés tehát nem foglalja magában az ügyész mértékes indítványának elfogadását is* (miként akkor sem szükséges a tárgyalás kitűzése, ha a mértékes indítványt a bíróság tartja eltúlzottnak).

A gyakorlatban ezzel ellentétes döntés született a következő jogesetben:

(10. számú jogeset)¹⁴

A gazdasági bűncselekménnyel vádolt ügyvezető az ügyészi nyitóbeszédet követően négy szemközt tanácskozott a védőjével, majd kijelentette, hogy elismeri a terhére rótt magatartást, nem vitatja az okozott vagyoni hátrányt sem, de túlzásnak tartja már az ügyész

14 B. 2811/2017. számú ügy

által indítványozott büntetést is, azzal pedig végképp nem tud egyetérteni, hogy cégével szemben vagyoneklobzást alkalmazzanak. A bíró az eljárás résztvevőinek nyilatkoztatása nélkül azonnal tárgyalásra tűzte ki az ügyet, mondván: a „felek között nincs teljes egyetértés”.

Mint látható, a jogesetben az egyezség szabályai keveredtek össze a beismerő vallomást tevő, de a mértékes indítványt „elutasító” terhelttel kapcsolatban.

Álláspontunk szerint tehát a mértékes indítvány terhelti elutasítása esetén csak akkor szükséges tárgyalás kitűzése, ha a vádlott bizonyítandó büntetéskiszabási körülményre hivatkozik (ez a 6. sorszám alá besorolt védekezési típus), és ebben is esetben is csak akkor, ha az ügyész vitatja a vádlotti állítást.

Vitatott, hogy a 3. védekezési típus (a tett enyhébb megítélésű bűncselekményt valósít meg) mellett hozható-e ítélet az előkészítő ülésen. Ezt a lehetőséget nem lehet kizárni, mivel a bűnösségre kiterjedő beismerésnek álláspontunk szerint a tényállásra kell vonatkoznia, és nem a jogi minősítésre. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy az egyébként is bizonytalan gyakorlatban igen valószínűtlen, hogy erre sor kerüljön.

2.2.2. A mértékes indítvány kidolgozása

Korábban szó volt róla, hogy az előkészítő ülés céljai között a sommás eljárás keretei közötti elintézés kisebb jelentőséggel szerepel, voltaképpen nem is tekinthető önálló célnak, inkább a perkoncentráció főcéljának egyik különleges esete. Az előbbi alfejezetben pedig az egyezséggel szembeállítva hangsúlyoztuk, hogy a mértékes indítvány nem igényli a vádlott elfogadását sem.

Mindezekből következően a mértékes indítvány kidolgozásánál az ügyésznek nem kell – sőt, nem is szabad – a vádlotti elfogadás és a sommás eljárás szempontját túlértékelnie. A *mértékes indítvány célja két egymással ellentétes érdek – az állam büntetőjogi érdekének és a hatékony büntetőeljárás érdekének – egyensúlyba hozása. Ez nem járhat a büntetőjogi érdek feláldozásával, a büntető anyagi jogszabály érvényesülési körének szűkülésével.*

A mértékes indítványt ezért annak körütekintő meghatározásával lehet kidolgozni, hogy az előkészítő ülés időpontjában előterjesztett beismerés az adott ügy körülményei között milyen fokban alkalmas az eljárás megrövidítésére, *milyen nyomatékkal vehető figyelembe enyhítő körülményként.* Ennek szempontjait a bírói gyakorlat évtizedekkel ezelőtt kialakította. Ezek közül indokolt kiemelni, hogy a tettenérés erősen csökkenti, míg a megbánás (különösen, ha jóvátételben is megnyilvánul) növeli a beismerés enyhítő hatását.

Javasolható annak szem előtt tartása is, hogy ha a beismerés már a nyomozás során megszületett és az ügyet előrevivő hatása is jelentős volt, annak mindenképpen nagyobb enyhítő nyomatékot indokolt tulajdonítani, mint a nyomozás során még tagadó terhelt beismerésének. Érdeemes figyelni arra a visszásságra, hogy a jelenlegi perjogi szabályok mellett erre nincs garancia, és a nyomozás során beismerő terhelt hátrányt szenvedhet a később beismerő társához képest:

(11. számú jogeset)¹⁵

A terheltek – egy gazdasági társaság két ügyvezetője – szándékegységben, együtt követtek el csődbűncselekményt. A nyomozás során az ügyész beismerés esetére kilátásba helyezte, hogy büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés és pénzbüntetés kiszabására tesz indítványt a bíróság előtt. „A” vádlott a kilátásba helyezést elfogadta, tényfeltáró beismerő vallomást tett, míg „B” vádlott továbbra is tagadta a bűncselekmény elkövetését.

Elkülönítést követően „A” vádlottal szemben büntetővégzéssel 2 évi, 2 év próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés büntetést és 400 ezer forint pénzbüntetést szabott ki a bíróság. Az „A” vádlottal szemben emelt váddal egyidejűleg az ügyészség „B” vádlottal szemben is vádat emelt, ugyanazon büntetési nemek kiszabására tett indítványt, de a beismerés esetére azok mértékére a vádiratban csak úgy tehetett indítványt, hogy „A” vádlottal szemben még nem született meg a büntetővégzés, vagyis az ügyésznek a belső arányosság követelményének megfelelő mértékről nem volt tudomása.

Az előkészítő ülésen „B” vádlott is beismerő vallomást tett és egyidejűleg kisebb jelentőségű enyhítő körülményeket is megjelölt. A bíróság „B” vádlott beismerését elfogadta, és az „A” vádlottra vonatkozó büntetővégzés ismeretében, a vádiratban megjelölt indítványtól jelentősen enyhébben, 1 év 2 év próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés büntetésre és 200 ezer forint pénzbüntetésre ítélte „B” vádlottat. A bíróság által kiszabott büntetés nyilvánvalóan nem felel meg a belső arányosság követelményének, és nem vette figyelembe azt sem, hogy „A” vádlott már a nyomozás során tényfeltáró beismerő vallomást tett.

Álláspontunk szerint a jóval később, a bírósági eljárás során beismerő „B” vádlottal szemben nem vagy csak nyomatékos enyhítő körülményekre (jelen ügyben ilyen nem volt) figyelemmel lett volna kiszabható „A” vádlottal szemben kiszabottnál enyhébb büntetés. A visszásság azzal lenne feloldható, ha a büntetővégzésben is lehetne mértékes indítványt előterjeszteni, így az ügyész abba a helyzetbe jutna, hogy a jogkövetkezményt büntetővégzések esetében is maximalizálni tudná. Ez megeremthetné a belső arányosságot a korábban és később beismerő terheltek szankciói között.

15 B. 6588/2019 számú ügy

2.3. Az előkészítő ülés mint a perkoncentráció színtere

2.3.1. Küzdelem a relevanciáért

Ha a tárgyalásra való áttérés elkerülhetetlen, az ügyész egyik fő feladatává az válik, hogy elérje: a tényállásnak csak azon részére folytasson le a bíróság bizonyítást, ami vitatott, és csak olyan bizonyítást, ami releváns az ügy szempontjából.

Ezt a feladatát már az előkészítő ülés kezdetén is ellátta, amennyiben nyitóbeszédében bemutatta a tényállás konstrukcióját (külön kiemelve annak alapjait). A feladat a vádlott nyilatkozatát követően, vagyis a tárgyalás elkerülhetetlenségének megállapítása után is fennmarad: az ügyész a relevanciáról folytatott vitában részt vesz *a szükséges és mellőzhető bizonyítás szelektálásában is*.

A relevanciáért folytatott küzdelem az előkészítő ülésen sem ér véget. Az alapozás hiányának következményei című alfejezetben (1.2.6.) láthattuk annak következményeit, ha a bíróság szem elől téveszti a relevancia kérdését. Ez könnyen nagy terjedelmű (a ténymegállapítási relevancia szempontjából) túlbizonyításhoz vagy (a jogi relevancia szempontjából) irreleváns tények feltárásához vezethet. Láttuk azt is, hogy a bíróság a prejudikáció vádjának elkerülése érdekében hajlamos az irreleváns bizonyítási indítványok teljesítésére is (1.3.2. alfejezet). Mindezek alapján megállapítható, hogy nem elegendő az ügyretartozást az előkészítő ülésen megfelelően körvonalaizni, *a relevancia a tárgyalás során is védelemre szorul a szükségtelen bővítéssel szemben*, és ez egészen az ítélethozatalig öröködést, szükség esetén pedig aktív ellenlépéseket követel meg az ügyésztől.

A törvény két sajátos eszközt bocsát az ügyész rendelkezésére ebből a célból, melyekkel az előkészítő ülésen és a tárgyaláson egyaránt élhet (e jogok természetesen a védelmet is megilletik):

1. *A jogi relevancia keretének védelmében megjelölheti a vádlott azon állításait, melyeket nem vitat.*¹⁶ Ezek az állítások elsősorban az ügy jogi megítélése szempontjából lényegtelen vagy csekély jelentőségű tények (utóbbira példa a csekély nyomatékú enyhítő körülmények), melyek bizonyítás nélküli bekerülése a tényállásba nem változtat az ügy érdemén, az ügyész ezért tét nélkül hozzájárulhat. (Ugyanígy járhat el olyan releváns tények tekintetében, melyeket bizonyítottanak – esetleg a nyomozás eredményére tekintettel cáfolhatatlannak – lát.)

2. *A ténymegállapítási relevancia védelme során az ügyész feladata, hogy elérje azt, hogy a bíróság kizárólag olyan bizonyítási indítványnak adjon helyet, melyben egyedileg megje-*

¹⁶ Be. 506. § (3) és (6) bekezdései, 519.§ (4) bekezdés a) pontja

lőtték az indítvány előterjesztésének okát és célját, vagyis azt, hogy a bizonyítási indítvány mely tény bizonyítására irányul.¹⁷

A gyakorlati tapasztalatok szerint a cél megjelölését nélkülöző indítványok túlnyomó része vagy nem jogilag releváns tényhez kapcsolódik, vagy nem vitatott tényt bizonyít. A bizonyítási indítvány előterjesztési szabályaira való felhívások tehát alkalmasak a sürgőtelen bizonyítás terjedelmének szűkítésére. Emellett következetes betartásának indítványozása alkalmas lehet a *relevanciaközpontú gondolkodásmód* megszilárdítására.

A jó előkészítő ülés tehát távolról sem csupán formáság, hanem egy csatára emlékeztet, melyben az ügyésznek a védelem bizonyítási indítványaira rendszeres „*Egyedileg jelölje meg!*”, tényállításaira pedig „*Nem vitatom!*” észrevételekkel kell reagálnia, bármennyire is idegen ez a jelenlegi szokásoktól. Ha ugyanis e fegyvereivel itt és most nem él, később már nem is teheti, így az eljárás elhúzódásáért maga is felelősséggel tartozik.

A relevancia megfelelő körvonalazásának fontos feltétele, hogy a bíró (az ügyész és a védő segítségével) egészen pontosan azonosítsa a védekezés irányát, és azt össze tudja vetni a vád állításaival. Ebben gyakorlati segítséget jelenthet a védekezési típusok osztályozása (lásd a 2.1.3. alfejezetet), melynek alapján a tárgyalás témája és az ahhoz szükséges bizonyítás könnyebben meghatározható (lásd a következő alfejezetben).

Fontos az is, hogy egyetértés alakuljon ki abban, hogy a vádlotti védekezés ellenőrzése nem igényel feltétlenül teljes – csak a vitatott tényeknek megfelelő, részleges – bizonyítást. Ez nemcsak jogi-logikai, de részben *pszichológiai tényezők* függvénye is. Gátolja az ilyen egyetértést, ha a vádlott nem érti pontosan az előkészítő ülés célját és tárgyát, és esetleg arra a következtetésre jut, hogy az ügyész vagy a bíró az ő bűnösségéről máris meg vannak győződve, és már a bizonyítás eredményére sem kíváncsiak. Gátolja az egyetértést a bíró részéről a prejudikáció vádjától való megalapozatlan félelem is (lásd az 1.3.2. alfejezetet).

A pszichológiai tényezők ellenhatásának kivédésében nagy jelentőségű az ügyész *tárgyilagossága, elfogulatlanságát tükröző kommunikációja a vádlott irányába*. Javasolható, hogy szavakkal is erősítse meg azt, hogy az előkészítő ülésen a vádlott védekezésének pontos megismerésére törekszik, mert enélkül ő sem tudja ellátni a vád szakszerű képviselését. Ennek érdekében célszerű, ha a vádlott előadásának egyes részeit összefoglalja, és rá is kérdez arra, hogy jól értette-e, valóban ez-e a vádlott mondanivalójának lényege¹⁸. Ezt követően kerülhet sor a vádlotti nyilatkozat jogi terminológiára való „lefordítására” a bíróság és a védő egyetértésének kivívása érdekében.

Az egyetértésre törekvés meglehetősen távol áll a tárgyalótermi kultúrától, különösen a

17 Be. 506. § (4) és (5) bekezdései, a tárgyaláson még szűkebben: Be. 520.§ (1)–(3) bekezdései.

18 Bócz Endre: *Kriminalisztika...* i. m.: 105.

vádlott és az ügyész közötti viszonyban. Valójában azonban egy kriminalisztikai ajánlás – a terhelt együttműködésének megszerzése – érvényesüléséről van szó, mely nemcsak a nyomozás során, hanem a tárgyaláson is megkönnyíti az igazság felé vezető utat.

Ennek a kommunikáción, együttműködésen alapuló hozzáállásnak a széles körben való meggyökeresedése, elfogadása pusztán a törvény parancsára nehézkesen halad. A vádlott együttműködésének megszerzése szemléletmódbeli változást, az inkvizíció hagyományai-val való radikálisabb szakítást kívánna meg.¹⁹

2.3.2. A tárgyalási bizonyítás szükséges terjedelmének meghatározása

Ha az előkészítő ülés teljesen elérte célját, a bizonyítás terjedelmét három korlát is szűkíti:

1. a vád és a pontosan megállapított védekezés összevetésével rögzített *jogi relevancia* (ami ebbe a keretbe nem tartozik bele, az irreleváns, bizonyítása ezért szükségtelen),
2. a jogi relevancia körébe eső egyes tények kapcsán kialakult *egyetértés* (ezek ugyanis bizonyítás nélkül kerülnek be a tényállásba),
3. szabályosan előterjesztett bizonyítási indítványoknak helyt adó *pervezető végzés* (mely egyúttal elutasítja a tényállás tisztázásához szükségtelen indítványokat).

Az 1. és 2. pontban írtak kijelölik a bizonyítandó tények körét, míg a 3. pontban írt végzés érdeme a *túlbizonyítás*, vagyis a kellően tisztázott tényekre irányuló (immáron lényegi információt nem biztosító), túlrészletező bizonyítás megakadályozása.

12. ábra: A tárgyalási bizonyítás korlátainak kialakítása az előkészítő ülésen (az irreleváns és egyetértés miatt nem bizonyítandó tények, valamint a túlbizonyítás miatt szükségtelen bizonyítékok elkülönítése)

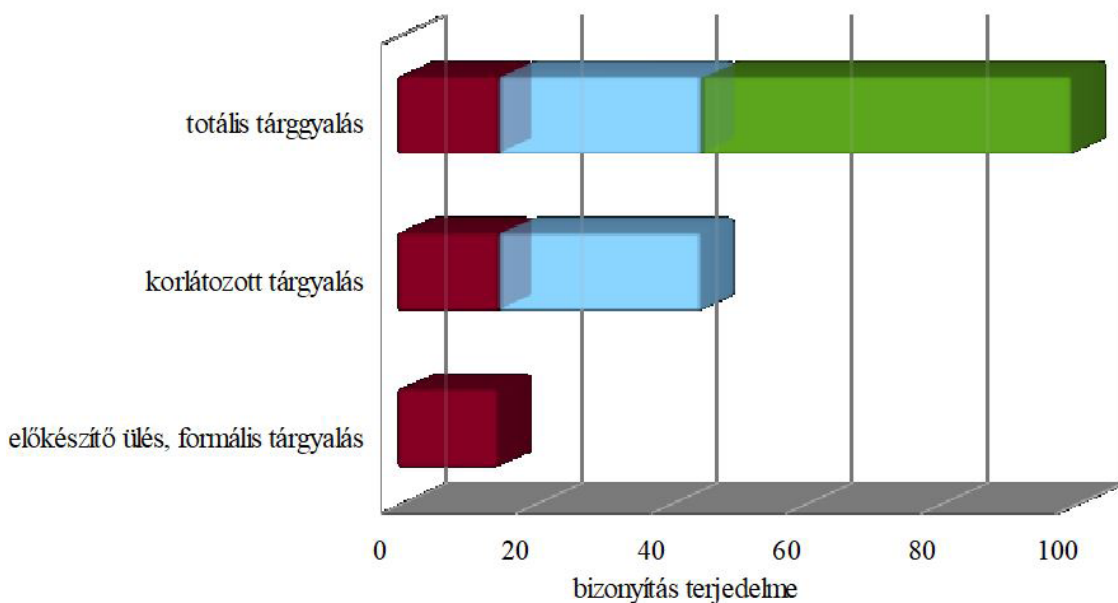
Irrelevancia miatt nem bizonyítandó tények és bizonyítékaik		Túlbizonyítás miatt elutasított indítványok	Bizonyítandó tények és bizonyítékaik
		Egyetértés miatt nem bizonyítandó tények melyek bizonyítás nélkül is a tényállás részévé válnak	
		Jogi relevancia	

A korlátok elhelyezését, vagyis *a bizonyítás terjedelmét döntően a védekezési taktika határozza meg* (lásd a 2.1.3. alfejezetet).

Már a 2.2.1. alfejezetben is megjelöltük olyan védekezési típusokat, amelyek előkészítő ülésen, sommás eljárásban is elintézhethők. Más védekezések tárgyaláshoz vezetnek. Nem mindegy azonban, hogy ennek a tárgyalásnak milyen széles lesz a tárgya a bizonyítás szempontjából. A 2.1.3. alfejezetben kifejtett osztályozást alapul véve ugyanis csak két védekezési típus (a 4. és 5.) van, ami a – vádhoz és a védekezéshez mérten – teljes bizonyítás felvételéhez vezet. A többi védekezési típus magában foglalja a tények egy részének – vagy akár valamennyi ténynek – az elismerését. A szükséges bizonyítás terjedelme szempontjából nem az előkészítő ülés és a tárgyalás között van tehát hangsúlyos különbség (hiszen van olyan tárgyalás, amelyen nem vesznek fel több bizonyítást, mint az előkészítő ülésen), hanem tárgyalás és tárgyalás között.

A fentiek lehetővé teszik a védekezési típusok által megkívánt eljárások osztályozását a bizonyítás terjedelme szerint (lásd a 13. számú ábrát). Eszerint különbség tehető a „formális”, a „korlátozott” és a „totális” tárgyalások között.

13. ábra: Eljárási típusok a bizonyítás mennyiségének szempontjából

A jól kivitelezett előkészítő ülés eredménye, hogy az eljárás a védekezésnek megfelelő tárgyalástípus keretei között folyik tovább. Ennek helytelen megválasztása viszont okvetlenül a bizonyítási eljárás kisiklását, irreleváns tényekre irányuló és feleslegesen nagy terjedelmű bizonyítást, emellett alkalmanként megalapozatlanságot eredményez. Részletesen (lásd az 1. számú táblázatot a Függelékben):

1. A védekezési típusok egy része *előkészítő ülésen* is elbírálható.

Ezek közül a 2.2.1. alfejezetben már említettük a 8. védekezési típust (túl súlyos az ügyési indítvány), és jeleztük, hogy véleményünk szerint a 3. védekezési típus (a tett enyhébb megítélésű bűncselekményt valósít meg) is ide sorolható, de a gyakorlatban – ahol a beismerésnek az ügyési minősítésre való kiterjedése is megkövetelt – ezt vitatják.

A 3. pontban jelezzük, hogy a 6. és 7. kombinált védekezési típusok is elbírálhatóak lehetnek előkészítő ülésen, ha a vádlott nem ad elő ellenőrzésre szoruló tényállítást.

2. A fenti értelemben „*formális tárgyalás*” is elegendő a következő esetekben:

A tisztán jogi védekezési irányok (1., 2. és ha nem intézték el előkészítő ülésen, akkor a 3.) a tények elismerése mellett azok jogi értékelését támadják. Ilyen ügy soha nem fejezhető be előkészítő ülésen. Az előkészítő ülés célja ilyen esetben annak megállapítása, hogy *a tárgyaláson nincs szükség processzuális bizonyításra, a tárgyalásra való áttérés formális.*

A tárgyalás egyetlen eldöntendő kérdése a jogszerűség vagy jogtalanság. Ez elvileg *olyan tárgyalást jelent, amely a perbeszéddel kezdődik* (feltéve, hogy a bíróság lehetővé tette a vádlott megfelelő szintű kihallgatását az előkészítő ülésen, így már erre sem kell sort keríteni).

Egy ilyen perbeszéd is lehet természetesen hosszú és bonyolult, hiszen a vádlott bűnségének megítélése attól még nem lesz feltétlenül egyszerű, hogy az ügyben nincs szükség processzuális bizonyításra. Ha a „bizonyítás” szó jelentését kiterjesztően értelmezve a tényállás jogi megítélésére vonatkozó meggyőzést is bizonyításnak tekintjük (lásd ezzel kapcsolatban a meggyőzési elméletet az 1.1.4. alfejezetben), akkor a perbeszéd során az ügyész és a védő is annak „bizonyítására” törekszik, hogy az adott magatartás jogszerű volt vagy sem. A „bizonyítás terjedelme” kapcsán azonban kizárólag a processzuális bizonyítást tartjuk szem előtt.

3. A „*korlátozott tárgyalás*” és az előkészítő ülésen való elbírálhatóság között kell választani a kombinált védekezési irányok egy részénél (a 6. és 7.).

Ezek jellegzetessége, hogy nem feltétlenül járnak bizonyítandó tény állításával. Ha viszont igen, akkor a tárgyalásnak csak ez a tárgya a bizonyítás szempontjából. A 6. véde-

kezési taktikát (*nyomatékos enyhítő körülmények állnak fenn*) folytató vádlott például nyilatkozhat úgy, hogy teljes mértékben elismeri a vád állításait, de vegyék figyelembe, hogy idős szüleiéről egyedül ő gondoskodik. Ha ez bizonyítandó, mert eddig nem volt ismert, csak ezt kell a kitűzendő tárgyaláson tisztázni. Ha viszont eddig is ismert volt, az ügyész „nem vitatom” nyilatkozatára a tárgyalásra sem kell áttérni. (Ebben az esetben a 6. és 8. védekezéstípus közötti különbség lényegében elenyészik.)

A 7. védekezési taktikát (*büntethetőséget kizáró tény állapítható meg*) folytató vádlott védekezhet például azzal, hogy a vádemelés előtt megfizette a hátralékos tartásdíjat, ezért megszűnt a büntethetősége tartás elmulasztása miatt. Ennek ellenőrzése végett tárgyalást kell kitűzni, melynek során kizárólag a tartásdíj utólagos megfizetését kell a bizonyítás tárgyának tekinteni.

A „korlátozott tárgyalás” és az előkészítő eljárás során való elintézés közötti választás tehát attól függ, hogy a vádlott tényállítással ki kívánja-e bővíteni a releváns tények körét. Az előkészítő ülés célja erre tekintettel annak megállapítása, hogy *van-e ellenőrzésre szoruló, processzuális bizonyítást szükségessé tevő tény*.

4. A fentiek szerinti értelemben „korlátozott” és „totális tárgyalás” között kell választani a *tisztán ténybeli védekezések* (4. és 5.) esetében, mégpedig a választott *védekezési módszer függvényében*.

Ha a vádlott a *puszta tagadás* taktikáját folytatja, annak következménye az, hogy az ügyész által indítványozott teljes bizonyítást fel kell venni, de csak azt, mert a védelem nem ad elő bizonyítandó tényeket. Totális tárgyalás szükséges tehát, de azt a védelem már nem bővítheti később sem jogkövetkezmény nélkül.

A váddal *összeegyeztethető alternatíva* állítása esetén a vád tényeit elismerik, ezért az előkészítő ülés célja annak megállapítása, hogy *a tárgyalás célja kizárólag a védelem által állított tény bizonyítása* (korlátozott tárgyalás).

Össze *nem egyeztethető alternatíva* esetén a totális tárgyalás elkerülhetetlen. Az előkészítő ülés célja *a védelem által nem vitatott tények kiszűrése* és így a tárgyalás koncentrációja. A *kétségbeesztő, kritizáló taktika* ugyanazokkal a következményekkel jár, mint a puszta tagadás: mivel nincs ellenőrzésre szoruló tényállítás és nincs elismert tény sem, a vádnak megfelelő tárgykör bizonyításfelvétele érdekében (de csak arra nézve) kell totális tárgyalást tartani.

Összefoglalva a védelmi taktika hatásait az előkészítő ülés céljaira, az alábbiakat állapíthatjuk meg:

Tisztán jogi védekezés esetén az előkészítő ülés célja – ha ítélet nem hozható – annak megállapítása, hogy tárgyalást kell ugyan tartani, azonban azon nem kell processzuális bizonyítást felvenni, mivel a védelem nem vitatja a vád *tényeit és bizonyítékait*.

Kombinált védekezés esetén az előkészítő ülés célja annak megállapítása, hogy van-e a védelemnek bizonyítást igénylő tényállítása. Ha ilyen van, tárgyalást kell tartani, melynek tárgya ez a védelem által indítványozott bizonyítás, ha viszont nincs ilyen indítvány (vagy azt az ügyész nem vitatja), az előkészítő ülésen ítélet is hozható.

Ténybeli védekezés esetén az előkészítő ülésen meghatározandó tárgyalási bizonyítási keret a védekezés módszerétől függően alakul. *Pusztá tagadás és a terhelti/védelmi együttműködés hiánya* esetén a tárgyalás keretét kizárólag a vád indítványai alapján, *a váddal összeegyeztethető védelmi tényállítás* esetén viszont éppen ellenkezőleg: kizárólag a védelem indítványai alapján kell megállapítani. Ezzel szemben *a váddal nem összeegyeztethető védelmi tényállítás* esetén a tárgyalásnak mind a vád, mind a védelem indítványainak megfelelő tények bizonyítása képezi a keretét (melyet azonban a perbeli ellenfelek csökkenthetnek az ellenfél egyes állításainak elfogadásával).

A fentiek alapján szembetűnő, hogy a korábbi büntetőeljárási kódex által meghatározott bizonyításfelvételi szükséglet az új eljárási rendben erősen csökkent, *a teljes körű bizonyításfelvétel régi szabálya szinte kivételéssé vált*. Ennek tudatosítása elsőrendű fontosságú. *A terhelti oldal együttműködése* a vád tényállításainak jelentős részét bizonyítás felvétele nélkül beemelheti a tényállásba, és ugyanez megtörténhet a védelmi tényállításokkal is, az ügyész hasonló hozzáállása esetén. Ez a védelmi jogok csorbításával nem jár, mint-hogy a védelem összes bizonyítási igénye kielégíthető (az pedig aligha erősíti a védelem jogait – sőt inkább csorbítja –, ha a védekezéssel nem is érintett tényekre nézve is felveszik a bizonyítást). *A terhelti együttműködés hiánya* pedig mindössze azzal a következménnyel jár, hogy a vád egyedül fogja meghatározni a relevanciát (minthogy a védelem nem él a relevancia kiterjesztésének jogával). Az új szabályozás tehát egyetlen védelmi „jogot” szüntet meg: az időhúzás lehetőségét.

Visszatérve kiindulópontunkhoz: a fentiek alapján bizonyítottnak látjuk, hogy az előkészítő ülés és a tárgyalás közti cezúra távolról sem éles, vagyis az eljárás menetére, a résztvevők helyzetére nem az gyakorol jelentős hatást *önmagában*, ha a tárgyalásra áttérnek (még az sem, ha ezt elfelejtik kihirdetni). A kérdés sokkal inkább az, hogy *milyen bizonyítási terjedelmet megkívánó* tárgyalásra térnek át. Nem helyes ezért az ülés és tárgyalás közti

éles cezúrát hangsúlyozó és arra építő gyakorlat (így különösen az azonnali tárgyalások ritkasága, a vádlott részletes kihallgatásának későbbi tárgyalásra utalása). Ez a gyakorlat az előkészítő ülés formálissá válásával fenyeget, melynek következtében az eredeti cél: a relevancia rögzítése is veszélybe kerülhet.

Összegzés

1. Álláspontunk szerint az előkészítő ülésben rejlő lehetőségeket csak a *bizonyítás-elméleti alapok* gyakorlati felhasználásával lehet kiaknázni. Ezen a területen az egyetemi oktatás nem nyújt elegendő segítséget, és a jogásztársadalom szokásai sem rögzültek ennek megfelelően. A perjogi oktatásban ezért javasolható a bizonyítás-elmélet fokozott súllyal való megjelenítése. Különös jelentősége van a relevanciával kapcsolatos tanoknak, valamint a „bizonyítás” és „bizonyíték” szavak többjelentésűként való elfogadásának (lásd a 3. pontot).

2. A jogi relevancia rögzítése rendszerint kevésbé problematikus a *ténymegállapítási relevanciához* viszonyítva. Utóbbi *körvonalazására általánosan alkalmazható objektív mérce nem alakítható ki*, mivel a közvetett bizonyítékok rendkívül távoli kapcsolatban is állhatnak a bizonyítandó tényekkel, és az is vita tárgyát képezheti, hogy a közvetett bizonyítékból valóban levonható-e a vád által levonni kívánt következtetés. A bonyolult bizonyítási helyzetekben ezért helyes, ha a bíró csakis a perbeli felek meghallgatása után dönt, a felek pedig a véleményalkotásra készen is állnak. *Az előkészítő ülés ennek a vitának az intézményesített fórumaként is felfogható.*

3. A „bizonyítás” szó több jelentésben használatos (processzuális bizonyításfelvétel, logikai következtetéssel való ismeretszerzés és a szerzett ismeret ellenőrzése, célra irányuló megismerési folyamat, a döntéshozó meggyőzésére irányuló pszichikai folyamat). Az ügyész *a szó valamennyi jelentéstartalma szerint bizonyításban vesz részt*, így logikailag is (amikor olyan tényt mutat ki, melyre „nincs bizonyíték”, vagyis nincs processzuális bizonyíték), ismeretelméletileg is (amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy az adott tény már bizonyítást nyert, vagyis fellép a túlbizonyítás ellen), és a meggyőzés szempontjából is (nyitó- és perbeszédében, észrevételeiben és indítványjaiban nyújtott retorikai teljesítményével).

Csak ennek tudatában és bíróság előtti hangsúlyozásával lehetséges a téves ítéleteket megelőzni, vagy sikerrel fellebbezni. Különös jelentősége van a *következtetéssel bizonyítás* és a szándékosság stb. részben *jogi következtetéssel való „bizonyítása”* lehetőségének.

A „nem merült fel bizonyíték” problémája csak ebben a relációban értelmezhető, és csak annyit jelent, hogy processzuális bizonyíték nincs, de ez nem zárja ki a bizonyítás sikerének más útjait.

4. A *vád: tényekből és logikai összefüggésekből felépített konstrukció*, melynek szilárdsága az alkotóelemek mellett azok viszonyától is függ. A tények és a bizonyítékok nem egyforma jelentőségűek: egyesek nem dönthetőek meg (vagy azt az ellenfél nem is kívánja), mások igen, ugyanakkor egyes tények megdőlése a vád tényállásának konstrukcióját is megsemmisíti (vagyis felmentéshez vezet), mások megdőlése nem. Ez adja meg a lehetőséget a *vád alapjának* tudatos elkészítésére azokból a tényekből és bizonyítékokból, melyek megdöntése észszerűen nem várható (mert az ellenfél arra nem képes, vagy azt nem kívánja). Ha az alapba ennek során bekerültek azok az elemek, melyek megdőlése felmentéshez vezet, a vád stabil (akkor is, ha az alaphoz nem tartozó egyes állításai megdőlhethetnek, megváltozhatnak).

5. Az ügyész a vádat konstrukcióként tárja a bíróság elé, melyhez a *védelem* annak *támadásával* vagy azt *kiegészítő tényállításokkal* kapcsolódik. A jogi relevancia e két forrás alapján alakul ki az előkészítő ülésen (melyhez a bíróság hivatalbóli bizonyítása főként a vád szilárdságának ellenőrzése során kapcsolódik). A *jogi relevancia egyes tények megállapításával szűkülhet*, mert a bizonyítás részeredménye alapján valamely tény elveszti relevanciáját (példa: ha a bizonyítás alapján az elkövetési magatartást nem a terhelt fejtette ki, az elkövetési érték elveszti relevanciáját, mert a végkimenetelen: a felmentésen már nem változtathat.)

Az egy-egy tényre irányuló részbizonyítás során a *ténymegállapítási relevancia is szűkülhet*: amint az eljárás eredményén a további bizonyítás nem változtathat, a további bizonyítékok elvesztik relevanciájukat (az ezekre irányuló bizonyításfelvétel már túlbizonyítás).

6. A tényállás konstrukció-jellege és a relevancia szűkülésének felismerése lehetővé teszi az *észszerű bizonyítási eljárás sorrendi kérdéseinek* tárgyalását is. Eszerint: 1. az eljárást célszerű a védelem olyan támadására nézve kezdeni, amelynek sikere a vád egészének megdőlését eredményezi, 2. a támadás sikertelensége esetén az alap további részével folytatni (ennek során tehát azt tisztázni, hogy felmentésnek van-e helye), és 3. ha felmentésnek nincs helye, a bizonyítást lefolytatni a további tényekre.

Egy-egy tény tisztázása során pedig célszerű az objektív jellegű, továbbá kétségtelen hitelességű, illetve a védelem által hitelesként elismert bizonyítékokból kiindulni, és a további

bizonyítási indítványoknak csak akkor helyt adni, ha az adott tény még nem minősíthető tisztázottnak.

A fenti racionalitás érvényesítésének alapja annak felismerése, hogy *a bizonyítás folyamata*, melynek során *a bizonyításfelvétel és annak értékelése nem választhatók el időben egymástól* (még akkor sem, ha a végső döntés csak később születhet meg).

A bíróság bizonyítási döntései tehát nemcsak a MI bizonyítandó, hanem a MÍLYEN SORRENDEN és HOGYAN, MÍLYEN ESZKÖZÖKKEL bizonyítandó kérdésekre is vonatkozhatnak. Ez a felfogás a büntetőper hosszát radikálisan csökkentheti, egyben elősegítheti a perbeszédet és az ítélet indokolását is, elsajátítása és alkalmazása ezért különösen nagy terjedelmű, bonyolult ügyekben javasolható.

7. Ezekben az ügyekben különösen javasolható, hogy az ügyész már a vádirati tényállás elkészítését követően, de még a benyújtása előtt *tudatosan végezze el a tényállás alapjának meghatározását*. Ennek során sorolja be az alapba mindazon tényeket és bizonyítékokat, melyek megdőlésére nem lehet alappal számítani, majd ellenőrizze, hogy azok a tényeket, melyek megdőlése felmentéshez vezet, az alapba sorolta-e (ha nem, a vádemelés helytelen). Ez a munka az előkészítő ülésen, a bizonyítási indítványok megtételénél és a védelmi indítványokra történő reagálás során, továbbá a perbeszédben és a fellebbezésnél pótolhatatlan segítséget fog jelenteni.

8. Az *alap* – ha a bíróság az abba sorolt tényekkel és bizonyítékokkal kezdte meg a bizonyítást, és azok megállták a helyüket – *a bírósági eljárásban biztosítja az összevetés lehetőségét* a további bizonyítás eredményével és a bizonyítási indítványok céljaival. *Ezzel olyan technikát biztosít a pervezetés számára, mellyel: 1. megakadályozható a releváns tények túlbizonyítása, 2. kiszűrhetőek a koholt bizonyítékok, hamis vallomások.* Ez a technika segíthet túllendülni azon az elméleti nehézségen, hogy a ténymegállapítási relevancia általánosan nem határozható meg tartalmilag, és ezért nem is körvonalazható biztonságosan.

9. A következetes és észszerű pervezetésnek pszichológiai feltétele, hogy a bírónak az eljárás során hozott döntéseinél – különösen a bizonyítás sorrendjének meghatározásánál, az egy-egy tényre irányuló részbizonyítás lezárásánál, a bizonyítási indítványok elutasításánál – ne kelljen szembenéznie *az alaptalan prejudikáció vádjával*. Ellenkező esetben a látszat megóvása érdekében a pervezetés észszerűségéhez a legtöbb bíró nem lesz képes ragaszkodni.

10. Az előkészítő ülés sikerét a gyakorlat hajlamos abban látni, ha a vádlott beismerő nyilatkozatot tesz, és ezért az eljárás ítélethozatallal véget is ér. Ezt nem tartjuk helyesnek, mert *az előkészítő ülés célját a terhelti védekezés pontos megállapítása*, annak vádirati konstrukcióval való összevetése és ekként *a perkoncentráció képezi*. Ebben a felfogásban az azonnali ítélethozatal elmaradása nem jelent sikertelenséget, illetve az ítélethozatal is csak a siker egyik lehetséges esete.

Az előkészítő ülés akkor sikertelen, ha a perkoncentráció lehetősége elvész, melynek oka rendszerint az, hogy *a vádlott kihallgatását* nem végzik el megfelelően. Ennek kapcsán a gyakorlatban helytelennek tűnő tendencia is érvényesül, mely szerint a vádlott nem hallgatható ki az előkészítő ülésen, mert az bizonyításnak minősül, amely tárgyalásra tartozik. Ha ez a tendencia uralomra jut, a perkoncentráció lehetősége – a jogalkotó akarata ellenére – végképpen meg fog hiúsulni.

11. Ugyanígy helytelen az a felfogás, amely a vádlotti nyilatkozat dichotómiájában („beismer vagy tagad”) jut kifejezésre. A vádlotti védekezésnek 8 típusát különböztettük meg,²⁰ ezeket 3 csoportba osztottuk a védekezés síkját illetően (jogi, ténybeli, vegyes), a ténybeli védekezéseket pedig módszerük alapján tovább csoportosítottuk (puszta tagadás, váddal összeegyeztethető vagy össze nem egyeztethető alternatívát állító védekezés). *A védekezések tehát nem kettő, hanem nagyobb számú csoportba oszthatóak*. Ennek közvetlen gyakorlati jelentősége van, mivel *azt a döntést, hogy át kell-e térni az előkészítő ülésről tárgyalásra és ott milyen terjedelemben van szükség bizonyításra, a védekezési típus alapján kell meghozni*.

Fontos tudatosítani azt a – korábbi perjogunkhoz képest koncepcionális – változást, hogy teljes terjedelmű bizonyítást már nem követeli meg a törvény, erre már csak a ténybeli védekezések esetén lehet szükség (az ilyen tárgyalást neveztük „totálisnak”). Ezzel szemben a védekezések más típusai akár az előkészítő ülésen is elbírálhatóak, vagy olyan tárgyalást tesznek szükségessé, melyeken nem vagy csak kisebb terjedelmű bizonyítás szükséges.

12. Az előkészítő ülés az ügyésznek nyitóbeszéd tartására ad lehetőséget. Ennek céljában a bíróság mellett a vádlott meggyőzése is nagy súllyal vesz részt. Alkalmasnak kell lennie arra, hogy a bíróság a bizonyítási eljárás helyes keretét és a sorrendjét illetően alapul vegye, és – ha lehet – a vádlott is mérlegelhesse védekezési lehetőségeit, valamint a mértékes indítvány igazságos mivoltát.

20 Indokolt ismételtlen jelezni, hogy a védekezési típusok osztályozásánál Bócz Endre munkáját vettük kiindulási alapnak, ezt a szövegben, több lábjegyzetben is jeleztük.

13. Ha az előkészítő ülés nem fejeződik be ítélethozatallal (*sommás eljárás*), *küzdelem indul a perkoncentráció érdekében* (és annak egészen az ítélethozatalig kell tartania). Ennek során két sajátos eszközzel rendelkezik az ügyész: 1. megjelölheti a vádlott azon tényállításait, melyeket nem vitat, 2. ragaszkodhat ahhoz, hogy a védelmi indítvány célját egyedileg jelöljék meg. Emellett: 3. észrevételezheti, ha az adott tény részbizonyítása már befejezhető. E feladatokat ajánlott folyamatosan, a szükség felmerülésekor azonnal végezni.

Igen fontos szerepe még az ügyésznek *a vádlotti kihallgatásban való részvétel* annak érdekében, hogy a védekezése egyértelművé váljék. Enélkül a perkoncentráció nem valósítható meg.

14. Az előkészítő ülés sikere esetén *a bizonyítás terjedelmét három korlát határolja*: 1. a helyesen kijelölt *jogi relevancia*, 2. a vád és a védelem *egyétértése* miatt bizonyítás nélkül a tényállásba kerülő tények, 3. a releváns tényekre nézve helyesen kijelölt *ténymegállapítási relevancia* (a túlbizonyítás elutasítása) – ez természetesen a bizonyítási eljárás menetében változhat.

Az így meghatározott terjedelem szempontjából a következő eljárási formákban lehet az eljárást lefolytatni:

1. előkészítő ülésen és „formális tárgyaláson” – érdemleges bizonyításfelvétel nélkül,
2. „korlátozott tárgyaláson” – a konkrét védekezés által relevánssá tett tényekre felvett bizonyítással,
3. „totális tárgyaláson” – teljes terjedelmű bizonyítással.

Mint látható, a korábbi eljárási törvény által megkívánt teljes terjedelmű bizonyítás csak a védekezések egy része esetén szükséges. Általában tehát nem jelent nagy különbséget az előkészítő ülésről a formális vagy korlátozott tárgyalásra való áttérés, helytelen ezért a cezúrára építő szokások felvétele. Helytelen így az azonnali tárgyalások ritkasága is, de még inkább a vádlott részletes kihallgatásának a tárgyalásra halasztása a „nem ismerem be” nyilatkozat elhangzása után. Ez utóbbi a perkoncentráció lehetőségének elvesztésével jár.

Függelék

1. táblázat: Az előkészítő ülésen előterjesztett védekezési taktika irányai és hatásuk az előkészítő eljárás céljaira, a tárgyaláson felvett bizonyítás keretére

védekezési taktika irányai		
védekezés alapja	védekezés tartalma	a védekezés módszere
tisztán jogi	1. a cselekmény megtörtént, de jogszerű volt 2. a tett megtörtént és vádlott követte el, de nem valósít meg bűncselekményt 3. a tett enyhébb megítélésű bűncselekményt valósít meg	érvelés amellett, hogy a vád tényei ugyan igazak, de más jogi értékelés alá esnek
tisztán ténybeli	4. a tett meg sem történt 5. a tett megtörtént (vagy megtörténhetett), de nem a vádlott követte el (alibi)	puszta tagadás
		a váddal összeegyeztethető tényállítás
		a váddal össze nem egyeztethető tényállítás
		kétségbesztés, kritizálás
vegyes (ténybeli és jogi) védekezés	6. a tett megtörtént és a vádlott követte el, de nyomatékos enyhítő körülmények állnak fenn, 7. büntethetőséget kizáró tény állapítható meg (ez nem azonos az anyagi jogi értelemben vett büntethetőséget kizáró okkal, ide tartozik például a bizonyíték jogellenességére vonatkozó előadás is),	eddig nem ismert tények állítása
	8. az indítványozott büntetés túl súlyos	annak bemutatása, hogy a büntetés kiszabási körülményeket és azok nyomatékát az ügyész interpretációjától eltérően kell mérlegelni

védekezési taktika hatása ez előkészítő ülésre és a tárgyalásra	
eljárási forma	bizonyítás terjedelme
formális tárgyalás	nem kell bizonyítást felvenni, mert a védelem nem vitatja a bizonyítékokat
totális tárgyalás	az ügyész által indítványozott teljes bizonyítást kell felvenni
korlátozott tárgyalás	mivel a vád tényeit nem vitatják, csak a védelem által indítványozott tények bizonyítására
totális tárgyalás	a védelem által vitatott tények ügyészi bizonyítására és a védelem állításainak védői bizonyítására
totális tárgyalás	az ügyész által indítványozott bizonyítást kell felvenni (de csak azt)
korlátozott tárgyalás	csak a védelem által indítványozott bizonyítás kell felvenni
előkészítő ülés	

TILKI KATALIN¹

AZ ELEKTROMOS KERÉKPÁRRAL ELKÖVETETT ITTAS JÁRMŰVEZETÉSEK BÜNTETÉSKISZABÁSI GYAKORLATA

Az Országos Kriminológiai Intézetben 2020-ban kutatást folyt „A nem gépjárművel, de gépi meghajtású járművel ittas állapotban elkövetett járművezetések büntetéskiszabási gyakorlata, különös tekintettel a járművezetéstől eltiltásra” címmel, amely azt a célt tűzte ki, hogy hogy áttekintést adjon az elektromos kerékpárral ittas állapotban elkövetett cselekményekről és a kiszabott büntetésekről. Hazánkban ebben a témakörben még nem készültek tanulmányok, így az eredmények meghatározóak lehetnek a későbbi elemzések, illetve a jogalkalmazói gyakorlat számára.

A járművezetés ittas állapotban törvényi tényállása és elemzése²

Az 55/1953. (XII. 4.) MT rendelet volt az első olyan jogszabály, amely büntetni rendelte azt, aki szeszes ital hatása alatt levő állapotban gépjárművet vezetett, vagy vezetés közben szeszes italt ivott, továbbá aki a gépjármű vezetését olyan személynek engedte át, aki szeszes italt fogyasztott. A bűncselekmény a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállításába is bekerült.

Az 1961. évi V. törvényben a járművezetés ittas állapotban tényállása a közbiztonság elleni bűncselekmények között szerepelt. Ezen cselekményt (mint büntettet) az követte el, aki szeszes ital hatása alatt levő állapotban vasúti, légi vagy vízi járművet, avagy közúton gépjárművet vezetett, vagy a jármű, illetve a gépjármű vezetését olyan személynek engedte át, aki szeszes ital hatása alatt állt. Abban az esetben viszont, amikor az ittas vezetés más személy életének, testi épségének vagy egészségének közvetlen veszélyeztetésével járt, illetve balesethez vezetett, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés büntette valósult meg.

1 dr. Tilki Katalin tudományos munkatárs, OKRI

2 A fejezet kidolgozásához felhasznált források: *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indoklása, Új Btk. kommentár*. 4. kötet, Különös rész (főszerkesztő: Polt Péter) Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013., BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál (szerk. Belovics Ervin): *Büntetőjog II. Különös rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2016., *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk. Karsai Krisztina) CompLex, Budapest, 2013., KÓNYA István: *Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára II.* HVG-ORAC, Budapest, 2017.

Az 1971. évi 28. tvr. a közúti közlekedésben elkövethető cselekményeket kiemelte a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés keretéből, és egységes közlekedési bűncselekményi tényállásokat alkotott a közbiztonság és a közrend elleni bűncselekmények fejezetében.³

Az 1978 évi IV. törvény a közlekedési bűncselekmények között, önálló fejezetben szabályozta a szóban forgó deliktumot, mely a szeszes italtól befolyásolt állapotot követelte meg. Ez azonban nem volt közvetlenül mérhető, erre csak más adatokból, a szervezetből különféle eljárásokkal kimutatott alkoholmennyiség alapján lehetett szakértői módszerekkel következtetni. Egyes esetekben azonban ez bizonytalansághoz vezetett.

A 2012. évi C. törvényben meghatározott bűncselekmény *jogi tárgya* egyrészt a közlekedés biztonságához, másrészt pedig a közlekedésben részt vevő személyek életének, testi épségének védelméhez fűződő társadalmi érdek.

A cselekmény elkövetési eszközei: vasúti, légi jármű, ugyanakkor a vízi és közúti közlekedésben csak a gépi meghajtású jármű. Gépi meghajtású az a jármű, amelyet beépített erőgép hajt.

A közúti közlekedésben ez a fogalom tágabb, mint amit a KRESZ használ, ugyanis a közúti gépjárműveken kívül büntetőjogi értelemben ide tartozik a mezőgazdasági vontató, a lassú jármű, a segédmotoros kerékpár, illetve az elektromos kerékpár, ha azt nem emberi erővel hajtott üzemmódban működtetik,⁴ továbbá a villamos is. Ezeken kívül ide sorolható még⁵ a gépi meghajtású kerekesszék is, ha sík úton önerejéből 10 km/óra sebességnél gyorsabban tud haladni.

A bírói gyakorlat az elektromos motorral felszerelt kerékpárokat, amennyiben azokat ilyen üzemmódban használják, gépi meghajtású járműnek tekinti (BH2006. 138.).

A legfeljebb, 300 W teljesítményű elektromos motorral hajtott kerékpár közúton szeszes italtól befolyásolt állapotban történt vezetésével a terhelt nem az ittas vezetés szabálysértését, hanem járművezetés ittas vagy bódult állapotban vétségét valósítja meg.⁶

3 HORVÁTH Tibor – KERESZTY Béla – MARÁZ Vilmosné – NAGY Ferenc – VIDA Mihály: *A magyar büntetőjog különös része*. Korona Kiadó, Budapest, 1999. 214.

4 *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk. Karsai Krisztina). Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019.

5 FÜLÖP Ágnes – MAJOR Róbert: *A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban*. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 52–57.

6 Legf. Bír. Bfv. II. 623/2011/5.

A vízi közlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvény szerint⁷ gépi meghajtású úszólétesítmény a gépi meghajtású vízi jármű és a gépi meghajtású úszó munkagép. A törvény alkalmazásában úszó munkagép a vízi munka végzésére alkalmas úszólétesítmény, amely rendelkezésénél fogva nem végez áru fuvarozást, illetve személyszállítást. Vízi jármű pedig vízen való közlekedésre, szállításra, illetve más úszólétesítmény továbbítására szolgáló – úszó munkagéppnek, úszóműnek és egyéb úszólétesítménynek nem minősülő – úszólétesítmény.

A nem gépi meghajtású jármű vagy úszólétesítmény, illetve közúton nem gépi meghajtású jármű (pl. csónak, kerékpár) ittas vagy bódult állapotban történő vezetése nem valósítja meg az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt.

A (3) bekezdés alapján viszont a nem gépi meghajtású úszólétesítmény, vagy a közúton, illetve a közforgalom elől el nem zárt magánúton nem gépi meghajtású jármű ittas állapotban történő vezetése akkor minősül bűncselekménynek,⁸ ha súlyosabb következményeket okoz.

A bűncselekmény *elkövetési magatartása* az ittas állapotban történő járművezetés. *Ittas állapotban levő személy*⁹ az, akinek a szervezetében 0,50 gramm/liter ezrelék véralkohol –, illetve 0,25 milligramm/liter ezrelék levegőalkohol-koncentrációnál nagyobb érték előidézése alkalmas szeszes ital fogyasztásából származó alkohol van.

A jogalkotó a bírói gyakorlatban kialakult alkoholkoncentráció-értékeket és az Európai Bizottság 2001. január 17. napján kiadott ajánlását figyelembe véve határozta meg a vér- és levegőalkohol koncentrációnak azt a mértékét, amely a terhelt egyéni adottságaitól függetlenül már nagy eséllyel az egyéni befolyásoltság kialakulásához is vezethet.

Az ittas állapotban elkövetett járművezetés olyan jogellenes magatartás, amely a befolyásoltság létrejöttének reális lehetősége esetén is eléri azt a veszélyességi szintet, amely büntetőjogi következmények kilátásba helyezését indokolja. A büntetőeljárás során azt kell bizonyítani, hogy a jármű vezetésekor az elkövető szervezetében volt-e olyan mennyiségű alkohol, amely a fent meghatározott alkoholkoncentrációt képes volt kiváltani.

A vér alkoholtartalma véralkohol-vizsgálattal mutatható ki. Ez arról ad tájékoztatást, hogy az adott személy vérének egy milliliterjében hány milligramm alkohol található. Az alkoholos befolyásoltság megállapítható alkoholszondával vagy egyéb műszer segítségével a levegőalkohol-koncentrációból is.

⁷ A vízi közlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvény 87. § 37. 38. 42. pont

⁸ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 236. § (3) bekezdés

⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 240. § (3) bekezdés

A gyakorlatban vérvételre viszik azt az ittas vezetőt,¹⁰ aki megtagadja a szonda fújását, vagy nem tudja azt kifújni (tüdőbetegség), esetleg légúti betegségre vagy hőemelkedésre hivatkozik. Továbbá vérvételre viszik azt a személyt is, aki ellenáll, illetve aki öntudatlan. Ezen kívül akkor is vérvételre kerül sor, ha nem sikerül egy meghatározott időn belül hitelesített légalkoholmérő berendezést üzembe helyezni.

Ha az alkoholkoncentráció nem éri el az értelmező rendelkezésben meghatározott értéket, úgy ittas vezetés szabálysértése¹¹ valósul meg, kivéve gépi, illetve nem gépi meghajtású közúti jármű vezetése esetén,¹² ekkor ugyanis közigazgatási jogsértést valósít meg az eljárás alá vont személy és bírság (30 000 Ft-tól 100 000 Ft-ig terjedhet) szabható ki vele szemben. A bírság mértékét befolyásolja az ittasság mértéke, valamint az, hogy a cselekményt gépi vagy nem gépi meghajtású járművel, illetve, hogy nem gépi meghajtású járművel főútvonalon vagy nem főútvonalon követték el.

Az elkövetési magatartás másik eleme a *járművezetés*. A vezetés fogalma felöleli a jármű elindítását, mozgásba hozását, a mozgó jármű irányítását, valamint a jármű gépezetének, meghajtó erejének működtetését. A bírói gyakorlat ide sorolja a haladáshoz nélkülözhetetlen vezetéstechnikai teendők elvégzését is (BH1982. 365.).

A bíróság az elkövetési magatartás megkezdését állapította meg már önmagában a motor vezetési szándékkal történő beindítása esetén, a jármű helyzetváltoztatása nélkül (BH1995. 382.). Szintén megkezdettnek tekinthető az elkövetési magatartás a motor beindulása nélkül, de a járműnek a beindítása érdekében történő tolásakor (BH1984. 340., BH1980. 159.).

Nem szükséges, hogy az elkövető valamennyi, a vezetés körébe tartozó tevékenységet maga végezze. A vezetési tevékenység tehát lehet osztott, amikor egyazon járműben osztják meg a vezetési tevékenységet, az egyik személy az irányítást, a másik az egyéb berendezések működtetését végzi (BH1982. 365.). Így vezetésnek minősül a légi közlekedés ágazatában annak az alanynak a tevékenysége, aki a pilótaülésben olyan tevékenységet végez, amely kihat a jármű mozgására (BH1984. 220.). Hajók esetében ugyanez a helyzet, ugyanis a hajó irányítása, kormányzása, a gépek kezelése több személy együttes munkája.

10 Véralkoholszint kontra légalkoholszint – vérvétel vagy szonda? Forrás: https://ittasvezetesertjarobuntetes.blog.hu/2017/05/14/veralkoholszint_kontra_legalkoholszint_vervetel_vagy_szonda (Letöltés dátuma: 2018. szeptember 25.)

11 A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 217. §.

12 A közúti árufuvarozáshoz, személyszállításhoz és a közúti közlekedéshez kapcsolódó egyes rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, valamint a bírságolással összefüggő hatósági feladatokról szóló 156/2009. (VII. 29.) Korm. rendelet 11/D. melléklete

A nem rendeltetésszerűen mozgásban lévő jármű irányítása is lehet vezetés, ha a haladási sebesség révén a közlekedés biztonságának veszélyeztetésére alkalmas (BH1977. 90.), valamint, ha a jármű rendeltetésszerű használata csupán a motor sikertelen beindítása miatt marad el.

Az *elkövetés helye* a vasúti, vízi, légi közlekedési útvonal, közúti közlekedésben a közút, továbbá a közforgalom elől el nem zárt magánút. Közút a gyalogosok és a közúti járművek közlekedésére szolgáló közterület. Közforgalom elől el nem zárt magánutak például a hipermarketek parkolói, illetve benzinkutak szervízútjai.

A közúton elkövetett bűncselekményekre megállapított rendelkezéseket kell alkalmazni akkor is,¹³ ha a közúti járművezetésre vonatkozó szabályok megszegése nem közúton okoz legalább súlyos testi sértést vagy halált.

A cselekmény a jármű mozgásba hozatalával válik *befejezetté*, így a kísérlet és a befejezett bűncselekmény elhatárolása szempontjából ennek van kiemelkedő jelentősége.

Kísérlet valósul meg, ha az elkövető a járművezetés szándékával a gépi meghajtású jármű motorját beindítja (BH1995. 382.), vagy erre vonatkozóan sikertelenül próbálkozik (BH1988. 130.). Szintén kísérlet a nem rendeltetésszerűen mozgásba hozott (megtolt) jármű irányítása, amennyiben az elkövető szándéka kiterjed a motor beindítására, de a megkezdett cselekményt a jármű folyamatos haladásának és a motor tényleges beindításának hiányában nem tudja befejezni (BH1984. 340.).

Előkészületnek minősül az az eset, amikor az ittas állapotú személy a motor beindításának szándékával ül a volán mögé, illetve a motorkerékpár nyergére ül és az indítókulcs behelyezése is megtörténik;¹⁴ valamint az is, amikor az ittas gépjárművezető nem a közúton vezeti a járművet, és a közútra történő kihajtást ténylegesen meg sem kíséri (BH1998. 157.).

A *bűncselekmény alanya* tettesként az az ittas személy, aki a vasúti, légi jármű, gépi meghajtású úszó létesítmény vagy a gépi meghajtású jármű vezetője. Nem számít, hogy a járművezető rendelkezik-e megfelelő vezető engedéllyel vagy sem, illetve van e kellő gyakorlata a jármű vezetésében.

13 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 240. § (1) bekezdés

14 KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály: *Anyagi büntetőjog, Különös rész I.* Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 239.

Felbujtó a járműnek az az utasa, aki az ittas állapotú vezetőt rábírja a vezetésre. Ha pedig a rábírt járművezető sérülést vagy halált okoz, úgy a felbujtó felelőssége az alapeset szerint állapítandó meg, ugyanis a minősítő körülményekre az elkövetőnek csak a gondatlansága terjed ki.¹⁵ Nem állapítható meg azonban annak az utasnak a büntetőjogi felelőssége, aki nem akadályozza meg az ittas vezetőt a vezetésben.

Bűnsegély lehet minden olyan magatartás¹⁶ (kivéve a járművezetés tiltott átengedése bűncselekmény elkövetési magatartásait), amely a cselekmény elkövetését lehetővé teszi vagy segíti.

Az ittas járművezetés vétsége *szándékos bűncselekmény*. Az elkövető tudatának át kell fognia, hogy szervezetében szeszes ital fogyasztásából származó alkohol van és így nem vezethet járművet. Büntett esetén a minősítő körülményekre az elkövetőnek csak a gondatlansága terjedhet ki. Ellenkező esetben, ha az eredményre az elkövető szándékossága terjed ki, akkor emberölés vagy testi sértés, illetve ezen büntettek minősített esetei állapíthatók meg.

A cselekmény *minősített esete* a súlyos testi sértés, maradandó fogyatékoság, súlyos egészségromlás vagy tömegszerencsétlenség bekövetkezése, továbbá halál, két embernél több halála, vagy halálos tömegszerencsétlenség okozása. Ezen szabályozás szerint a jogalkotó a könnyű testi sértést az alapeset körében értékelte. Tömegszerencsétlenség legalább egy személy súlyos, és további másik kilenc személy legalább könnyű sérülését, halálos tömegszerencsétlenségen pedig legalább egy személy halálos és másik kilenc személy legalább könnyű testi sérülése értendő.

A minősített esetek elkövetéséért az elkövető csak akkor vonható felelősségre, ha okozati összefüggés áll fenn a járművezető ittas állapota és a korábban felsorolt minősítő körülmények valamelyike között és erre az eredményre gondatlansága terjed ki.

A baleset általában valamilyen közlekedési szabály megszegésével (amit az elkövető ittasága miatt sértett meg) áll kapcsolatban, és ez a szabályszegés tekinthető az eredményt jelentő minősítő körülmények közvetlen okának. Amennyiben viszont az okozati összefüggés hiányzik az elkövető ittas állapotban való járművezetése és a korábban felsorolt következmények között, illetve más közlekedési szabályszegés nem történt, úgy a bűncselekmény alapesete miatt vonható felelősségre.

15 KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály (2013): i. m. 239.

16 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása, Új Btk. kommentár. 4. kötet, Különös rész (főszerk. Polt Péter) (2013) 187–188.

Az ittas járművezetés *természetes egység*, ugyanis a járművezetés folyamatos magatartást feltételez. Éppen ezért a folytatólagos elkövetés megállapítása kizárt, és természetes egység valósul meg, ha az elkövető ugyanazon szeszesital fogyasztás folytán, alkoholos állapotban a járművet megállási megszakításokkal vezeti, vagy ha rendőri intézkedés után ismételt vezeti (BH1992. 155., BH1992. 77.).

Többrendbeli bűncselekmény megállapítására kerülhet sor, ha az elkövető kijózanodása után ismét szeszes italt fogyaszt, majd újból ilyen állapotban járművet vezet (BH1982. 268.).

A járművezetés ittas állapotban vétsége *alaki halmazatban* állhat a cserbenhagyás vétségével, a jármű önkényes elvételének vétségével, illetve a járművezetés bódult állapotban vétségével.

Ha az elkövető más közlekedési szabályt is megszeg, amely azonban nincs okozati összefüggésben az alkoholtól vagy a vezetési képességre hátrányosan ható szertől befolyásolt állapotával, az ittas állapotban történő járművezetés vétsége és a közúti baleset okozása vétsége alaki halmazatban lesz megállapítható (BH1991. 303.).

A járművezetés ittas állapotban a segítségnyújtás elmulasztása büntetével bűnhalmazatban állhat.

Az ittas járművezetés és a közben megvalósított közúti veszélyeztetés egymással alaki halmazatot alkot (BH1981. 90.).

Ha az elkövető ittas állapota mellett még bódult állapotban is van, akkor az ittas járművezetés megállapítására kerülhet sor, a terhelt bódult állapota a büntetés kiszabása során súlyosító körülményként értékelhető.

Ha a járművezető cselekményét ittas és egyben bódult állapotban úgy követi el,¹⁷ hogy cselekményével súlyos testi sértést vagy ennél súlyosabb eredményt okoz, cselekménye járművezetés ittas állapotban minősített esetének és járművezetés bódult állapotban alapesevének minősül.

A járművezető önálló cselekményként elbírálandó ittas járművezetés vétsége akkor különül el a balesetet előidéző, többnyire gondatlan szabályszegéssel megvalósított közúti baleset okozásának vétségétől, ha a halálos következmény az elkövető ittasságától függetlenül vétkes mulasztás következménye (BH2004. 349.).

Tudományosan igazolt és egyben közismert az alkohol emberi szervezetre gyakorolt számos kedvezőtlen hatása. Ilyenek az érzékelési képesség korlátozása, a gátlások oldása, a koncentrációképesség, a figyelem és a veszélyérzetcsökkenése, a könnyelműség, megfon-

¹⁷ *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk. Karsai Krisztina). CompLex, Budapest, 2013. 498.

tolatlanság előtérbe kerülése. Éppen e kedvezőtlen hatásokra figyelemmel tilalmazott a szeszes italtól befolyásolt állapotban vezetés. Az olyan jellegű közlekedési szabályszegések esetén tehát, amelyek erre utalnak, arra kell következtetést levonni, hogy a közlekedési szabályszegést, a közlekedési balesetet és annak eredményét az elkövető ittas járművezetése okozta (BH2012. 205.). Ettől eltérő következtetés csak akkor vonható le, ha az ügy egyedi körülményei, a közlekedési szabályszegés sajátos jellege ezt indokolja (BH2013. 33.).

A vizsgált ügyek ismertetése és jellemzőik

Az empirikus kutatás keretében olyan 2016-2019 közötti büntető ügyek tanulmányozására került sor, amelyekben jogerős döntés született, és a megyei főügyészségek bocsátottak rendelkezésünkre. Összesen 578 eset képezte a vizsgálat alapját.

Az elkövetés helye, ideje

Az elektromos kerékpárral elkövetett ittas járművezetések jellemzően Csongrád-Csanád (162 ügy), Hajdú-Bihar (107 ügy), Békés (105 ügy), valamint Jász-Nagykun-Szolnok (58 ügy), továbbá Bács-Kiskun (31 ügy) és Győr-Moson-Sopron (30 ügy) megyében történtek.

Ezeket a cselekményeket legnagyobb számban 2018-ban és 2017-ben, elsősorban májusban és szeptemberben követték el.

Az elkövetők általában délután (210 ügy) és este (163 ügy) vezették elektromos kerékpárjukat ittasan, lakott területen belül (542 ügy).

Milyen közlekedési szabály megsértésére került sor?

Valamennyi esetben az elkövető úgy vezette elektromos kerékpárját, hogy előtte alkoholt fogyasztott. Az 578 ügyből 531 esetben a terheltet közlekedése során közlekedésrendészeti ellenőrzés alá vonták. Az eljárás során alkoholszondát alkalmaztak. A szonda értéke a gyanúsított ittasságát igazolta, mint ahogy a légalkoholmérés is. Így megállapítható volt, hogy az elektromos kerékpár vezetője megszegte az 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól (KRESZ) 4. § (1) bekezdés 4. § (1) bekezdés c) pontjának II. fordulatában írt rendelkezést.

Olyan esetek is előfordultak, amelyekben a vádlott elesett járművével (19 ügyben), az elektromos kerékpár személygépkocsival vagy gyalogossal ütközött (16 ügyben), valamint

az elkövető elvesztette az uralmat járműve felett (6 ügyben), illetve néhány ügyben az el-
sőbbiség meg nem adása vezetett balesethez (4 ügyben).

A bíróság által értékelt legfontosabb bizonyítékok

A büntetőeljárás során a bíróság által értékelt legfontosabb bizonyítékok, körülmények, összesen 179 ügyben a légalkoholmérővel végzett ellenőrzésről készült jegyzőkönyv (26 terhelt esetén), a terhelt beismerő vallomása (24 terhelt esetén), a feljelentésről készült jegyzőkönyv, valamint a bűnügyi és szabálysértési nyilvántartás (18-18 terhelt esetén), a helyszínen észleltekről, az összegyűjtött adatokból és a megtett intézkedésről készített rendőri jelentés (17 terhelt esetén), továbbá az okirati bizonyítékok (11 terhelt esetén) és a vádlotti vallomás (10 terhelt esetén) voltak. Egy-egy olyan ügy is szerepelt a vizsgálatban, amikor a bíróság ebben a körben értékelte az elektromos kerékpár vásárlásáról szóló igazolást és jótállási jegyet, illetőleg az elektromos kerékpár műszaki adatait.

A büntetés kiszabása során értékelt enyhítő és súlyosító körülmények

A bíró mindig az adott ügyet, egyedileg vizsgálja. A büntetés kiszabása során alaposan mérlegeli a bűnösségi körülményeket: az elkövetett cselekményt és az enyhítő, súlyosító körülményeket. Ezen tényezők figyelembe vételére az 578 ügyből 45 esetben került sor.

A büntetés kiszabása során a bíróság enyhítő körülményként értékelte általában a terheltek beismerő vallomását (41 személy), megbánó magatartását (19 személy), az elkövetés eszközét, azaz azt, hogy a jármű kis tömegű, alacsony sebességgel működik, így kisebb veszélyt jelent a közlekedésben résztvevők számára (15 személy), továbbá a vádlott büntetlen előéletét (14 személy), makulátlan közlekedési előéletét (12 személy), valamint azt, hogy kiskorú gyermek tartására köteles (10 személy). Volt olyan ügy, amelyben enyhítő körülményként szerepelt az enyhe fokú ittas állapot, illetőleg az, hogy az elkövető rövid távon kívánt vezetni, illetőleg a gyér forgalomban való elkövetés.

A büntetés kiszabása során a bíróság súlyosító körülményként vette figyelembe leggyakrabban a hasonló típusú cselekmények országos, illetve helyi szinten történő elszaporodottságát (38 személy), a terheltek büntetett előéletét (17 személy), azt, hogy hasonló bűncselekmény miatt volt már büntetve az elkövető (17 személy), illetve ha az ittaság többszöröse volt a megengedettnek (13 személy). Ilyen tényező volt még a közlekedési szabálysértés miatti elmarasztalás (7 személy) és a súlyos fokú ittas állapot (5 személy) is.

Súlyosító körülményként szerepeltek még ezekben az ügyekben az alábbi tényezők:

- a járművezetéstől eltiltás hatálya alatti elkövetés,
- a lakott területen belüli vezetés,
- a forgalmas időszakban való kerékpározás,
- utas szállítása,
- a hosszabb útszakaszon való vezetés,
- az, hogy olyan helyen (Békés megye) valósult meg a bűncselekmény, amely három évtizede „dobogós helyen” áll az ittas járművezetések számát tekintve az országos statisztikában.

Az ügyészség által indítványozott joghátrány

Az összesen 578 elkövetőből 568-nál volt arról adat, hogy az ügyész milyen joghátrányt indítványozott.

Az ügyész legtöbbször pénzbüntetés és járművezetéstől eltiltás kiszabását (279 személy), próbára bocsátás alkalmazását (101 személy) indítványozta. Továbbá 94 elkövető vonatkozásában önmagában pénzbüntetés, 41 elkövetőnél pedig közérdekű munka szankciót és mellette járművezetéstől eltiltást javasolt. Ezen kívül az ügyészség többnyire a főbüntetések közül járművezetéstől eltiltás (18 személy) és ezzel párhuzamosan felfüggesztett fogházbüntetés (18 személy), valamint közérdekű munka (5 személy) kiszabását kezdeményezte.

Csongrád-Csanád megyében¹⁸ abban az esetben, ha a vádlott büntetlen előéletű, illetve ilyen jellegű bűncselekményt még nem követetett el, az ügyészség jellemzően önálló intézkedésként próbára bocsátás alkalmazását indítványozza joghátrányként. Amennyiben a vádlott már követett el hasonló bűncselekményt vagy egyébként büntetett előéletű, úgy az ügyészség járművezetéstől eltiltás büntetés kiszabására tesz javaslatot, szükség esetén közérdekű munka vagy pénzbüntetés mellett járművezetéstől eltiltás kiszabását kezdeményezi, attól függően, hogy a vádlott eddig hány alkalommal követett el hasonló jellegű bűncselekményt, illetve milyen fokban büntetett előéletű.

A vizsgálatban szerepelt olyan ügy¹⁹ is, amelyben az ügyész azért nem tett indítványt a járművezetéstől eltiltásra, mert az elektromos kerékpár is kerékpárnak minősül. Ezt azzal magyarázta, hogy a KRESZ-ből és a 316/2011. (XII. 28.) kormányrendeletből mindez levezethető oly módon, hogy miután az elkövető nem az engedélyhez kötött járművezetés szabályainak megszegésével követte el a bűncselekményt, ezért járművezetéstől eltiltás kiszabásának nincs helye.

18 Ezt támasztja alá Csongrád-Csanád Megyei Főügyészség (1. B. 214/2020/10.) joggyakorlatról szóló beszámolója.

19 Tatabányai Járási Ügyészség 2342/2018.

Megállapítható, hogy bíróság az ügyészség által indítványozott joghátrányt 501 elkövetőnél alkalmazta, 49 terhelnél részben, 18 vádlottnál pedig teljesen eltért az ügyészi javaslattól.

Büntetések típusa, mértéke

A bűncselekmény társadalomra veszélyessége a tényállásban meghatározott büntetésben és annak tételkeretében jelenik meg. A kiszabható büntetés tehát a bűncselekmény súlyosságát is kifejezi. A járművezetés ittas állapotban alapesete vétség, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A vizsgált ügyekben összesen 578 terhelt valósította meg a járművezetés ittas állapotban vétségét.

A bíróság jogerős ítéletében az elkövetőket leggyakrabban pénzbüntetésre és járművezetéstől eltiltásra (266 személy), önmagában pénzbüntetésre (96 személy), továbbá közérdekű munkára és járművezetéstől eltiltásra (47 személy), valamint egyedüli büntetésként járművezetéstől eltiltásra (20 személy) ítélte.

A járművezetéstől eltiltás időtartama általában 1 év (100 elkövető), 6 hónap (45 elkövető), illetve 3 hónap (30 elkövető) volt. Csak 4 vádlottnál fordult elő, hogy a járművezetéstől eltiltás több évre (4 év, illetve 6 év) szólt, végleges hatállyal pedig 4 terheltet tiltott el a bíróság a járművezetéstől. Egyéb időtartamokat a bíróság 6 elkövető esetén alkalmazott.

A közérdekű munka büntetések időtartama 120, 150, 180, 200 óra volt. A pénzbüntetések összege általában 50 000 és 200 000 forint között mozgott. A kiszabott pénzbüntetések legalacsonyabb összege 20 000 forint, legmagasabb összege pedig 400 000 forint volt.

A bíróság végrehajtandó szabadságvesztést 3, felfüggesztett szabadságvesztést pedig 22 személlyel szemben szabott ki. A szabadságvesztés végrehajtási fokozata általában fogház volt (24 személy).

A kiszabott felfüggesztett szabadságvesztések időtartama általában 6 vagy 5 hónap, a kiszabott végrehajtandó szabadságvesztések időtartama 10, illetve 12 hónap volt.

Végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására többségében visszaeső terhelttekkel szemben vagy halmazati elkövetés esetén került sor.

Az intézkedések közül a bíróság elsősorban próbára bocsátást (109 személy) és pártfogó felügyeletet (4 személy) rendelt el, ezen kívül még 1-1 elkövetőt megrovásban részesített, illetve vele szemben elkobzást alkalmazott.

Az elektromos kerékpárral elkövetett ittas járművezetések jellemzően Csongrád-Csanád (162 ügy), Hajdú-Bihar (107 ügy), Békés (105 ügy), valamint Jász-Nagykun-Szolnok (58 ügy) megyében valósultak meg. Ezekben a megyékben büntetéskiszabási gyakorlattal kapcsolatban összességében megállapítható, hogy az eljáró bíróságok Csongrád-Csanád megyében a büntetlen előéletű elkövetőket elsősorban próbára bocsátják, Hajdú-Bihar megyében alkalmazzák a legnagyobb számban a járművezetéstől eltiltást mint főbüntetést, ugyanakkor az ezekben a megyékben működő bíróságok közérdekű munka büntetést is többször szabtak ki. A Békés megyei bíróságok elsősorban pénzbüntetésre ítélték a vádlottakat.

Halmazat más bűncselekményekkel

A bíróság jogerős ítéletében 19 elkövetőnél szabott ki halmazati büntetést. Általában a járművezetés ittas állapotban vétsége ugyanezzel a bűncselekménnyel halmazatban került megállapításra.

Az elkövetőkről

Összesen 578 terhelt valósította meg a bűncselekményeket. Túlnyomó többségében olyan férfiak (97%) követték el a cselekményeket, akik jellemzően városban (386 személy) élnek, általában enyhe vagy igen enyhe fokban voltak ittasak, és sok esetben vezetői engedéllyel sem rendelkeznek. A terheltek között 2 fiatalkorú, 11 fiatal felnőtt volt. Legnagyobb számban 51 és 60, valamint 41 és 50 év közötti személyek követték el a vizsgálat alapjául szolgáló eseteket. A legfiatalabb elkövető 17, a legidősebb 87 éves volt.

Iskolai végzettségüket tekintve szakmunkásképzőt (270 személy) vagy általános iskolát (192 személy) végeztek. Az iratok alapján megállapítható, hogy az 578 elkövetőből 512 rendelkezett valamilyen állással, azonban erről néhány terhelnél (36-nál) nem volt adat. Az elkövetők többsége alkalmazott (139 személy), öregségi (105 személy) vagy rokkantsági nyugdíjas (44 személy), egyéb foglalkozással rendelkező (85 személy), továbbá alkalmi munkás (44 személy) vagy munkanélküli (36 személy) volt.

Kiemelendő, hogy hét hivatásos gépkocsiveető szerepelt az elkövetők között, akik közül ketten korábban büntetve voltak ittas járművezetés vétsége, illetve közúti baleset gondatlan okozásának vétsége miatt, továbbá három terhelt ellen szabálysértési eljárás is folyamatban volt a közlekedési szabályok megsértése miatt.

A terheltek között 8 román, 1 szlovák és 1 ukrán állampolgár volt.

Az elkövetők 73%-a (422 személy) először követett el bűncselekményt. Korábban 101 terhelt volt egyszer, 54 pedig kétszer vagy többször büntetve, általában ittas járművezetés vétsége (109 személy) miatt. Közlekedési szabálysértés elkövetéséért 110 személyt vontak korábban felelősségre, elsősorban közlekedési szabályok kisebb fokú megsértése, valamint engedély nélküli vezetés miatt. Jogerős ítélet első fokon 543, másodfokon 35 terheltnél született.

A jogesetek vizsgálata és a jogalkalmazás során felvetődött problémák²⁰

Nem volt egységes a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy a nem gépjárműnek, de gépi meghajtású járműnek minősülő, robbanómotorral vagy elektromos motorral ellátott és az elkövetéskor a beépített erőgéppel üzemeltetett kerékpárt ittasan vezető terhelt eltiltható-e a járművezetéstől, és az eltiltás milyen hatókörű lehet.

A Kúria egyik eseti döntésében kimondta, hogy ha az ítéleti tényállásból nem állapítható meg egyértelműen, hogy a terhelt által vezetett elektromos meghajtású kerékpár a motorteljesítményére való tekintettel kerékpárnak vagy segédmotoros kerékpárnak minősül, járművezetéstől eltiltás nem alkalmazható (BH2013. 144.).

A Kúria Bfv. II. 460/2018/5. számú döntésével a fent említett bizonytalanságot megszüntette. A bírói testület ugyanis egyértelműen rögzítette, hogy a Btk. 55. § (2) bekezdése alkalmazásának nem feltétele a Btk. 55. § (1) bekezdés a) pontjának fennállása. Ittas járművezetés elkövetése esetén tehát a járművezetéstől eltiltás kötelező, annak nem előfeltétele az engedélyhez kötött járművezetés szabályainak megszegése, és az eltiltás csak különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető.

A (3) bekezdés vonatkozásában a Kúria rámutatott arra is, hogy a robbanómotorral, valamint elektromos motorral ellátott kerékpár vezetéséhez nem kell járművezetői engedély, a járművezetéstől eltiltás pedig kizárólag engedélyhez kötött jármű vezetésére vonatkozhat. Ebből következően a járművezetéstől eltiltás egyéb törvényi feltételeinek fennállása esetén sem kerülhet sor az ilyen járművek vezetésétől való eltiltásra. Következésképpen a nem gépjárműnek, de gépi meghajtású járműnek minősülő robbanó- vagy elektromos motorral ellátott kerékpárok ittasan történő vezetése esetén az ügyészi indítvány a terhelt közúti járművezetéstől eltiltására irányul, amennyiben különös méltánylást érdemlő körülmények nem állnak fenn, és az eltiltás nem mellőzhető.

²⁰ A fejezet kidolgozása során felhasznált anyagok: a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség (Bf. 271/2020/10.), Csongrád-Csanád Megyei Főügyészség (1. B. 214/2020/10.), Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Főügyészség (JAFIGA//122-12/2020.) joggyakorlatról szóló beszámoló.

A Kazincbarcikai Járásbíróság a 16. B. 232/2019/4. és a 14. B. 291/2019/3. számú ügyeiben tisztázta az elektromos kerékpár és a segédmotoros kerékpár fogalmát. A bíróság mindkét ügyben kifejtette, hogy a KRESZ 1. számú függelék II. fejezet r. pontja szerint segédmotoros kerékpárnak minősül a külön jogszabályban L1e járműkategóriába sorolt kétkerekű jármű. Az L1e kategóriába tartoznak az olyan, legfeljebb 45 km/h tervezési sebességgel bíró kétkerekű járművek, amelyekben a motor hengerűrtartalma legfeljebb 50 cm³ belső égésű motor esetében, vagy legnagyobb folyamatos névleges teljesítménye legfeljebb 4 kW elektromos motor esetében. A KRESZ 1. számú függelék II. fejezet r/1. pontja szerint a kerékpár olyan, legalább kétkerekű jármű, amelyet emberi erő hajt és ezt legfeljebb 300 W teljesítményű motor segíti.

Tekintettel a fentiekre, minden olyan kétkerekű robbanómotoros kerékpár vagy elektromos kerékpár, amelyet a beépített motor önállóan képes működtetni, segédmotoros kerékpárnak minősül.

A 16. B. 232/2019/4. sz. ügyben a bíróság a fent kifejtettekre tekintettel megállapította, hogy a terhelt a járművét pedálhajtás nélkül, kizárólag elektromos motor segítségével működtette. A jármű a maximális 25km/h tervezési sebességet nem képes meghaladni, elektromos kerékpárnak minősül, ezért annak vezetéséhez nem szükséges vezetői engedély.

A 14. B. 291/2019/3. sz. ügyben a bíróság a korábbi gondolatmenet alapján leszögezte, hogy a segédmotoros kerékpárok közúti forgalomban történő használatához a 24/2005. (IV. 21.) GKM rendelet alapján AM kategóriájú vezetői engedély szükséges. E rendelet 5. sz. melléklet 1. pontja szerint: AM kategóriában tartozó kétkerekű jármű, amelynek tervezési sebessége nem több, mint 45 km/h (kivéve azokat a kétkerekű járműveket, amelyek tervezési sebessége 25 km/h-t nem haladja meg), a motor hengerűrtartalma nem nagyobb 50 cm³-nél, vagy a motor legnagyobb hasznos motorteljesítménye nem több 4 kW-nál. Erre figyelemmel a vádlott által használt jármű segédmotoros kerékpár, amelynek vezetéséhez AM kategóriájú vezetői engedély szükséges.

Egy másik ügyben a bíróság leszögezte,²¹ hogy elektromos kerékpár esetén a pedálrássegítés a központi fogalom, a minősítést meghatározó elem. Akkor tekinthető a jármű elektromos kerékpárnak, ha van rajta pedál, amivel hajtható (emberi erő), és a villanymotor teljesítménye kisebb, mint 300 W.

Jogalkalmazási problémaként merült fel az engedélyhez nem kötött, gépi üzemmódban

21 Nagykánizsai Járásbíróság 4. B. 234/2018/6.

vezetett elektromos kerékpárok ittas vezetői vonatkozásában, a közúti járművezetéstől eltiltás büntetés alkalmazása során az eltiltásnak kategóriára történő korlátozása, illetve a teljes körű közúti járművezetéstől eltiltás alkalmazása. Főszabályként az utóbbi, tehát átfogó járművezetéstől eltiltás alkalmazására kerül sor. Ezen elkövetői kör tekintetében a jármű kategóriára történő korlátozás értelmezhetetlen, ennek helyességét a Kúria Bfv. II. 460/2018/5. számú eseti döntése is alátámasztotta.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség rámutatott arra, hogy az elektromos kerékpárral ittas állapotban közlekedő terheltek tekintetében a Btk. 55. § (3) bekezdés második fordulatában írt lehetőség nem alkalmazható, és ez a Kúria 38/2007. Büntető kollégiumi vélemény III. pontjában megfogalmazott szempontokkal ellentétes. Utalnak itt például a segédmotoros kerékpárral elkövetett bűncselekményhez fűzött érvelésre, amely szerint az eltiltás körének vizsgálta során azt kell meggondolni, hogy a tömegénél, sebességénél fogva viszonylag kisebb veszélyű gépi meghajtású járművel okozott bűncselekmény miatt elégséges-e csupán a segédmotoroskerékpár-vezetéstől eltiltás alkalmazása, ahogyan a büntető kollégiumi vélemény a hivatásos gépkocsivezetők esetében is különbséget tesz az eltiltás hatóköre tekintetében attól függően is, hogy a bűncselekmény milyen jármű vezetésében valósult meg.

Az elektromos kerékpárral ittasan közlekedő vádlottak tehát kizárólag teljeskörű járművezetéstől eltiltásra ítéltethetők, ami maga után vonja az utánképzési kötelezettséget. Ha tehát a terhelt ténylegesen rendelkezik vezetői engedéllyel (pl. hivatásos gépkocsivezető), akkor ebben az esetben ezen kötelezettség teljesítésének igazolásáig vezetési jogosultsága szünetel, vezetői engedélyét nem kapja vissza.

Az empirikus kutatás keretében előfordultak olyan esetek (40 ügy), amelyekben a bíróság az elektromos kerékpár ittas vezetőjét kifejezetten ezen eszköz vezetésétől tiltotta el. Ugyanakkor ez azt a problémát veti fel, hogy miközben az elektromos kerékpárok ittas vezetőit átfogóan tiltják el a járművezetéstől, addig a közlekedésre és a közlekedésben résztvevő személyekre nagyobb veszélyt jelentő személyautóval vagy teherautóval történő ittas vezetés esetén általában kategóriától eltiltás alkalmazására kerül sor. Ez ugyan a jogszabályokból következik, azonban nem tükrözi az elkövető által a közlekedés biztonságára jelentett tényleges veszélyt.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Főügyészség tájékoztatása szerint a járási ügyészségek jelenlegi gyakorlatának megfelelően a fenti járműkategóriával történő elkövetés esetén –

amennyiben nem okozott súlyosabb sérülést [Btk. 236. § (2) bekezdés a) pont vagy (3) bekezdés], illetve az alkoholos befolyásoltság nem érte el az igen súlyos fokot (3,5 ezreléket meghaladó alkoholos befolyásoltság), vagy az elkövető korábban nem követett el hasonló jellegű bűncselekményt – a Btk. 56. § (2) bekezdés II. fordulatában meghatározott különös méltánylást érdemlő esetnek tekintik, és nem tesznek indítványt a járművezetéstől eltiltás kiszabására.

Amennyiben az ügyészség nem indítványoz járművezetéstől eltiltást, a bíróság egyetlen esetben sem alkalmazza ezt a büntetési nemet.

A Szegedi Járási Ügyészség tapasztalata szerint az elkövetők többször tévedésre hivatkozva akként védekeznek, hogy – mivel az elektromos kerékpár vezetéséhez vezetői engedély nem szükséges – nem volt tudomásuk arról, hogy azt gépi meghajtással közlekedve, ittas állapotban nem vezethetik. Az elkövetők ilyen irányú védekezését a bíróság nem fogadta el, a bűnösség megállapítására minden esetben sor került.

Összegzés

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy az elektromos kerékpárral elkövetett ittas járművezetések jellemzően Csongrád-Csanád, Hajdú-Bihar, valamint Békés megyében történtek. Elsősorban májusban és szeptemberben, a délutáni és esti órákban, lakott területen belül követték ezeket a cselekményeket.

A terhelteket közlekedésük során közlekedésrendészeti ellenőrzés alá vonták, így derült ki az, hogy alkoholt fogyasztottak. Olyan esetek is előfordultak, amelyekben a vádlott el-esett járművével, az elektromos kerékpár személygépkocsival vagy gyalogossal ütközött, valamint az elkövető elvesztette az uralmat járműve felett, illetve néhány ügyben az elsőbbség meg nem adása vezetett balesethez.

A bíróság jogerős ítéletében az elkövetőket leggyakrabban pénzbüntetésre és járművezetéstől eltiltásra, önmagában pénzbüntetésre, továbbá közérdekű munkára és járművezetéstől eltiltásra, valamint egyedüli büntetésként járművezetéstől eltiltásra ítélte. Az intézkedések közül a bíróság elsősorban próbára bocsátást alkalmazott.

A büntetéskiszabás kapcsán megyei lebontásban összességében az állapítható meg, hogy az eljáró bíróságok Csongrád-Csanád megyében a büntetlen előéletű elkövetőket elsősorban próbára bocsátják, Hajdú-Bihar megyében alkalmazzák a legnagyobb számban a járművezetéstől eltiltást mint főbüntetést, ugyanakkor az ezekben a megyékben működő

bíróságok közérdekű munka büntetést is többször szabtak ki. A Békés megyei bíróságok pedig elsősorban pénzbüntetésre ítélték a vádlottakat.

Túlnyomó többségében olyan 41 és 60 év közötti férfiak követték el ezeket cselekményeket, akik jellemzően szakmunkásképző vagy általános iskolai végzettségűek, városban élnek, általában enyhe vagy igen enyhe fokban voltak ittasak, és sok esetben vezetői engedéllyel sem rendelkeztek.

A szemléletformálás körében nagyon fontos lenne a lakosság széleskörű tájékoztatása arról, hogy ha nem gépjárművel, de gépi meghajtású járművel ittas állapotban közlekednek, akkor az bűncselekménynek is minősülhet, amennyiben szervezetükben a gépi meghajtású jármű vezetése idején a bűncselekményi értékhatárt meghaladó vér- vagy levegőalkoholkoncentrációnál nagyobb érték előidézésére alkalmas szeszes ital fogyasztásából származó alkohol volt.

A jövőben kívánatos lenne az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészeti Bűnügyi Statisztikai rendszerben (ENYÜBS) a járművezetés ittas állapotban bűncselekmény körében az elkövetés eszközeként külön szerepeltetni az elektromos kerékpárt.

NAGYCENKI TAMÁS¹

A HAZAI SZERVEZETT BÜNÖZÉSRE VONATKOZÓ ANYAGI BÜNTETŐJOGI FOGALMAK GYÖKEREI

„Mi is a név? Mit rózsának hívunk mi,
Bárhogy nevezzük, éppoly illatos.”
William Shakespeare: Rómeó és Júlia

A szervezeten elkövetett bűncselekmények vonatkozásában bármilyen nevet használunk – a szervezett entitást hívhatjuk komplotnak, bűnszövetségnek, bűnbandának vagy bűnszervezetnek – kétség nem férhet hozzá, hogy – Shakespeare sorait kölcsönvéve és átdolgozva – nem illatos rózsáról, hanem a társadalomra kiemelten veszélyes, romboló jelenségről van szó.

Az alábbiakban azt járom körbe, hogy a bűncselekmények szervezeten történő elkövetésére milyen jogi válaszok születtek a 20. század közepéig, illetve a hazai jogtudósok, jogászok miként vélekedtek az említett jogi válaszokról.

A bűnszervezet anyagi büntetőjogi fogalmának törvénybe foglalása előtt már évszázadokkal korábban is problémát jelentett, ha a fennálló jogrend ellen koncentráltan indítottak támadást, vagyis amikor a társadalmilag tiltott tevékenységeket a szervezettség különféle fokozatai jellemezték.

A tanulmány központi kérdésének lényegét röviden úgy lehetne megfogalmazni: meddig érnek le a hazai szervezett bűnözéshez kapcsolódó anyagi büntetőjogi válaszok, a bűnszövetség-, illetve bűnszervezet-fogalom gyökerei. Nyilvánvaló, hogy a tiltott tevékenységek, bűncselekmények szervezeten történő elkövetése először nem a 20. században fordult elő, hanem egyes cselekményeknél sokkal korábban tetten érhető az elkövetés szervezettségének bizonyos foka.

A társadalomra veszélyes, szervezett tevékenységek jelensége és az erre adott válaszok

Az 1500-as években az állam a gyengeség jeleit mutatta, nemcsak a török fenyegetéssel, hanem a növekvő – sokszor a szervezettség jeleit mutató – bűnözéssel is meg kellett küz-

¹ dr. Nagycenki Tamás PPKE JÁK doktorandusz, rendőr százados

denie. Törvénycikkeket fogadtak el a *tolvajok és gonosztevők* kiirtásáról², illetve a *tolvajok, rablók elfogásáról, megbüntetéséről*³; az 1546. évi XXVII. törvénycikk pedig egyenesen *rablók* összeszedett seregéről⁴ írt. A 16. század közepén kialakult a hazai szervezett bűnözés egyik archetípusa: egyes várurak menedéket biztosítottak a rablóknak, akik ellenszolgáltatásként átadták a zsákmány egy részét. E jelenséget számos panasz követte, melynek következtében törvénycikket alkottak (melynek fő oka Basó Mátyás kártékony tevékenysége volt) a rablók eltartóinak felelősségre vonásáról.⁵ A törvénycikkkel kapcsolatban két dolgot

2 1518. évi (bácsi) XXXV. törvénycikk – *a tolvajokat és egyéb gonosztevőket a vármegyék ispánjai irtsák ki, különben a királyi ülnök tegye azt*

Minthogy a tolvajok és más gonosztevők annyira elszaporodtak, hogy a nemesek s nem nemesek sem otthon, sem házukon kívül nem lehetnek biztonságban:

1. § Ennélfogva, ha egyes megyék azokat ki akarnák irtani és az ispánok azok kiirtását elhanyagolnák: akkor a királyi felség a nemesek kérelmére egyik táblabíróját küldje oda, a ki a tolvajok és más gonosztevők kiirtását a közönséges decretum rendelése szerint eszközölje és foganatosítsa.

1548. évi L. törvénycikk – *az ispánok és alispánok a gonosztevőket negyedévenként nyomozzák*

Azokat illetőleg pedig, a kikre nézve csak gyanus, és nem köztudomásu, hogy rabolnak, azt a rendtartást látják szükségesnek:

1. § Hogy minden vármegyének az ispánjai vagy alispánjai a szolgabírákkal és azokkal a választott nemesekkel együtt, a kiket a fent említett módon az elköltözni kívánó jobbágyság részére való igazságszolgáltatás végett kell megválasztani, minden urnál, nemesnél és nem nemesnél negyedévenként pontos nyomozást eszközöljenek:

2. § És ha kiderül, hogy latrokat tartanak el, vagy hogy ők maguk latorkodnak, az ispánok vagy alispánok ezeket megannyiokat érdemük szerint azonnal büntessék meg, ha ugyan ezt magukra meg tudják tenni.

3. § Ha nem tehetik, értesítsék az egész dologról az ország kapitányait, hogy a gonosztevőket minden módon kiirtsák.

3 1548. évi XLVIII. törvénycikk – *a kapitányok vagy ispánok büntessék meg a tolvajokat és rablókat*

Hogy az ország főkapitányai és szabad ispánjai, valamint a vármegyék ispánjai és alispánjai a nyilvános tolvajokat és rablókat (az ország decretuma értelmében) mindenütt fogják el és büntessék meg.

1. § És gondoskodjanak minden módon arról, hogy az utak mindenütt biztonságban legyenek.

4 1546. évi XXVII. törvénycikk – *a kik zsarnokságokat, rablásokat és fosztogatásokat visznek véghez, azokat bent az országban és azon kívül meg kell büntetni*

Továbbá, hogy a királynak joga legyen azokat is az országon belül és kívül személyükben érdemükhöz képest megbüntetni, a kik, nem lévén saját fekvőjóságuk, mások kastélyaiban szereztek maguknak valahogyan lakóhelyet, vagy a kik maguk új épületeket vagy erősségeket emeltek és innen a rablók összeszedett seregével a szegény nép és magok a nemesek, valamint az isten egyházai ellenében különféle zsarnokságokat, rablásokat és fosztogatásokat szoktak véghez vinni.

5 1548. évi XLIX. törvénycikk – *miképen büntetendők azok, a kik a rablókat eltartják*

Mivel némelyekről azt állítják, hogy váraikban rabló csatlósokat és zaskornikokat tartanak el, a kiket rablásra küldvén ki, tőlük a zsákmánynak egy részét kapják: a királyi felség vagy az ország kapitányai az olyan embereket, a kik ellen nyilván panaszt emelnek, azonnal büntessék meg.

emelnék ki: a rablók, fosztogatók elleni fellépésre katonai akcióként tekintettek, továbbá a jelenség visszaszorításának jegyében rendelték el az utak melletti, rejtkehelyként funkcionáló erdők meghatározott részeinek – utaktól 200-200 könyök – kivágását.

A 16. század második felében a nemességet és a vármegyéket lovasok kiállítására kötelezték, 1574-ben négy, jellemzően erdős területekkel borított vármegyének azonban a lovasok helyett gyalogos katonákat kellett biztosítani a martalócok – *pedites martaloosi*⁶ – elleni fellépés céljából.⁷

A magyar szervezett bűnözés másik archetípusa a betyárbanda volt, Finkey Ferenc az alföldi betyárbandákat egyenesen az olasz bűnbandákhoz hasonlította; megjegyezte, hogy a 19. század közepén létrejött rablóbandák – bár a szervezettségük elmaradt az olasz bűnszövetkezetektől – tipikus bűnbandák voltak: „[a] mi alföldi betyárainknak a XIX. század derekán alakult rablóbandái (Rózsa Sándor és mások vezérlete alatt), ha nem is ilyen szakszerűen szervezett alakulatok, de lényegében hasonló tipikus bűnbandák voltak.”⁸

1. § Ugy, hogy mindazoknak várait ostrommal bevegýék, mind őket azokból kivonszolván, bármely személyre való tekintet nélkül, gyalázatos halállal büntessék.

2. § És ugy ezeknek a fekvő jószágait, mint azokéit is, a kik velük tartanak, adományozza a királyi felség jól érdemesült személyeknek.

3. § Különösen pedig, mivel eléggé tudva van, hogy Basó Mátyás sok ilyen gonosztevőt tart, elannyira, hogy csatlósai a felső részekben az utakat bizonyos helyeken már régóta megszállva tartják és sokat raboltak s napról napra rabolnak, sok kiváló nemest is megöltek és kifosztogattak: méltóztassék a királyi felség ennek a Basónak és minden szolgájának és más veletartóknak a megbüntetéséről haladék nélkül gondoskodni, hogy mások az ő példáján okulva, az ilyen rablásokkal felhagyjanak és a királyi felségnek meg a köztörvényeknek engedelmeskedjenek.

4. § És mivel az ilyen rablók, a kik az utak biztonságát veszélyeztetni szokták, azon a vidéken a sűrű erdőkben szoktak elrejtőzni, határozták, hogy az ilyen erdőket a szomszédos vármegyék jobbágysai az utak mellett minden oldalról kétszáz könyöknyi szélességben vágják ki, hogy a rablóknak ne legyen alkalmatosságuk.

6 SZLEMENICS Pál: *Törvényeink története a dicső ausztriai ház országlása alatt*. In: A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 1845-1847. VIII. kötet, Cs. Királyi Egyetemi Nyomda, Buda, 1860. 250.

7 1574. évi X. törvénycikk – az összes karok és rendek mindkét részről állandó lovasokat tartsanak

A korábbi országgyűlések és főképen az ezerötszázhatvankilenczediki országgyűlés határozataihoz képest az ország összes karai és rendei, egyaránt, állandó lovaskatonákat tartsanak.

[...]

2. § Szepes, Sopron, Vas és Zala vármegyék részéről azt is kéri, hogy a lovaskatonák helyett gyalogosokat tarthassanak, még pedig két lovas helyett három gyalog katonát, a kik a martalóc gyalogok kirohanásainak és rablásainak megakadályozására és az erdők rejtkehelyeinek a kikémlelésére a lovasoknál alkalmasabbak.

8 FINKEY Ferenc: *Büntetéstan problémák*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1933. 308.

Az alábbiakban bemutatom, hogy a modern magyar büntetőjog kezdeteitől miként kezelték a bűncselekmények szervezett elkövetését.

Az 1792. évi büntetőtörvény-javaslat

A részesség három alakját – tettestársaság, segítség, felbujtás – megkülönböztető 1792. évi büntetőtörvény-javaslat a bűnszövetséget bár a részességhez sorolta, azonban a fogalom a részesség egyik fajtájához sem volt köthető. A javaslat szerint – amely egyfajta büntetőjogi egyetemlegességgént tekintett a bűnszövetségre – „[h]a többen több bűncselekmény elkövetése végett szövetkeznek, noha az egyik vagy másik csak egyetlen delictumnál működött közre tényleg, mégis a többi büntettekért is kénytelenül felelni, a meddig a szövetségben marad.”⁹ A fentiek alapján, amennyiben egy négytagú bűnszövetség tagjai rendszeresen követtek el lopásokat és némelyik lopásnál valamelyik elkövető nem volt jelen, ugyanúgy felelt, mint a társai.

Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat részletesen foglalkozott a szövetséggel, ugyanis a javaslatot tárgyaló bizottság tagjai a rablóvilág elleni fellépés jegyében szükségesnek tartották a fogalom használatát.¹⁰

Amennyiben többen szövetkeztek valamely büntett elkövetésére és a büntettet el is követték, az összes, büntett elkövetésében közreműködő szövetkező a bűnszerzővel (elkövető és felbujtó) azonos megítélés alá esett.¹¹ Azon szövetkező büntetése, aki az elkövetésben semmilyen formában nem vett részt és nem volt felbujtó, a büntett büntetési tételének

9 S: Az 1792-iki javaslat vezérlő eszméi s általános része. *Jogtudományi Közlöny*, XXXIV. évfolyam, 50. szám (1899), 362-363.

10 FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I. kötet*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896. 168.

11 Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

60. §. Midőn többen valamely közösen célba vett büntettnék egymás segítségével leendő végbevételére előre határozottan összeszövetkeznek, ha a célbavett büntett csakugyan bevégeztetett, mindenik szövetkező, ki a szövetkezésnek következtében a büntettnék elkövetése előtt, vagy alatt, vagy után arra együtt munkálódott, vagy pedig az által, hogy a véghezvitelnél szándékosan megjelent, készségét az együtt munkálásra megmutatta, mint bűnszerző azon büntetés alá esik, melyet azon büntettnék rendelt a törvény, s minél nagyobb volt befolyása a szövetkezettek elhatározására, minél több részt vett a büntettnék elkövetésében, a beszámítás reá nézve annál súlyosabb leendő.

harmadára terjedhetett.¹² Kísérlet esetén a büntett elkövetésében résztvevők a kísérlet szabályai szerint voltak büntetendők.¹³ Azon személy büntetése, aki kilépett a szövetségből és mindent megtett a büntett megakadályozása érdekében, azonban nem tett feljelentést és a büntettet elkövették, a büntetési tétel nyolcadára terjedhetett; ha a kilépett tag felbújtó volt, a felbujtás szabályai érvényesültek.¹⁴ Ha a bűnszövetség a tagok szándéka ellenére megszűnt a büntett elkövetése előtt, a tagok büntetése a büntetési tétel hatodrészig terjedhetett.¹⁵

A javaslat szövetséggel kapcsolatos büntetlenségi eseteket is tartalmazott: a szervezetkezők büntetlenek maradtak, ha elálltak a büntett elkövetésétől és megszüntették a szövetséget; továbbá büntetlenséget élvezett azon felbujtónak nem minősülő szervezetkező, aki az elkövetni kívánt büntettet jelentette az elkövetés megkezdése előtt a hatóságoknak.¹⁶

12 Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

61. §. Olyan szervezetkező pedig, ki a szervezetkezők által célbavett s el is követett büntettnek végbevitelére, sem az elkövetés előtt, sem utána együtt nem munkálódott, a szervezetkezők által elkövetett büntettre rendelt büntetésnek csak egy harmadára büntetethetik, ha csak a bűnszövetségre nézve felbújtó nem volt, mert ez, a fentebbi esetben is, mint bűnszerző az 52-dik és 53-dik §§-ok szerint büntetendő.

13 Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

62. §. Ha pedig a bűnre szervezetkezők, a közösen célbavett büntettre nézve, csak bűnkísérletet követtek el, mind azon szervezetkezők, kik arra együtt munkálódtak, a bűnkísérletről szóló szabályok szerint lesznek megítélendők.

14 Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

63. §. Azon szervezetkező, ki mielőtt a célba vett büntett elkezdett volna, mindent, a mi tehetségében volt, megtett, hogy társait attól visszatartóztassa, s nekik világosan ki is jelentette, hogy a szövetségből kilép, de azt előre fel nem jelentette, ha törekvéseinek ellenére a büntett csakugyan elkövetett, büntettetni fog és büntetése a büntettre rendelt büntetésnek nyolczad részéig terjedhet. Azon szervezetkező pedig, ki egyszersmind felbújtó volt, illy esetben is, a felbujtásról szóló szabályok szerint fog megítéltetni.

15 Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

64. §. Ha valamely a szervezetkezők szándékán kívül közbejött ok vagy akadály miatt a bűnszövetség meglett szűntetve, mielőtt még a célbavett büntettnek elkövetése megkezdett, minden szervezetkező már azért, mert a bűnszövetségbe lépett, s abban eloszlásáig vagy megszüntetéséig benmaradt, büntettetni fog; – büntetése azonban súlyosabb nem lehet, mint a törvény által azon büntettre rendelt büntetésnek hatodrésze.

16 Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

65. §. Ha pedig a szervezetkezők a célba vett büntettnek elkövetésétől, még mielőtt az megkezdett, önkint elállván, szervezetkezését megszüntették, büntetlenek maradnak, úgy szintén

66. §. Büntetlen marad azon szervezetkező is, – ha csak egyszersmind felbújtó nem volt, – a ki, mielőtt a szervezetkezők által célbavett büntett valamely részben megkezdett, azt az illető előljárásnak elég korán jelentette fel, hogy a büntettnek elkövetését meggátolhassa.

A túllépésre vonatkozó szabály szerint – amennyiben valamelyik tag súlyosabb büntetett követett el, mint amire szövetkeztek – a többi, az elkövetésben nem résztvevő tag felelősségét csupán az elkövetni kívánt büntett vonatkozásában állapították meg.¹⁷

A banda nem szerepelt külön a javaslatban, mivel „[...] a szövetkezés olyképp van formulázva, hogy a banda is beleérthető.”¹⁸

Mittermaier nem támogatta a szövetség fogalmának törvényben történő meghatározását, mivel álláspontja szerint a szövetség fogalmát tartalmazó törvények esetében azt észlelték, „[...] hogy nincs ennél zavaróbb fogalom, mert a szövetkező és a közönséges segéd közötti határvonal oly finom, hogy a törvény helyesen meg nem jelölheti, s így a bíró, ki a törvényt követni köteles, nagy szigorra jut.”¹⁹ Pulszky Ferenc az alábbiak szerint indokolta a szövetség fogalmának szükségességét: „[...] a magyar alföld tág, néptelen síkságain és a felvidék mérhetetlen erdőségeiben gyakran alakulnak 10 és több tagból álló bandák, részben ottani lakosokból, néha jómódú földművelőkből is, szerencsét próbálni, a mint mondják. E bandákat, melyek a rablás vagy betörés elkövetése után ismét haza szélednek, a bíróság, ha maga a szövetség büntettnek nem minősítették, még le sem tartóztathatná, a míg más bűncselekményt véghez nem visznek.”²⁰

Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat megkülönböztette az egyszerű, illetve veszályos lopást, mindkét esetben súlyosító körülmény volt a szövetkezett társulat általi elkövetés; „[...] az említett súlyosító körülmények valamelyike a büntetést egy harmaddal, bünszövetségi tagoknál másfél annnyival nehezíti [...]”²¹ A rablásnál szintén súlyosabb büntetést vonhatott maga után a társas elkövetés: „[...] ha többen összeszövetkezve követték el e büntetett, a büntetések azok negyedrésszével súlyosíthatnak.”²² A szándékos gyújtogatás a javaslat szerint súlyosabban minősült, amennyiben – többek között – szövetkezettek által erőszakosan követték el.²³

17 Az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat

67. §. Midőn súlyosabb büntetett követetett el, mint a mire a szövetkezők egyesültek, azon tagoknak, kik annak elkövetésében semmiképen nem részesültek, csak a bünszövetség által kitűzött büntett fog beszámíttatni.

18 FAYER László i. m. 168.

19 Uo. 197.

20 Uo. 200.

21 PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan. II. kötet*, Pfeifer Ferdinand, Pest, 1865. 210.

22 Uo. 223.

23 Uo. 234.

Csemegi-kódex²⁴

A Csemegi-kódex a szövetség fogalmát nem definiálta, csupán a felségsértésre vonatkozó rendelkezéseknél határozta meg, mikor jött létre²⁵, a többi büntett esetén a szövetség vonatkozásában analógiát alkalmazott. A szövetség napjaink dogmatikai rendszere szerint előkészületnek minősülne, ugyanis a szövetség nem volt más, mint két vagy több személy közös elkövetésben történő megállapodása. A felségsértésre létrehozott szövetség *per se* – tehát kapcsolódó előkészületi cselekmény nélkül – büntetendő volt.²⁶

A kódex a felségsértés büntetténél büntethetőséget megszüntető okot is tartalmazott: a szövetkezőt nem vonták felelősségre, amennyiben a megállapodás szintjén megrekedt a felségsértés és a szövetkező feljelentéssel élt a hatóságok felé, továbbá az elállását a társainak jelezte, illetve arra törekedett, hogy a társai az elkövetéstől szintén elálljanak.²⁷ A lázadásra²⁸, hűtlenségre²⁹ a felségsértéshez hasonló szabályok vonatkoztak a szövetség tekintetében.

A hatóság elleni erőszak elkövetésére irányuló szövetség³⁰ szintén önmagában, előkészületi cselekmény nélkül volt büntetendő; azonban a pénzhamisításnál³¹, gyilkosságnál³², gyújtogatásnál³³ a szövetség létrehozásán kívül előkészületi cselekmény is szükséges volt a büntetendőséghez.

24 Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (Továbbiakban: Csemegi-kódex)

25 Csemegi-kódex 132. § A szövetség létrejött, ha két vagy több személy a felségsértés elkövetését közös egyetértéssel elhatározza.

26 Csemegi-kódex 130. § A 126. §-ban meghatározott felségsértés elkövetésére létrejött szövetség, ha ehhez a büntett véghezvitelére célzó előkészületi cselekmény nem járul: öt évig terjedhető fegyházzal, ha pedig ily előkészületi cselekmény is követtetett el: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

27 Csemegi-kódex 137. § Nem büntetetik a szövetség miatt az, a ki előbb, mintsem a felségsértés elkövetésére, a szövetkezésen fölül valami merényeltetett, s mielőtt azt a hatóság felfedezte volna: a szövetségtől eláll, és elállását a szövetkezetteknek nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a merénylet felhagyására birni törekszik, vagy pedig a szövetséget a hatóságnak feljelenti.

28 Csemegi-kódex 156. §, 157. §, 160. §

29 Csemegi-kódex 148. §, 151. §

30 Csemegi-kódex 170. §

31 Csemegi-kódex 205. §

32 Csemegi-kódex 288. §

33 Csemegi-kódex 428. §

A gyújtogatásnál a *többek szövetségében* történő elkövetés minősítő körülményként szerepelt.³⁴

A Csemegi-kódex a lopást – függetlenül az eltulajdonított dolog értékétől – büntettként rendelte büntetni, amennyiben annak elkövetésénél a rabló vagy tolvajszövetség két vagy több tagja működött közre.³⁵ A kódex nem határozta meg a rabló vagy tolvajszövetség fogalmát, azonban az bűnbandát jelentette³⁶, amely alatt a 19. században a judikatúra több személy több, egyenként nem meghatározott büntettek elkövetésére irányuló szövetkezését értette.

Álláspontom kissé zavarónak tűnhet, hogy a Csemegi-kódex a szövetség fogalmat használta, miközben az valójában bűnszövetséget jelentett (a jogtudósok is bűnszövetségre hivatkoztak a munkáikban), továbbá az is szokatlan, hogy a kódex a jogirodalommal ellentétben a bűnbanda fogalma helyett a rabló, illetve tolvajszövetség elnevezést alkalmazta.

Az 1914-es büntetőtörvénykönyv általános részének tervezetében a büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezések körében a „tett érett megfontolása és előkészítése, a tett elkövetése másokkal szövetségben” súlyosító körülményként szerepelt.³⁷

A Csemegi-kódex módosításai, novellái, illetve a hozzá kapcsolódó törvények³⁸, továbbá a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény nem érintették a szer-

34 Csemegi-kódex 424. §

35 Csemegi-kódex 336. § Tekintet nélkül a lopott dolog értékére büntettet képez a lopás, ha: [...]

6. elkövetésénél rabló vagy tolvajszövetségnek két vagy több tagja működött közre.

36 EDVI Illés Károly: *A magyar büntetőtörvények zsebkönyve*. Második kiadás, Révai Testvérek Irod. Intézet R. T. Kiadása, Budapest, 1901. 161.

8. A hatodik pont szerint rabló vagy tolvajszövetség azt jelenti, hogy többen határozatlan számú lopás, vagy rablás elkövetése végett szövetkeztek (bűnbanda).

37 EDVI Illés Károly: *A büntettekéről és vétségekről alkotandó magyar büntetőtörvénykönyv általános részének tervezete*. Wessely és Horváth Könyvnyomdája, Pécs, 1914. 29.

77. § [...] Súlyosító körülmények különösen: [...] a tett érett megfontolása és előkészítése, a tett elkövetése másokkal szövetségben, [...]

38 A büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk (I. Büntető novella); A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvénycikk; A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. törvénycikk (II. Büntető novella); A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk; A büntető ítélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények korlátozásáról és megszüntetéséről szóló 1940. évi XXXVII. törvénycikk; A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvénycikk (III. Büntető novella)

vezett bűnözéssel kapcsolatos anyagi büntetőjogi fogalmakat. A bűnszövetkezetet mint a társadalmi tulajdon elleni büntett minősítő körülményét a jogalkotó 1950-ben határozta meg³⁹, azonban annak fogalma nem szerepelt a törvényerejű rendeletben.

A sajtó többnyire szinonimaként⁴⁰ tekintett a szervezett bűnözéssel kapcsolatos fogalmakra; kiemelendő, hogy olyan elnevezéseket is használt, amelyek az adott közlemény megjelenésekor nem szerepeltek az anyagi büntetőjogi fogalmak között. A bűnszövetkezet az 1950-es évekig nem volt anyagi büntetőjogi fogalom, ennek ellenére a 19. század végétől kezdve számos szakfolyóiratban szerepelt.⁴¹ A bűnszervezetet illetően pedig érdemesnek tartom megjegyezni, hogy 1997-től szerepel a magyar büntető törvénykönyvekben, azonban a fogalom a sajtóban először 1903-ban jelent meg.⁴²

39 A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. számú törvényerejű rendelet 5. § (2) Tíz évig terjedhető börtön a büntetés akkor is, ha ugyanaz a személy ismételtén követ el a társadalmi tulajdon ellen irányuló büntettet, vagy ha a cselekmény elkövetésében bűnszövetkezet két vagy több tagja vesz részt. Ha pedig az ilyen büntett különösen nagy kárt okozott, a büntetés halálbüntetés.

40 Pl.: *Komplot/Banda: A vesztegetés ügye*. Magyar Polgár, 1903. augusztus 4. 1.

Banda/Bűnszövetség: Egy hirhadt betörő banda bűnügye. Pesti Hírlap, 1880. szeptember 11., 6.; *Monstre-pör*. Kecskemét és Vidéke, 1889. április 11. 5.; *Pénzverő banda*. Pesti Napló, 1889. augusztus 26. 2.; *Bankóhamisító konzorcium*. Székely Nemzet, 1893. február 1. 3.; *Bűnszövetség felfedezése*. Siklós és Vidéke. 1909. október 24. 6.

Banda/Bűnszövetkezet: Egy bűnbanda a szomszéd vármegyében. Kecskemét, 1884. július 27. 3.; *Egy bűnszövetkezet elfogatása*. Pécsi Napló, 1904. január 9. 3.; *Egy bűnbanda*. Magyar Polgár, 1884. július 9. 7.; *Hamisító szövetkezet*. Pesti Napló, 1895. március 22. 7.; *A bankóhamisítók ügye*. Hazánk, 1900. szeptember 12. 8.; *Az élesdi pénzhamisító banda*. Tolnai Világ-Lapja, 1906. március 25. 515.; *Egész bűnszövetkezetek fosztogatják hosszú idő óta a budapesti trafikosokat*. Esti Ujság, 1939. november 22. 7.

Banda/Bűnszervezet: Hamis papírpénz után nyomoztak Szegeden budapesti detektívek. Szeged és Vidéke, 1913. március 7. 2.; *Nagy rablóbandát leplezett le a miskolci rendőrség*. Magyar Jövő, 1934. január 3. 4.; *Megkezdtek a Szakállas-ügyben szereplő vidéki tisztviselő kihallgatását*. Uj-Somogy, 1935. április 28. 2.

Bűnszövetkezet/Bűnszervezet: Betörők köztársasága. Pesti Hírlap, 1906. december 23. 7.; *Nyomában a rendőrség a sorozatos betörések tetteseinek*. Székely Napló, 1926. szeptember 19. 2.; *Az üzlet világa*. Magyar Vaske-reskedő, 1903. december 25. 8–10.

41 Pl. Büntető Jog Tára, I. kötet, 10. szám (1880), 154.; Magyar Közigazgatás, IV. évf., 24. szám (1886), 8.; Büntető Jog Tára, XV. kötet, 21. szám (1888), 329.; Büntető Jog Tára, XXVI. kötet, 7. szám (1893), 111.; Büntető Jog Tára, XXXIV. kötet, 25. szám (1897), 296.; A Jog, XX. évf., 44. szám (1903), 318.; Ügyvédek Lapja, XXVI. évf., 19. szám (1909), 6.

42 Magyar Vaske-reskedő, 1903. december 25. 10.

Az üzleti csalók ezerféle ravaszságot találnak ki, hogy az üzlettulajdonosokat becsapják. Különösen a fővárosban burjánzik ez. Egész bűnszövetkezetek alakulnak erre a célra. A zugkávéházak a tenyésztő helyei ezeknek a bűnszervezeteknek.

Jogtudósok, jogászok álláspontjai a szervezeten elkövetett bűncselekményekre vonatkozó anyagi büntetőjogi fogalmakról

Pauler Tivadar – 1864.

Pauler Tivadar nem mellőzte a bűntettek szövetségben történő elkövetésével kapcsolatos rendelkezések elemzését; a korszak szervezett elkövetéssel kapcsolatos „alapfogalmait” az alábbiak szerint határozta meg: „[t]öbbeknek, közösen célbavett bűntett egymás segítségével leendő elkövetésére, előre és határozottan történt szövetkezése bűnszövetségnek (societas delinquendi, complott) neveztetik”⁴³; „[t]öbbeknek szövetkezése, több egyenként meg nem határozott bűntettnek ismételt elkövetésére bünbandának neveztetik.”⁴⁴

A jogtudós megjegyezte, hogy a bűnszövetség nem alkalmazható a természetüknél fogva több személy közreműködését igénylő bűntettek (pl. házasságtörés, párbaj stb.) esetében; továbbá a súlyosabb bűntetteknel – főleg a pártütésnél és a felségsértésnél – a bűnszövetség összeesküvésnek (conspiratio) – amelyet Szent István⁴⁵ és Könyves Kálmán⁴⁶ törvényei is büntetni rendeltek – tekintendő.⁴⁷ „A bűnszövetség természetéhez tartozik többeknek megelőző, határozott egyesülése a végett: hogy bizonyos bűntettet, melyet mindnyájan, mint sajátjukat célba vesznek és mint olyant létesíteni akarnak, közös közremunkálással, egymásnak biztosított kölcsönös segítséggel tényleg véghez vigyenek.”⁴⁸

Pauler Tivadar a bűnszövetség vezetőivel kapcsolatban az alábbiakat jegyezte meg: „A bűnszövetségnél a kölcsönös segélyezésnek megelőzőleg történt kikötése, a szövetkezők mindegyikére, a merénylet elhatározása és végrehajtására nézve buzdítólag hatván, mindnyájan a célba vett bűntett szerzőtársainak (coautores) tekintendők; mi azonban

43 PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan. I. kötet*, Pfeifer Ferdinand, Pest, 1864. 109.

44 Uo. 111.

45 Szent István Király *Dekrétomainak* Második Könyve 51. Fejezet a király és ország ellen való pártütésről 1. § És ha valaki akármilyen módon a király élete vagy méltósága ellen esküszik össze, vagy megkísérti azt, avagy a kisértővel tudva egyetért, legyen átok rajta és foszszak meg a hivekkel való minden közösségtől.

46 Kálmán Király *Dekrétomainak* Második Könyve 6. Fejezet a hűtelenség szegyenvallásáról

1. § És erősen parancsoljuk: hogy ha valaki akármilyen módon a király élete vagy méltósága ellen esküszik össze, vagy megkísérti azt, avagy a kisértővel tudva egyetért, legyen átok rajta és foszszak meg a hivekkel való minden közösségtől. Hogy ha valakinek valami efféléről tudomása vagon, és noha bizonytságot tehetne róla, meg nem jelenti, ugyanazon büntetés szálljon reá.

47 PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan. I. kötet*, Pfeifer Ferdinand, Pest, 1864. 110.

48 Uo.

egyeseeknek az egyesülés létesítése vagy a tett végrehajtása körüli nagyobb vagy kisebb mérvben kitüntetett tevékenységet, és ahhoz képest súlyosabb vagy enyhébb bűnösséget s megfenyítését, nem csak ki nem zárja, hanem az igazság elvei szerint szükségessé teszi; mi különösen a bünszövetség főnökeire nézve áll, kik közül, ki a bünszövetséget megindította felbojtónak, ki a végrehajtás tervét készítette vagy létesítését igazgatta, főczinkosnak, vezetőnek (dux criminis) neveztetik.”⁴⁹

A jogtudós álláspontja szerint a bűnbanda – amely általában azonos vagy hasonló bűntettek (lopás, rablás, csalás) ismételt elkövetésére létesül, azonban *különnemű bűntettek*re (rablógyilkosság, gyújtogatás, közérőszakoskodás) is alakulhat⁵⁰ – az egyes bűntettek elkövetése tekintetében a bünszövetség természetét hordozza magán, „súlyosabb volta abban fekszik, hogy szokássá vált foglalkodásként üzött bűnözés jellegével bír, és így a közbátor-ság nagyobb veszélyével jár.”⁵¹ „Kellékeihez tartozik, hogy többen, közös közremunkálással véghezviendő több bűntettre határozott vagy határozatlan időre egyesüljenek, melyek sem számuk, sem idejük, sem egyéb részleteikre nézve még egyenként meghatározva nincsenek: míg tehát a bünszövetség mindenkor valamely határozott bűntettet vesz célba, addig a bűnbanda azok határozatlan többségére irányul; minél fogva, főleg ha állandó szervezettel bír, súlyos bűnösségű merényletet képez, melynek beszámításánál mindazáltal, a bűntársaknak egyes bűntetteknel kifejtett értelmi és physikai tevékenysége, kellő tekintet-be veendő.”⁵²

Pauler Tivadar a bünszövetség, illetve bűnbanda létesítését a súlyosító körülmények közé sorolta: „Tekintve a tettes személyét, a beszámítást súlyosabba teszi: [...] bünszövetség, bűnbanda létesítése, mindannyian okai a beszámítás súlyosbulásának”⁵³, „[...] a bűnbanda tagjai a bünszövetségeinél bűnösebbnek tekintendők; azon tagja a bűnbandának, mely valamely bűntett elkövetésében részt nem vett, enyhébb betudású ugyan, de teljesen büntetlenné nem válik, minthogy szövetkezése által közreműködési készséget nyilvánítván társai tevékenységének kifejtésére értelmi befolyással volt; kivétetik a banda feje, kit megbízása folytán elkövetett minden bűntett súlya terhel, habár végrehajtásukban részt nem vett.”⁵⁴

49 Uo. 111.

50 Uo.

51 Uo. 112.

52 Uo.

53 Uo. 231.

54 Uo. 244–245.

Schnierer Aladár – 1882.

Schnierer Aladár a többes elkövetést illetően a complott és a bűnszövetség fogalmát emelte ki, szerinte a complott német jogtudományban gyökerezik; a szó etimológiai eredete nem egyértelmű, „[...] de valószínű, hogy a *complaudere* (sic. manus) szótól származván, később a francia nyelvben mint *compeloter* és összevonva: *comploter* használtatott, miből utóbb a főnév *complot* képződött”⁵⁵, a bűnszövetség (*societas delinquendi*) pedig több személynek valamely közösen célbavett bűntény elkövetésére irányzott egyesülése.⁵⁶

A jogtudós felhívta Cuccumus gondolatait: „Midőn többen [...] valamely közösen elhatározott bűntény elkövetése végett szövetkeznek – fokozódik minden egyesnek bátorsága és elszántsága – a közösség tudata eloszlatja egyesek azon aggályait, melyek őket különben a tettől visszatartóztatták volna, sőt a biztatás, mely a szövetkezésben rejlik, olyannyira hathatós, hogy nem ritkán még az erényesebbekben is képes a lelkiismeret szózatát elnémítani.”⁵⁷

Schnierer Aladár megjegyezte, hogy „[a] bűnszövetségi elmélet lényeges tételei mindazon föltevésen alapúlnak: hogy a *szövetkezők*, mert a bűntény létrejöttét mindnyájan közvetlenül saját érdekekből kívánják, az elkövetett tetre nézve mindannyian értelmi bünszerzőknek tekintendők; ebből további következtetésként azon tételt szokták levonni: miszerint a tevékenység mérve, melylyel minden egyes szövetkező a közösen elhatározott bűntény kiviteléhez járult, a bünszerzői minőségére nézve teljesen közönyös legyen, olyannyira, hogy értelmi bünszerzőség miatt még az oly szövetkezőt is büntetni kellene, ki a tett kivitelénél egészen tétlenül maradt, ha csak megjelenése által az együttműködésre való készségét nyilvánította vala.”⁵⁸ A bűnszövetség tagjai bűnösségének megítélésakor két időpontot – a bűnszövetség létrehozása, illetve a *bűnkivitel időpontja* – kell figyelembe venni; a vizsgálatnak ki kell terjednie arra, mi volt a szövetkező szerepe az adott időpontokban.⁵⁹

A szerző szerint a jogtudósok abból indultak ki, hogy a bűnszövetség részesei egymás felbujtótársai; mivel „[...] a kölcsönös segélyezésnek megelőzőleg történt kikötése s megigérése folytán egymásra kölcsönösen *felbátorító, buzdító, s a bűnös eltökélését meg-*

55 SCHNIERER Aladár: *A büntetőjog általános tanai*. Franklin-társulat, Budapest, 1882. 167.

56 Uo.

57 Uo. 168.

58 Uo. 167–168.

59 Uo. 174.

szilárdító hatást gyakorolnak, minek következtében olyasmit is készek elkövetni, mire az egyes szövetkező, ha egyedül áll, magát el nem tökéltte volna.”⁶⁰

Schnierer Aladár szerint a szövetkezésbe belépő új személyek esetén nem lehet kijelteni, hogy a többi tagra felbujtó hatást gyakoroltak volna; „[m]ég kevésbé lehetne ezt azon esetben állítani, midőn valamely nagyobb kiterjedésű szövetségnél a tagok egymást sem személyileg, sem szám szerint nem ismerik.”⁶¹ A jogtudós a céllal kapcsolatban egyetértett Stübellel, aki szerint a bünszövetség célja általában csalás, lopás, rablás vagy rablógyilkosság.⁶²

Schnierer Aladár a szövetkezőket két csoportra osztva a bünszövetséggel kapcsolatban az alábbi kérdések⁶³ felmerülését jelölte meg:

1. Lehet-e a bünszövetség pusztá létesítését mint olyat – tehát a büntett elkövetése nélkül is – jogosan büntetéssel sújtani?

Schnierer Aladár nem értett egyet egyes külföldi szerzőkkel (Kleinschrod, Zirkler, Henke), mivel álláspontja szerint a bünszövetség létesítése önmagában nem tekinthető büntett kísérletének. „Ha azonban a bünszövetség mint olyan, még a célzott büntény kísérletét nem is alkotja, úgy lehetnek a törvényhozásnak mégis alapos okai ezen tényt legalább a súlyosabb büneseteknél fenyítendő előkészület gyanánt a büntető törvény sanctiója alá vonni.”⁶⁴

2. Miképp tekintendő azon szövetkező társ, ki a büntény elkövetése előtt a szövetségből kilépett?

A jogtudós szerint különbséget kell tenni a *szövetség szerzői és főczinkosai*, illetve a közönséges szövetkező tagok között. Az előbbiek büntetlenségének feltétele, hogy mindent megtegyenek a büntett elkövetésének megakadályozására – feljelentés megtétele –, tehát az egyszerű visszalépést kizárólag enyhítő körülményként lehet figyelembe venni. A közönséges szövetkezők azonban büntetlenséget élveznek, amennyiben a visszalépésről kellő időben értesítik a társaikat.

3. Minő befolyása van a szövetkező társ bűnösségének megítélésére azon körülménynek, hogy visszalépésének kijelentése nélkül a bűnkivitelnél meg nem jelent, vagy megjelenvén, tétlenül maradt?

60 Uo. 168.

61 Uo. 171.

62 Uo.

63 Uo. 177–179.

64 Uo. 177.

A korábbiakban meghatározott különbségtétel itt is tetten érhető; a *szövetség szerzőit és főczinkosait* bünszerzőként kell felelősségre vonni még akkor is, ha az elkövetésnél jelen nem voltak jelen, vagy ott tétlenek voltak. Az elkövetésnél jelen nem lévő, nem közreható, másokat nem bátorító *közönséges szövetkezők* csupán akkor büntethetők, amennyiben a törvény a bünszövetség pusztá létesítését is büntetni rendeli (pl. felségsértés, lázadás stb.).

4. *Mikép lesz a bünszövetség megítélendő, ha mind a szövetkezők, még mielőtt a büntett kivitelét megkezdették volna, szándékuktól elválnak?*

Ha a tagok lemondanak tervükről és a szövetséget önszántukból megszüntetik, „minden büntetés alól fölmentendők.”⁶⁵

Schnierer Aladár a banda szóval kapcsolatban – Schützétől átvéve – a góth eredetet jelölte meg, továbbá megjegyezte, hogy a ligával azonos jelentéssel bír. „*Bünbanda* alatt többeknek oly szövetkezését értjük, mely több egyenként még meg nem határozott büntény elkövetése végett létesül.”⁶⁶ A bünszövetség és a bünbanda közötti különbségtételt Schnierer Aladár az alábbiak szerint határozta meg: „[...] amannál ugyanis minden egyes szövetkező társnak akarata közvetlen vonatkozásban áll az elkövetett tethhez, másképp van ez a bünbandánál, mert itt az egyesülő személyek közvetlenül csak azt határozzák el, hogy több – sem számuk, sem idejük, sem pedig egyéb részleteikre nézve még ki nem jelölt büntetteket fognak elkövetni.”⁶⁷ A banda tagjai bűnösségének megállapításánál a bírónak a jogtudós szerint három momentumra kell figyelemmel lennie: „[...] a bíró legnagyobb pontossággal azon tevékenységeket vegye fontolóra, melyet mindenik társ: a) banda alakításánál, b) a bandaszerűleg elkövetendő büntények elhatározásánál és c) ezen büntények végrehajtásánál kifejtett.”⁶⁸ Schnierer Aladár szerint a bandaszerű elkövetés súlyosító körülménynek történő nyilvánításának két oka van: egyrészt az előre meg nem határozott *büntények* elkövetésére létesülés, „[...] másrészt és kiválólag azért, mert a bandában – mint az alakilag gonosz akarat valósítása végett szervezett egyesületben – a részesek kapcsolata annál szorosabb, minél nagyobb azon veszély, melylyel egy tagnak kilépése az egész organismust fenyegeti.”⁶⁹

65 Uo. 179.

66 Uo.

67 Uo.

68 Uo. 180.

69 Uo. 180–181.

Wlassics Gyula – 1883., 1885.

Wlassics Gyula nem rejtette véka alá a bünszövetséggel, illetve bűnbandával kapcsolatos nézeteit, szerinte „[m]ajd két százada rontja e két fogalom a részesség területét. Eleintén oly igénytelenül lépett föl a – Complot – szava, mintha csak nem is akarta volna a fogalmakat összezavarni. Egyszerű igénytelen elnevezés akart lenni. Később a helytelen szó földézte a helytelen következtetések egész seregét. Fogalom fogalomhoz tapadt, és az egyszerű igénytelen elnevezés a részesség területét a homály, félreértések és zavar színhelyévé tette.”⁷⁰

A complot – melynek etimológiai eredete Wlassics Gyula szerint nem tisztázott – eleinte két vagy több személy egy vagy több büntett elkövetésére irányuló előzetes megállapodását jelentette.⁷¹ Olasz jogterületen alakult ki azon nézet, miszerint az összebeszélésben (megállapodásban) résztvevő személyek valamennyien feleltek az elkövetett büntettért, az említett részességi szemléletmód Németországban szintén elterjedt.⁷² „Bűnszövetség (complot) alatt többeknek egy vagy több meghatározott büntett elkövetésére irányult oly egyesülést értették, melyben a kölcsönös segély – többnyire kifejezetten – biztosítottatik.”⁷³ A fogalomból a következő elveket – amelyeket Wlassics Gyula a complot elmélet lényegét képező fő elveknek hívott – vonták le⁷⁴:

- kölcsönös felbujtásról volt szó, mindenki felbujtó és egyben felbujtott;
- valamennyi szövetséges a büntett bűnszerzője, szerzőtársa volt;
- függetlenül a büntett elkövetésében való részvételtől a büntett *minden szövetséges társnak egyenlően számítandó be* (a bűnszövetség összes tagja felelős a büntett elkövetéséért);
- nem bűnszövetség, amikor az egyszerű felbujtó a tettet büntett elkövetésére bírja rá, illetve az sem, amikor a tettes megbeszéli a bűnsegéddel a büntett elkövetésének részleteit.

A *bande* elnevezés a gót *bant* szóból gyökerezdik, amelyből az ónémet *binden* szó származik, amely jelentése azonos a *ligare*, *liga*, *ligue* szavakkal.⁷⁵ Wlassics Gyula 1885-ben megjegyezte, hogy a legújabb büntető törvénykönyvek (pl. belga, német, magyar) az álta-

70 Wlassics Gyula: *A bűnkísérlet és bevégzett bűncselekmény: A tettesség és részesség tana. I. kötet*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1885. 39.

71 Uo. 39–40.

72 Uo. 40.

73 Uo. 42.

74 Uo.

75 Uo. 68.

lános részben nem határozták meg a bűnbanda fogalmát, legfeljebb súlyosító körülményként jelent meg egyes bűncselekményeknél (pl. lopás, rablás).⁷⁶

A jogtudós hozzátette, hogy a magyar büntető törvénykönyvben a bűnbanda szó ugyan nem fordul elő, ellenben a fogalma szerepel a lopás minősítő körülményeként (ti. rabló vagy tolvajszövetség) „[...] a nélkül azonban, hogy a gyermek saját nevén lenne nevezve”; „[i]tt a rabló vagy tolvajszövetség alatt nem szabad a szövetséget úgy érteni, hogy az többeknek megelőző és határozott szövetkezése közösen célbavett büntettnék elkövetésére, hanem valóban az alatt a bűnbandát kell érteni, azaz többeknek szövetkezését még meg nem határozott büntettnék ismételt elkövetésére.”⁷⁷ Wlassics Gyula szerint eltérő értelmezés esetén büntettnék minősülne, ha például három suhanc összebeszél, hogy almát lopnak, vagy néhány gallyat visznek el az erdőből. Az erdei kihágási bíróságok számos esetben állapították meg a hatáskörük hiányát olyan erdei lopásoknál, ahol többen működtek közre; az indokolás szerint büntett esetén nem rendelkeznek hatáskörrel, ugyanis többen közös egyetértéssel határozták el a lopás elkövetését (tolvajszövetség). A jogtudós rámutatott, hogy a szövetség szó fenti értelmezése nem meglepő, mivel a törvényben a felségsértés büntettnél határozták meg azt, mikor jött létre a szövetség – a szövetség létrejött, ha két vagy több személy a felségsértés elkövetését közös egyetértéssel elhatározza –; ezért vélték úgy, a lopásnál meghatározott szövetség per analogiam azonos a felségsértésnél meghatározott szövetséggel. „[M]ihelyt az erdei lopásnál többen működtek közre, a lopás elkövetését közös egyetértéssel határozták el: azonnal büntettet láttak a cselekményben, ha az ellopott érték néhány krajczárnyi összeget tett is ki.”⁷⁸ Wlassics Gyula hangsúlyozta, hogy mind a felsőbb bíróságok, mind a minisztertanács számos esetben kimondta, hogy a rabló vagy tolvajszövetség „[...] tulajdonképpen nem jelenthet egyebet bűnbandánál, azaz: jelent oly rabló vagy tolvajszövetséget, melynek tagjai egyenkint még meg nem határozott büntettnék ismételt elkövetésére egyesültek. Már most, ha ily szervezett szövetkezés tagjai követnek el lopást: akkor tekintendő csak a lopás mindenesetre büntettnék.”⁷⁹

Több hatóság a tolvajszövetséget a részességgel azonosította, azonban Wlassics Gyula szerint „[...] holott itt az nem jelent egyebet, mint a mit a régi doctrina „bűnbanda” név alatt ismert.”⁸⁰ A jogtudós rávilágított, hogy a tolvajszövetség megnevezés helyett a bűnbanda is szerepelhetett volna a törvényben, „[e]z a szó oly ködös elméletre emlékeztet, fel-

76 Uo. 69.

77 Uo. 69–70.

78 Uo. 70.

79 Uo.

80 *Ministertanácsi határozatok hatásköri összeütközések tárgyában*. Büntető Jog Tára, V. kötet, 25. szám (1883), 416.

fel villanik belőle a „bűnbanda” mint *delictum sui generis* létezési jogosultságának sokáig vitatott tétele, s azt hisszük, azért került is a törvényhozás ezt az ominosus szót ott is, ahol, mint a 336. § 6. pontjában, minősítő körülményként szerepelvén, helyesen lett volna alkalmazható.”⁸¹

Wlassics Gyula az alábbiak szerint határozta meg röviden a bűnbanda *jogi állását*⁸²:

1. A bűnbanda nem tekinthető a büntettek elkövetésének külön általános alakjának, hanem a bűnbandát illetően a részesség (tettesség, társtettesség stb.) szabályait alkalmazzák. A bűnbanda tagjai nem tekinthetők valamennyien bűnszerzőnek.

2. A bűnbanda nem kísérlet, csupán előkészület.

3. Önmagában a bűnbanda – mivel az előkészületi cselekmények többnyire büntetlenek – általában nem büntethető.

4. A bűnbanda kizárólag minősítő vagy súlyosító körülményként fordulhat elő az élet vagy vagyon elleni büntetteknel.

Edvi Illés Károly – 1894., 1905.

Edvi Illés Károly a tettesek közreműködésének legkiválóbb alakzataiként tekintett a bűnszövetségre, illetve a bűnbandára; „[a] bűnszövetség (complot) többek előleges szövetezését jelenti valamely közösen célbavett büntett együttes elkövetésére, míg a bűnbanda többek szövetezése több, egyenkint meg nem határozott büntett elkövetésére.”⁸³ „Ha a büntetendő cselekményt a szövetezetté vagy bűnbandává alakult tettesek valóban elkövették: ez esetben az a körülmény, hogy a tettesek együttműködésének szövetség vagy bűnbanda képezte alapját, nagy nyomatékú a büntett súlyosabb beszámítása tekintetében; így például a 336. § szerint a lopásnál, egyébként azonban a szövetségnek vagy bűnbandának a büntetendő cselekmények sorozatában önálló jelentősége nincs. Kivételt csak a veszélyesebb büntettek elkövetése céljából létesített szövetségek képeznek, amennyiben azok a törvény különös részében, mint külön deliktumok tilalmaztatnak.”⁸⁴

Edvi Illés Károly 1894-ben felhívta Vuchetich Mátyást – aki megkülönböztette a szövetségben egyesülteket és a szövetség nélkül közreműködőket –⁸⁵, továbbá rávilágított, hogy

81 Uo.

82 Wlassics Gyula (1885) i. m. 70–71.

83 Edvi Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata. Első kötet*, Révai testvérek kiadása, Budapest, 1894. 179.

84 Uo. 180.

85 Uo.

az 1843-as büntetőtörvénykönyv-javaslat a részességről szóló fejezetben rendelkezéseket tartalmazott a bűnszövetségre, azonban a *jelen törvény* (Csemegi-kódex) „[...] végre szintén elvi szempontból mellőzte a bűnszövetségre vonatkozó általános rendelkezéseket is: mert a komplot, mint különmemű büntetendő cselekmény, ma már általában kiszorult a büntetőtörvénykönyvek keretéből”⁸⁶.

A jogtudós a *büntettesre* vonatkozó – mai terminológiánk szerint alanyi oldalhoz tartozó – súlyosító körülményekhez sorolta a bűnszövetség, illetve bűnbanda létesítését.⁸⁷

Edvi Illés Károly a szövetséggel kapcsolatban az alábbi álláspontot képviselte: „[a] büntett elkövetésére irányzott *szövetség* magában véve szintén csak előkészület, a törvény azonban a megelőzés szempontjából erre is több esetben büntetést rendel”⁸⁸. Dogmatikailag nem határozták meg, hogy a szövetség előkészületi cselekménynek, vagy a szándékhoz közelebb álló tettnek minősül-e: „[a] törvény nem mondja ki, vajjon a szövetséget előkészületi cselekménynek, vagy még annál is kevesebbnek, a pusztá szándékhoz még közelebb álló tettnek tekinti-e; de nem is lényeges kérdés, mert gyakorlati jelentőséggel csak az bír, hogy a szövetséget mint önálló büntetendő cselekményt, mint bevégzett tettet rendeli megbüntetni.”⁸⁹

Edvi Illés Károly megjegyezte, hogy „[...] szövetséget a jelen törvény is ismer: ismerik azt a legújabb törvény-könyvek és javaslatok is; de nem mint külön alakját a büntetteknek, vagyis nem oly értelemben, hogy rendszerint már a szövetség maga képezzen büntettet vagy vétséget; s nem mint oly alakulást, mely különböznék azon esettől, melyben valamely büntett vagy vétség előzetes megállapodás folytán több tettes együttes közreműködése által hajtatnék végre; szóval, nem ismer szövetséget, mint a több tettességtől különböző fogalmat.”⁹⁰

A jogtudós szerint „[a] tolvajszövetség fogalma alatt nem két vagy több egyénnek egyes előre meghatározott helyen és időben véghez viendő lopás vagy lopások elkövetése végett való alkalmi összejövele, hanem több egyénnek, határozatlan számu és hosszabb időre tervezett lopások céljaira irányuló állandó, tartós egyesülése, szövetkezete értetik.”⁹¹

86 Uo. 181.

87 Uo. 327–328.

88 Uo. 160.

89 Uo.

90 Uo. 208.

91 EDVI Illés Károly (szerk.): *Büntetőjog és bűnvádi eljárás I.* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1905. 643.

A két vásárra szóló, azonban egyenként keletkezett lopási szövetkezés nem minősül tolvaj-szövetségnek; továbbá az „[e]leve meghatározott helyről eszközözlendő lopásra való szövetkezés a tolvaj-szövetség jogi fogalmát meg nem állapítja.”⁹²

Fayer László – 1900.

Fayer László a büntetőjogi kézikönyvében megemlítette a bűnszövetséget (complot), illetve a bűnbandát; „[a]z előbbi alatt *bizonyos* meghatározott bűncselekményre való szövetkezést, az utóbbi alatt több rendszerint hasonló és előre meg nem határozott bűncselekmény elkövetésére való szövetkezést értünk.”⁹³ A jogtudós szerint régebben a büntetőjog nagy figyelmet fordított a komplotot érintő kérdésekre, „[...] mivel a büntettek közveszélyűségét leginkább abban látta, hogy szövetséget alakítanak és bizonyos tervszerűséggel hajtják végre büntetteiket.”⁹⁴ Fayer László felhívta a figyelmet arra, hogy a bűnbanda a törvényben csupán a lopásnál szerepel – amikor rabló- vagy tolvajszövetség tagjai követték el cselekményt –, azonban több személy egy lopás elkövetésére történő egyesülése nem tekinthető bűnbandának.⁹⁵

Finkey Ferenc – 1902., 1933.

Finkey Ferenc – aki az előkészületi cselekmények körébe sorolta a bűnszövetség alakítását⁹⁶ – álláspontja szerint a bűnszövetség (complot) és a bűnbanda fogalmi nagymértékben hozzájárultak a bűnrészesség tanának összezavarásához.⁹⁷

„Bűnszövetség alatt értette a régebbi doctrina *több személynek egy közösen célba vett bűncselekmény elkövetésére irányzott egyesülését* (compactum, complott).”⁹⁸ A complott fogalmát az olasz jogtudósok hozták létre, a 19. század elején a német jogtudósok pedig továbbfejlesztették, Finkey Ferenc nem rejtette véka alá a complottal kapcsolatos kritikáját:

92 Uo.

93 FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Második kiadás, első kötet, Franklin-társulat, Budapest, 1900. 250.

94 Uo.

95 Uo.

96 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedése, Budapest, 1902. 247.

97 Uo. 274.

98 Uo. 275.

„[...] melytől az újabb irodalom csak nagy erőfeszítéssel menthette meg a mai büntetőjogot.”⁹⁹

A complott jogintézményének lényege az volt, hogy szövetség összes tagja a szövetségből származott büntetért felelt; a gyakorlatban ez azt jelentette, ha egy bűnszövetség tagja elkövetett egy bűncselekményt, akkor valamennyi tagok felelősségre vonták. Finkey Ferenc megjegyezte, hogy a német jogterületen az volt az általános szabály, hogy a szövetség valamennyi tagja egymással szemben kölcsönös felbujtónak minősült, „[...] mert minden egyes tag beállása a szövetségbe a többiek elhatározására befolyással volt. Ha tehát a szövetség által kitűzött bűncselekmény létrejött, *minden szövetségi tag, mint bűnszerző felelős a befejezett cselekményért*, még ha a végrehajtásban nem vett is részt. Ha pedig a cselekmény nem lett elkövetve, már a szövetségalakítás, mint a tervbe vett bűncselekmény *kísérlete* büntetendő, s ebben minden tag marasztalandó.”¹⁰⁰ Finkey Ferenc szerint a fenti jogintézmény annyira népszerűvé vált, hogy a német tartományi büntetőtörvénykönyvek, illetve a hazai 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat is tartalmazta.

A complott-elmélet megdőlt, Finkey Ferenc külföldi szerzőkre hivatkozva megjegyezte, hogy a bűnszövetség létrehozása önmagában nem kísérlet, csupán előkészület; továbbá „[...] a ki a véghezvitelnél jelen sem volt, az nem lehet társtettes, továbbá a ki csak belépett a szövetségbe, az még nem felbujtó, végre bebizonyították, hogy minden egyes szövetkező tag bűnösségét önállóan a szövetség létrehozása és a cselekmény végrehajtása körül kifejtett tevékenysége szerint kell minősíteni és büntetni, tehát a szövetségben is lesznek felbujtók, tettesek és segédek. Így a szövetség, a complott, mint külön részességi alakzat nem létezik s egyáltalán nincs is rá szükség.”¹⁰¹ Finkey Ferenc rámutatott, hogy a szövetség a fentiek miatt már nem szerepelt a büntető törvénykönyvek általános részében, a szövetség alakítását csak kivételes esetekben rendelték büntetni a különös részben.

Finkey Ferenc a bűnszövetség ikertestvéreként tekintett a bűnbandára, amely voltaképp a szövetség egyik – súlyosabb – alfaja volt, hiszen „[...] *többen nem egy, de előre meg nem határozott számú büntett elkövetésére szövetkeztek.*”¹⁰² A jogtudós megjegyezte, hogy a banda megítélése hasonló volt a szövetség megítéléséhez, a bandatársak kölcsönös felbujtók voltak, minden tag értelmi bűnszerzőnek minősült, ezért minden tag felelt valamennyi elkövetett bűncselekményért; „[h]a pedig a banda még nem követett el egy bűncselekményt sem, ez esetben [...] az összes bandatársak a programjukba vett legsúlyosabb bűncselek-

99 Uo.

100 Uo.

101 Uo.

102 Uo. 276.

mény kísérletében marasztalandók.”¹⁰³ Finkey Ferenc hangsúlyozta, hogy a banda általános fogalmát sem az 1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat, sem a Btk. (ti. Csemegi-kódex) nem tartalmazza; „[a]zonban kivételesen egyes, gyakran bandatársak által elkövetett cselekményeknél (rablás, lopás) az újabb BTK.-ek mint *súlyosító*, illetőleg a *büntetést felemelő körülményt* állapítják meg a *bandában való elkövetést*. Vagyis nem a bandaalakítást, hanem a bandaszerű elkövetés miatt büntetik szigorubban az illetőket s mindeniket a saját bűnössége és tevékenysége szerint. A BTK. csupán egy helyen a lopásnál (BTK. 336. §. 6. pont) tekinti a bandában való elkövetést minősítő körülménynek, de itt sem bandának, hanem *szövetségnek* nevezi.”¹⁰⁴

Finkey Ferenc kiemelte az irányító személyek szerepét: „Különösen a bűnsegédek, a bűnbandába beállást vagy a csoport általi bűnelkövetésben való részesedést idéző elő nagyon sokszor egy-két nagystylú gonosztevő kárhozatos befolyása.”¹⁰⁵

A jogtudós megjegyezte, hogy részség tana megtisztult a bűnszövetségtől, illetve a bűnbandától.¹⁰⁶

Angyal Pál – 1909.

Angyal Pál 1909-ben az általa írt büntetőjogi tankönyvben megjegyezte, hogy a 17–18. században főként a német írók hozták létre a bűnszövetség és a bűnbanda fogalmát, amelyek – a szükségszerű részség tanával együtt – álláspontja szerint olyan mesterséges alakzatok, amelyek még a 19. század elején is akadályozták a részség tanának fejlődését. A jogtudós rámutatott, hogy a 19. század végére a részség köréből száműzték a bűnszövetség, illetve a bűnbanda fogalmát.¹⁰⁷ „A részség szükségképi feltétele, hogy a büntetendő cselekményt közös elhatározás folytán *többen* kövessék el, illetve hogy annak elkövetésénél *egyetértés* alapján többen működjenek közre. Ez az egyetértés egyértelmű a szövetkezéssel, mely tehát a részség minden jelentkezési formájánál megállapítható. Szóval a szövetkezés lényegileg nem más mint a részesek együtműködésének első fázisa: előkészülete.”¹⁰⁸

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ FINKEY Ferenc (1933) i. m. 307–308.

¹⁰⁶ FINKEY Ferenc (1902) i. m. 277.

¹⁰⁷ ANGAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve. 1. kötet.* Athenaeum Irodai és Nyomdai R.-T., Budapest, 1909. 287–288.

¹⁰⁸ Uo. 290.

Angyal Pál felhívta a figyelmet arra, hogy a korábbi complot-elmélet – amely megkülönböztette a bűnszövetséget és a bűnbandát – vitatta a szövetség sajátos, különálló büntetőjogi alakzat voltát; „[...] *bűnszövetség* alatt két vagy több személynek bizonyos előre meghatározott büntetendő cselekmény vagy cselekmények közös elkövetésére irányzott egyesülését értette, *bűnbandát* pedig akkor állapított meg, midőn a két vagy több egyén egyesülésének célja általában büntetendő cselekményeknek vagy csak bizonyos nemű, de egyenként meg nem határozott büntetendő cselekményeknek közös és együttes elkövetése. Az egyszerű szövetséget, illetve a bűnbandát *kísérletként* büntették, ha pedig a cselekmény el is követtetett, úgy az összes szövetkezőket, illetve a bandatársakat a kölcsönös felbujtás fikciója alapján mint *bűnszerzőket* vontak felelősségre.”¹⁰⁹ Angyal Pál szerint „[a] modern felfogás hadat izent e két bűnösségi alakzatnak és méltán, mert míg a bűnszövetségben vagy bűnbandában való egyesülésen kívül más még nem történt, addig a szándékolt delictum véghezvitele még nincs megkezdve, tehát csak *előkészülettel* állunk szemben, mely elvileg nem büntethető, ha pedig a szövetségben vagy bandában egyesültek elkövették a tervelt büntetendő cselekményt, vagy legalább is átlépték az előkészület és kísérlet határvonalát, úgy a *részesség általános szabályai* teljesen kielégítenek, amennyiben kiki felelősségre vonható úgy, amint azt közreműködésének minősége magával hozza. Ma legfőlebb mint sui generis delictumot büntetik a törvénykönyvek a bűnszövetséget néhány indokolt esetben, illetőleg minősítő körülményként veszik figyelembe néhány büntetendő cselekménynél, a bűnbandát meg éppen csak mint súlyosító vagy minősítő körülményt ismerik.”¹¹⁰

Vámbéry Rusztem – 1913.

Vámbéry Rusztem „Büntetőjog” című könyvében röviden kitért a bűnszövetségre, illetve a bűnbandára, hozzátette, hogy már egyik fogalom sem a részesség alá tartozik. A jogtudós szerint a „[b]űnszövetség alatt a régebbi törvényhozás több embernek egyesülését értette egy vagy több meghatározott büntett elkövetésére, bűnbanda alatt több ember szövetkezését büntettek elkövetésére általában. Oly viszonyban állt tehát a két fogalom, mint az alkalmi egyesülés és a kereskedelmi társaság a kereskedelmi jog szerint.”¹¹¹ Vámbéry Rusztem rámutatott, hogy a hatályos jogban a szövetség csak egyes büntetteknel képzett *delictum sui*

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ VÁMBÉRY Rusztem: *Büntetőjog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1913. 248.

generist, a bűnbanda pedig tolvajszövetség néven jelentett minősítő körülményt. A jogtudós jogtörténeti emlékként tekintett a bűnbanda részességi alakzat voltára, azonban anar-chista rémtettekre tekintettel indokoltnak tartotta a korábbi szabályozásra visszatérést.¹¹²

Hacker Ervin – 1936.

Hacker Ervin 1936-ban megjegyezte, hogy a bűnszövetség és a bűnbanda külön részességi alakzatként történő kezelése (complot tan) meghaladottá vált, a büntető törvénykönyv (Csemegi-kódex) is szakított ezzel a megközelítéssel, azonban egyes különös részi bűncselekmények esetében a szövetség *sui generis* bűncselekményként (pl. felségsértés, lázadás), vagy minősítő körülményként (pl. lopás) szerepel.¹¹³

Heller Erik – 1945.

Heller Erik az alábbiak szerint határozta meg a bűnszövetség, illetve bűnbanda fogalmát: „[b]űnszövetség (komplot) többeknek egy, vagy több előre meghatározott bűncselekmény elkövetésére vonatkozó előzetes megállapodása, bűnbanda pedig többeknek előre meg nem határozott számú és nem konkretizált bűncselekmények elkövetésére való szövetkezése.”¹¹⁴ A büntetőjogász szerint a bűnszövetségre és a bűnbandára egyesek mint *sui generis* bűnrészességi formára tekintettek, azonban ezek a nézetek már meghaladottá váltak: „[t]isztult felfogás szerint maga a bűnszövetségbe, vagy bűnbandába belépés ténye még egyáltalában nem az azok által elkövetendő bűncselekményekben való részvétel. Ha pedig a bűnszövetség vagy bűnbanda tagjai valóban követnek el bűncselekményt, csak minden egyes adott esetben dönthető el, hogy egy-egy tag az illető bűncselekményben való részvételért milyen részességi formában vonható felelősségre és hogy egyáltalán felelősségre vonható-e.”¹¹⁵ Heller Erik rámutatott, hogy „[a] bűnszövetségben való részvétel előkészületi cselekmény, a bűnbandában való részvétel azonban még ilyennek sem tekinthető, mert azt sem lehetne megállapítani, hogy melyik bűncselekménnyel áll előkészületi viszonyban.”¹¹⁶

112 Uo.

113 Hacker Ervin: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Ludvig István könyvnyomdája, Miskolc, 1936. 214.

114 HELLER Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai*. Második kiadás. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1945. 205.

115 Uo.

116 Uo.

Losonczy István – 1954.

Losonczy István a bűnszövetségekről, bűnszervezetekről megjegyezte, hogy az ellenforradalmi hazaárulási és politikai perekben vált világossá, hogy a bűnözés említett formái sokkal veszélyesebbek a társadalomra, mint az egyedüli bűnelkövetés.¹¹⁷ A jogtudós indokoltan tartotta a társtettségét súlyosító körülményként értékelni, érvelése során az alábbiak szerint említette meg a szervezett elkövetést: „[...] az egyedüli tettestől kiindulva, a közvetett tettesen, a társtettesen, a kettőnél több személyből álló tettestársaságon keresztül a bűnöző csoporthoz s a nagy taglétszámú bűnszervezethez vezet a kontinuum. S e kontinuum tagjainak az a jellegzetessége – amint már megállapítottuk – hogy a bűnszövetkezet felé egyre nő a társadalmi veszélyességük, amely tetőfokát kétségkívül a szervezett bűnözés esetén éri el.”¹¹⁸

Losonczy István úgy vélte, hogy a bűnszövetkezet fogalmának meghatározása szükséges az új büntető törvénykönyv általános részében, ugyanis a fogalom annak ellenére nem szerepel a hatályos törvényben, hogy az egyes büntettek vonatkozásában *súlyosabban minősítő körülmény*; „[h]a új büntetőtörvénykönyvünk különös része a társadalomra különösen veszélyes más büntettekkel kapcsolatban is súlyosabban minősítő körülményként fogja értékelni a bűnszövetkezetben történő bűnözést, a bűnszövetkezet törvényes meghatározásának hiánya következtében fokozódni fognak a bűnszövetkezet fogalmának gyakorlati értékelésével kapcsolatos nehézségek.”¹¹⁹ Indokoltan tartom kiemelni, hogy a szerző több, a társas elkövetéssel kapcsolatos fogalmat használt – bűnszövetség, bűnszövetkezet, bűnszervezet –.

A jogtudós büntetőjogi műkifejezésként tekintett a bűnszövetkezetre, megjegyezte, hogy annak fogalmát sem az azt bevezető, a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. számú törvényerejű rendelet, sem a Bt., illetve más büntetőjogszabály nem határozta meg.¹²⁰

A helyes joggyakorlat kialakítása céljából Losonczy István megvizsgálta a bűnszövetkezet, illetve a többi társas elkövetési alakzat – bűnszövetség, bűnbanda, bűnszervezet – viszonyát; a nyelvtani értelmezés alapján megállapította, hogy a bűnszövetség nem

117 LOSONCZY István: *A társtettség a Bt. vonatkozó rendelkezéseinek tükrében*. Jogtudományi Közlöny, IX. évfolyam, 9–10. szám (1954), 390.

118 Uo. 391.

119 Uo. 394.

120 LOSONCZY István: *A „bűnszövetkezet” fogalmi köre és határai*. In: Flachbart Ernő (szerk.): *A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának évkönyve*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1954. 117–136.

tartalmazza minden esetben a bűnöző társaság szervezettségének ismervét (pl. elkövetés módjának kiterveltségét, elkövetők közreműködési módjának meghatározottságát). Amennyiben a bűnszövetség rendelkezik az említett ismervvel, helyesebb bűnszervezetnek, bűnszövetkezetnek nevezni, mivel ezen elnevezések utalnak a bűnszövetség szervezett jellegére.¹²¹

Losonczy István hangsúlyozta, hogy a bűnbanda – amely „[...] a bűnözőknek nem is mindig meghatározott számú tagból álló, lazábban összefüggő, nem előre megállapított terv szerint működő, és több, meg nem határozott számú büntett elkövetésére alakult csoportját jelöli” – esetében is hiányzik a szervezettség, kiterveltség mozzanata. A bűnbanda annyiban tér el a jogtudós szerint a bűnszövetségtől, hogy az a bűnözőknek már működésben lévő, azaz bűncselekményt már elkövetett társasága.¹²²

A bűnszövetség fogalma azért tág, mivel a szövetséget nem a bűnöző társaság, hanem az előkészületi cselekmények egyik változatának – Losonczy szerint a legtipikusabb és talán legveszélyesebb alakja – megjelölésére használta a törvényhozó. A fentiek alapján a bűnszövetkezet nem előkészületi cselekmény, hanem a bűnöző társaságok egyik formája, ezért a jogtudós szerint a bűnszövetséget, bűnszövetkezet nem szabad egymás szinonímáiként használni.¹²³

A jogtudós – a szovjet bírói gyakorlat alapján – a bűnszövetkezet alábbi ismérveit határozza meg¹²⁴:

- legalább két tagból áll;
- a tagoknak előzetesen kell megállapodniuk az elkövetni szándékozott bűncselekményekben, illetve az elkövetési módban;
- a tagok meghatározzák, hogy az egyes elkövetők milyen magatartással működnek közre az elkövetésben (szerepfelosztás);
- egyetlen vagy több büntett elkövetésére alakul;
- legalább egy bűncselekményt kövessenek el, vagy az elkövetést megkíséreljék.

Losonczy István azt javasolta, hogy a bűnszövetkezet olyan tagjait is tettesként vonják felelősségre, akik az adott büntett elkövetésében nem vettek részt.¹²⁵ Ha belegondolunk, akkor az említett javaslat valójában a 19. században több jogtudós által kritizált komplott-elmélet felélesztése.

121 Uo. 118–119.

122 Uo. 119.

123 Uo. 119–120.

124 Uo. 121–122.

125 Uo. 135.

Hámori Éva – 1956.

Hámori Éva a büntettek megvalósítására irányuló társulások, illetve egyes társas bűnelkövetési módok jelentőségét hangsúlyozta, ebbe a körbe sorolta az egyes büntettek elkövetésére szövetkezést, a csoportosulást, a csoportos elkövetést, a rabló- vagy tolvajszövetséget, illetve a bűnszövetkezetet.¹²⁶

A büntett elkövetésére irányuló szövetkezés valójában előkészület, amely csak akkor büntetendő, ha a törvény erről kifejezetten rendelkezik – népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szövetkezés, gyilkosságra irányuló szövetség, illetve a pénzhamisításra irányuló szövetség, amennyiben a szövetkező az elkövetésben való megállapodáson kívül még egyéb előkészítő tevékenységet is kifejtene; „[e]bből következik, hogy nem bármely büntett elkövetésére létrejött szövetséget kell büntetőjogilag üldözni. A törvény ezt csak olyan esetekben írja elő, amikor a szövetkezésben rejlő társadalomra veszélyesség már önmagában szükségessé teszi a büntetőjogi üldözést.”¹²⁷

Hámori Éva szerint a társadalmi tulajdon elleni bűnszövetkezet fogalmától eltérően értelmezi a bírói gyakorlat a tolvajszövetséget: „[m]íg az állampolgárok javai elleni lopás büntette esetében csak akkor beszélünk tolvajszövetségről, ha a megállapodás legalább két lopás elkövetésére szolt, a társadalmi tulajdon elleni bűnszövetkezet már egyetlen ilyen büntett elkövetésére vonatkozó megállapodással is megvalósítható. Sőt kifejezett megállapodás nélkül a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények elkövetésénél tényleges együttműködés alapján is, létrejötnének tekintik a bűnszövetkezetet.”¹²⁸

Hámori Éva felhívta a figyelmet arra, hogy a bűnszövetkezettel kapcsolatban elkövetett bűncselekmény ellen fokozottan nehéz a védekezés és a leleplezés, mivel „[a] tettes tudja, hogy mindenkor számíthat büntársaira, ez elszántságát csak fokozza és a bűncselekmény elkövetésének lehetőségeit is döntően előmozdítja.”¹²⁹

Nil novum sub sole...

A fentiek alapján megállapítható, hogy nincs új a nap alatt, mind a szervezett bűnözés, mind az arra adott jogi válaszok a 20. század előtt is léteztek, azonban az egyes korszakokban más-más tartalommal bírtak. Mint bemutattam, az egyes büntetendő cselekmények

126 HÁMORI ÉVA: *A bűncselekmény elkövetői*. Rendőrségi Szemle, 1956/4., 160.

127 Uo.

128 Uo. 161.

129 Uo. 161.

elszaporodásakor vagy szervezetté válásakor törvénycikkeket fogadtak el, a modern büntetőjog kialakulását követően pedig anyagi büntetőjogi fogalmakat (pl. szövetség) használták a büntető törvénykönyvekben.

A történelem során sokáig kizárólag az összeesküvést, rablást, lopást követték el a szervezetség különböző fokozatain, ugyanakkor a társadalom és a világ fejlődése olyan új jelenségeket generált, amelyeket védeni vagy tiltani kellett. A 20. században több olyan bűncselekmény jelent meg vagy terjedt el, amelyek – szervezett elkövetés esetén hatványozottan – veszélyt jelentettek a társadalomra.¹³⁰ Egyes bűncselekmények vonatkozásában a szövetség megállapítása jelentett többletet az egyéni elkövetéshez képest, a bűnbanda fogalma – rabló- és tolvajszövetség elnevezéssel – azonban csak a lopásnál volt minősítő körülmény. A bűnsvetség minősítő körülményként történő „elterjedésére” az általam vizsgált időszak végéig (1950-es évek) nem került sor, az említett anyagi büntetőjogi fogalom a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvényben viszont már 14 bűncselekménynél¹³¹ szerepelt a minősített esetek között. Megjegyzem, hogy néhány, jellemzően szervezeten elkövetett bűncselekmény (vámbüntett-csempészet, vámmorgazdaság, embercsempészés) esetén a jogalkotó nem tartotta szükségesnek a bűnsvetség minősített esetként való meghatározását.

Láthatjuk, hogy a szervezett bűnözéssel kapcsolatos anyagi büntetőjogi fogalmak jogkövetkezményei – azok súlyosító körülményként vagy minősített esetként történő értékelése –, illetve az alanyi vagy tárgyi oldalhoz tartozása változhatnak, azonban minden korszakban súlyosabb megítélést vont maga után, ha a büntetendő cselekményt szervezeten követték el.

130 Hazánkban a kábítószer kereskedelme először az 1920-as években bukkant fel, eleinte kihágásnak minősült a kokain értékesítése, bizonyos időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a kábítószerrel kapcsolatos cselekmények súlyos büntetést vonjanak maguk után. A csempészbándák száma a világháborúk után, az embercsempész bandáké pedig a második világháborút követően növekedett.

131 190. § Közveszélyokozás, 191. § Közérdekű üzem megzavarása, 198. § Visszaélés kábítószerrel, 236. § Üzérkedés, 241. § Pénzhamisítás, 245. § Bélyeghamisítás, 291. § Lopás, 292. § Sikasztás, 293. § Csalás, 294. § Hűtlen kezelés, 299. § Rablás, 300. § Zsarolás, 301. § Orgazdaság, 302. § Rongálás

KISS ANNA¹

A „BARNAHUS-MÓDSZER” MEGJELENÉSE

A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

GONDOLATOK AZ OKRI, AZ ÜGYÉSZEK LAPJA ÉS AZ MJÁT SZERVEZÉSÉBEN,
2021. ÁPRILIS 7-ÉN MEGRENDEZÉSRE KERÜLT KEREKASZTAL-
BESZÉLGETÉSRŐL

Bevezetés

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben a jogalkotó megteremtette a különleges bánásmódot igénylő személyek csoportját, és ennek létrehozásával együtt plusz garanciákat is adott az e körbe tartozóknak. Legtöbbször egyfajta sérülékeny csoportokról van itt szó, de ez a név nem jelenik meg a törvényben, hanem a jogalkotó úgy szabályozza az idevonatkozó normákat, hogy külön fejezetet szentel ezeknek a szakaszoknak. Teszi ezt azért, hogy az egyéniesítés tényleges érvényesülése biztosítottá váljon. Ugyanakkor a különleges bánásmódra vonatkozó szabályok, bár nem külön fejezetben, de az 1998. évi XIX. törvényben, azaz a régi Be.-ben már helyet kaptak. Az új Be. akarta ezt először bevezetni, figyelembe véve az erre vonatkozó EU-irányelvet, de a kitűzött határidő korábban lejárt, mint hogy az új kódex elkészült volna, ezért a jogalkotó 2015-ben arra kényszerült, hogy az akkor hatályos törvénybe építse be azokat a szabályokat, amelyeket az irányelv a tagállamoktól elvárt. Ebben a körben az új Be. újítása leginkább csak annyi, hogy az addigi szétszórt elhelyezést megszüntette. A külön fejezet alapja, hogy az egyéniesítés szempontjai nagyobb hangsúlyt kapjanak, és jobban érvényesüljenek a különleges bánásmódra igényt tartó személyek egyedi szempontjai. A különleges bánásmódot igénylő személyek pusztán attól, hogy bekerülnek e csoportba, nem feltétlenül ugyanazokkal a plusz jogokkal rendelkeznek. A különleges bánásmódra vonatkozó szabályok leginkább a sértetteket és a tanúkat illetik meg, persze csak abban az esetben, ha rendelkeznek azokkal az ismérvekkel, melyek alapján a Be. XIV. fejezete rájuk vonatkozik. Más személyeknél (terhelt, védő, szakértő, segítő stb.) a különleges bánásmód néhány szabályt kell alkalmaznia a jogalkalmazónak.

¹ Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI

Barnahus

A Barnahus kihallgatási módszer büntetőeljárásba történő integrálása

A jogalkotó úgy döntött, hogy 2021. január 1-jével beépíti a büntetőeljárásba az ún. *Barnahus kihallgatási módszert*² (mint lehetőséget). A büntetőeljárási törvény – bár nem kötelező szabályként – kimondja, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen lehet, illetve az eljárási cselekményt igazságügyi pszichológus szakértő vagy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben meghatározott szolgáltatást végző szaktanácsadó közreműködésével lehet végrehajtani.³

Magyarországon a bűncselekmény áldozata, amennyiben nem töltötte be a 18. életévét, a büntetőeljárásban kiskorú sértettként lép fel. (Nem gyermekkorú sértett a neve, ahogyan sokan ezt a kifejezést használják. A legtöbb könnyítő intézkedés viszont kiemelten a 14. életévét be nem töltött kiskorú sértetre vonatkozik. A nemzetközi dokumentumokban mindenki, aki nem töltötte be a 18. életévét, gyermekként szerepel. Az elnevezések különbözősége sokszor kavargást okoz.)⁴

Az Európai Unió és a strasbourgi Európa Tanács Help programja valamennyi tagállam, illetve részes állam számára ajánlja, hogy a kiskorúak kihallgatásakor valósítsák meg a Barnahus módszerét.

Mit jelent a Barnahus?

A *Barnahus* izlandi szó, gyermekházat jelent. Izlandon az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem régóta szorosan összekapcsolódik és együttműködik. Ezzel a módszerrel a

2 A Barnahus Minőségi Előírások Iránymutatások multidiszciplináris és intézmények közötti megoldásokról az erőszak kiskorú áldozatai és tanúi számára. Az összefoglalást lásd!

https://www.barnahus.eu/en/wp-content/uploads/2020/02/HU_StandardsSummary_FINAL.pdf

3 A 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet új 7/A. alcímmel egészült ki: A szakértő vagy szaktanácsadó közreműködése a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény lefolytatása során.

4 Ha abból indulunk ki, hogy mi a fogalmak funkciója, akkor mindenképpen fontos az egyértelmű meghatározás, ugyanis ez vezet el minket ahhoz, hogy a kommunikációt lehetővé tegyük és lerövidítsük. Ezt a funkciót a definíciók akkor teljesítik, ha mindenki ugyanazt érti az adott fogalmon, ha konszenzus van annak tartalmát illetően, nem kell tehát minden alkalommal a kommunikáció kezdetén arról vitatkozni, hogy mit is értsünk a kérdéses kifejezés alatt. Ha feltételezzük, hogy egy adott fogalom tartalma általánosan ismert, mint a jogban például az életkori elnevezések (gyermekkorú, kiskorú stb.), akkor hajlunk arra, hogy újabb és újabb helyzeteket is ez alá vonjunk. Mint például a gyermek fogalma esetében is ezt tesszük. Ily módon a fogalom tartalma bővül, ám eljuthatunk egy pontig, amikor annak jelentése oly mértékben kitágul, hogy funkcióját már nem képes teljesíteni: elveszti a kommunikáció gyorsítására való alkalmasságát.

szexuális bűncselekmények kiskorú áldozatainak próbálnak segítséget nyújtani úgy, hogy kihallgatásuk empátiás meghallgatássá szelídüljön.⁵

A *Barnahus* az Amerikai Egyesült Államokban működő Gyermekképviselési Központ (CAC) elképzeléseit kívánta beépíteni a saját modelljébe, de tovább is lépett rajta, mivel a CAC modell nem része az amerikai igazságszolgáltatásnak, bár szorosan kapcsolódik hozzá azáltal, hogy felkészíti a kiskorú tanút a bíróság előtti vallomás megtételére, de a CAC nem került bele az eljárás folyamatába.⁶

A *Barnahus-módszer* Izland mellett más európai országokban is elterjedt. Az ezt segítő hívó igazságszolgáltatások azt ígérik, hogy a kiskorú sértettnek csak egy alkalommal kell beszélnie a traumáról, és a meghallgatás során szerzett információ a tanúvallomással lesz egyenértékű; ez pedig elegendő bizonyítékkal szolgálhat majd a vádemeléshez, illetve a bíróság eljárás lefolytatása után a döntés meghozatalához.

Magyarországon először 2016-ban, Szombathelyen hozták létre az ezzel a módszerrel dolgozó „gyermekház”-at, a *hazai Barnahust*. Mivel ez sikeresnek bizonyult, ezért további intézmények felállítását is elhatározták a szakemberek. A *magyar Barnahus* intézményesítése 2020-ig megtörtént, azóta a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok (TEGYESZ) keretében működik. Ők biztosítják a jogszabály kívánalmai szerint berendezett monitoring szobát, a „gyermekház”-at, ahol a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóság tagja kép- és hangrögzítéssel hallgatja ki a kiskorú sértettet. A képrögzítés azért is fontos, mert sokszor a sértett nem szavakkal, hanem nonverbális kommunikációval jelzi a vele történeteket.⁷ A „gyermekház”-ban a nyomozón és a kiskorú sértetten kívül egy pszichológus és egy segítő is jelen lehet, de a TEGYESZ-ben dolgozó gyermekvédelmi szakemberek képernyőn követik végig a beszélgetést. Ők közvetlenül nem vesznek részt a kihallgatásban, de közvetett kérdéseket feltehetnek a kiskorú sértettnek. Ez úgy történik, hogy az általuk feltett kérdéseket a meghallgatást segítő szakember lefordítja a gyermek nyelvére. A pszichológus szakember jelenléte azért is fontos, mert a 14 éven aluli kiskorú sértett sok

5 Részletesen lásd! PARTI K. – SOLT Á. – VIRÁG Gy.: *Gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és nemzetközi standardok tükrében*. Kriminológiai Tanulmányok, 55. (szerk.: Vóko Gy.), Budapest, 2018. 63–86.

6 Részletesen lásd! <https://www.nationalchildrensalliance.org/cac-model/>

7 A nonverbális kommunikáció sajátosságaira lásd: BUDA B.: *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. (harmadik, bővített kiadás) Animula Kiadó, Budapest, 1986. 81–103.
<http://www.budabela.hu/dokumentumok/onallokotetek/kozvetlenemberi-kommunikaciotext.pdf>,
valamint Buda B.: *Empátia – A beleélés lélektana*. Digitális Tankönyvtár. L'Harmattan Kiadó, Budapest, https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_541_buda_bela_empatia/ch06.html

esetben nem szavakkal, hanem – ahogy már említettem – nonverbális kommunikációval jelzi a vele történeteket, ezért az eljárási cselekmény eredményes lefolytatása önmagában is indokolja szakértő, szaktanácsadó közreműködését.

Tudjuk, hogy a kommunikáció folyamatában a verbalitás mindössze 7%-os nagyságrendben szerepel, míg a nonverbális, illetve a metakommunikációs elemek együttesen a maradék 93%-ot adják. Traumatizált kiskorú esetén ez a számarány még ennél is nagyobb mértékben billenhet a verbalitástól a nonverbális-metakommunikatív jelrendszer irányába. Ha a vokális eszközökre⁸ (hangszínre, tempóra, hangerőre), a mimikára, gesztusokra,⁹ testtartásra nem figyel a meghallgatást végző szakember, téves következtetésekre juthat. A pontos dekódolás, a jelek helyes értelmezése kulcsfontosságú ezeknek az érzékeny eseteknek a megfelelő kezelésében.

A „gyermekház”-ban (de nem a kihallgatás alatt, hanem előtte vagy utána) a sértett kíméletes orvosi vizsgálatát is elvégzik; ennek eredménye a bizonyítási eljárásban tárgyi bizonyítékként jelenik meg. A „gyermekház” további sajátossága, hogy a meghallgatás és az orvosi vizsgálat mellett párhuzamosan elkezdődik a sértett terápiája is,¹⁰ amit egy speciális szakember, a gyermektrauma pszichológus végez.¹¹ (Itt lehetne szerepe a biblio- és a mese-terápiának.) A terápia sem közvetlenül a kihallgatással kapcsolatos, hanem azt megelőzően és követően kap szerepet a *Barnahus* folyamatában.

A módszer alkalmazásának részletszabályait rendeletekkel határozzák meg, az eljárási cselekmény során keletkezett bizonyítási eszköz értékelése pedig a büntetőeljárási törvény értelmében az eljáró bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság feladata.

8 A vokális csatorna különösen érzékenyen jelzi a belső ellentmondást, a belső feszültséget. Csupán a beszédből, a vokális csatorna jeleiből is észlelhető, ha valami baj van, a vokális csatorna a pszichikus működésekben mutatkozó zavarok legérzékenyebb kifejezője. Részletesen lásd! Buda (1986) 90–92. o.

9 Részletesen lásd! SZILI-DARÓK I.: *A segítő kapcsolat kommunikációja, NFÜ gesztusok értelmezésének lehetőségei*. http://aktivitas-tizsk.hu/elearning/Szili_Darok_Ildiko/A_segito_kapcsolat_kommunikacioja.pdf

10 ERŐSS R.: *A gyermekbántalmazás pszichológiai vonatkozása és terápiás sajátosságai*. In: *Gyermekbántalmazás* (szerk.: Nagy A. – Törő K.), Medicina, Budapest, 2016. 227–241.

11 Megfontolandó lenne a büntetőeljárásban alkalmazható EMDR szakértői vizsgálat a kiskorú sértett esetében. Erre lásd! Egy új terápia áttörést hozhat a szexuálisan bántalmazott gyerekek kezelésében: https://gyereksorsok.blog.hu/2018/12/03/egy_uj_terapia_attorest_hozhat_a_szexualisan_bantalmazott_gyerekek_kezeleseben?fbclid=IwAR1rvaDi_PkFVLDU4N0Nv5erHhVUfmuQPBDyb_74qV6zx_eA-EryjzUBoA0

Moretti M.: *EMDR (Eye Movement Desensitisation and Reprocessing) terápia*. In: *A pszichiátria magyar kézikönyve* (szerk.: Németh A. – Füredi J. – Lazáry J. – Somlai Zs.) Medicina, Budapest, 2021. 675–688.

Kihallgatási/meghallgatási kommunikáció a gyermekházban

Azoknál a nyomozóknál, akik kiskorú sértetteteket hallgatnak ki, szükség van arra, hogy ne csupán empátiás megértésre törekedjenek,¹² szükséges a kommunikációs érzékenység fejlesztése is,¹³ továbbá más speciális ismeretekkel is rendelkezniük kell, még abban az esetben is, ha az eljárási cselekményen a pszichológus is ott van, aki segíti a jogalkalmazó munkáját. Ezekre a plusz képességekre különféle továbbképzéseken tehetnek szert. Ezek az alábbiak lehetnek:

- *biblioterápia és meseterápia,*
- *gyermeklélektani alapismeretek,*
- *tranzakcióanalízis alapismeretek,*
- *komplex traumatizáció alapismeretek,*
- *reziliencia alapismeretek,*
- *alapvető gyermeki működésmódok megismerése,*
- *gyerekekre való ráhangolódás eszközeinek megismerése,*
- *biblioterápia és meseterápia.*

A traumatizált gyerekek esetében a kommunikációnál azt is figyelembe kell venni, hogy pontosan hány éves a kiskorú sértett. A jog, mint említettem, kiskorú alatt a 18. életévüket be nem töltött áldozatokat érti, és plusz szabályok alkalmazását írja elő abban az esetben, ha a kiskorú sértett a 14. életévét sem töltötte még be. A kommunikációra vonatkozó szakirodalom ennél az életkori kérdésnél viszont jobban figyelembe veszi a 14 éven aluliak esetében a részletesebb korcsoportba sorolás specifikumait. „A hat év alattiak esetében a gyermek megfigyelése alapvető jelentőségű, különösen hároméves kor alatt, mivel ekkor vagy nincs, vagy jóval kevésbé hatékony a verbális kommunikáció. Hároméves kor alatt gyakran szükséges a kontextus a kisgyermek kommunikációjának megértéséhez, így sokszor szükséges egy, a gyermeket és az életét jól ismerő idősebb gyermek vagy felnőtt ahhoz, hogy egy idegen is megértse a kisgyermek mondanivalóját.”¹⁴

A traumatizált gyerekek esetében a meseterápia különösen jó módszert jelent, és ez a *Barnahus-modellben* is alkalmazható. A kiskorú sértett meseterápiája alkalmával ugyanis

12 Ha a nyomozó empátiás megértésre törekvő esetkezelő új jelenségekkel találkozik, akkor az „új összefüggések felfogása számára” nyitottá válik. „Ez nemcsak gondolkodásra, vizsgálódásra serkentheti, hanem fogékonyabbá teheti a sajátjától eltérő felfogások, irányzatok szempontjai iránt.” BUDA B.: *PSZICHOTERÁPIA. KAPCSOLAT ÉS KOMMUNIKÁCIÓ. AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST, 2004. 230.*

13 BUDA (1986): i. m. 206.

14 CSÁKVÁRI J. – CS. FERENCZI SZ. – HORVÁTH F.: *A hatékony segítői kommunikáció. Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, Budapest, 2017. 51. http://prekogalfa.hu/documents/efop/TF_OSSZ_HK_Hallgatoi.pdf*

a gyermek a mesében szereplők „bőrébe bújva” – a meseterapeuta szakember segítségével –, képes feldolgozni a traumát, és enyhülést talál a saját élethelyzetére. Az abúzus után előfordul ugyanis, hogy a kiskorú sértett már nem fog hinni a jó győzelmében, de a mese segítségével elindul a terápiás folyamat, amely valódi segítséget jelent neki.

Egy jó szakember a gyermekházban a megfelelő mese elmondásával olyan meseképeket varázsolhat a traumatizált gyermek elé, amelyek az átélt fájdalmak feldolgozását fogják elősegíteni. A mindenkiben, így a kiskorú áldozatokban is meglévő öngyógyító erő a mese által kiváltott belső képek segítségével aktivizálódik, és elindítja a gyermekben a gyógyulási folyamatot.

A kiskorú áldozat a jogalkalmazóval történő kommunikációja során nemcsak bizonyítékot szolgáltat az igazságszolgáltatás számára, hanem megnyugvást is jelent a gyermeknek ez a jó viszony kialakulása, ami azért is fontos, mert ezzel a másodlagos viktimizációt is elkerülheti. A mese segítségével tehát megszűnik a bűncselekmény okozta káosz, és a világ békéje helyreáll.

A nyomozó, ha meseterapeuta is egyben, nem meggyógyítja az abuzált gyermeket, hanem segítséget ad neki abban, hogy a benne szunnyadó öngyógyító erőt használja.

A gyermekházban, a mesét követően – szintén a gyógyító folyamat részeként – egyfajta művészeti munka is folyhat. A sértett korának megfelelően festhet, rajzolhat, gyurmázhat. Az így elkészült alkotások már a kreatív terápiához tartoznak, de a gyermek nonverbális kommunikációja itt is szerepet kap. A megszülető alkotások pedig az igazságszolgáltatás számára is bizonyítékot jelentenek. A rajzolt maszkokkal, arcokkal sok mindent kifejezhet a kiskorú sértett, amit elmondani nem tud.¹⁵

A bizonyítékok büntetőeljárásbeli értékelése szempontjából nagyon fontos, amire Csákvári Judit, Cs. Ferenczi Szilvia és Horváth Fruzsina is felhívják a figyelmet, miszerint a hat éven aluli gyermekeknél „sok esetben keveredik a fantázia és a valóság”. Ebben a korcsoportban „a gyermekek sokszor mondják el valós eseményként azt, ami a valóságban nem (vagy nem úgy) történt meg, hanem például szerették volna, ha így történik, vagy féltek tőle, hogy bekövetkezik (...). Nagyon fontos tudni, hogy ezek nem szándékos hazugságok, és nem is szabad úgy kezelni őket.”¹⁶

A jogalkalmazónak azt is tudnia kell, hogy a kihallgatás/meghallgatás folyamán egy hat-éves vagy annál fiatalabb gyermek „emlékezete könnyen befolyásolható, a rávezető kérdések ezért is kerülendők.”¹⁷

15 uo. 51.

16 uo. 51.

17 uo. 51.

Összegzés

A Be. 2021. január 1-jei módosításával a *Barnahus kihallgatási módszer* büntetőeljárásba történő integrálása történt meg. A különleges bánásmód büntetőeljárási eszközrendszerében a tizennyolcadik életévet be nem töltött sértett és tanú – akik a törvény erejénél fogva különleges bánásmódot igénylő eljárási szereplők –, valamint járulékosan a tizennyolcadik életévet be nem töltött fiatalok terhelte tekintetében a hatóság belátásától függően alkalmazható – így vissza is utasítható – kíméleti intézkedés ez.

A törvény a *Barnahus-módszer* büntetőeljárási alkalmazását csak korlátozott keretek között teszi lehetővé.

A jogalkalmazók álláspontja abban a kérdésben még nem egységes, hogy a Barnahus-módszerrel levezetett eljárási cselekménnyel milyen bizonyítási eszköz jön létre: tekinthető-e a Be. szabályai szerinti tanúvallomásnak, vagy csupán – okirati formában – tárgyi bizonyítási eszközt keletkeztet.

Az izlandi *Barnahus*-módszer beszivárgása a hazai igazságszolgáltatásba mindenképpen jó kezdeményezésnek tűnik, de mivel ez a törvényben csak lehetőségként szerepel és a jogalkalmazó mérlegelésén alapul ennek alkalmazása, ezért nem minden rászoruló esetében fog megvalósulni. Több kutatás is rávilágított már arra, hogy minden jog annyit ér, amennyi abból a hétköznapi életben megvalósul. A kirakatba tett eszmék leginkább csak arra jók, hogy nemzetközi kötelezettségvállalásainkat ezekkel „kipipálhassuk”.

További problémát jelent, hogy a *Barnahus* módszereinek alkalmazása esetében is a nyomozóhatóság dolgozója hallgatja ki a kiskorú sértettet, bár pszichológus jelenlétében, amire a törvény csak lehetőséget teremt, ahogyan erről már szó volt. Az ezen felüli problémát az okozhatja, hogy a nyomozó általában nem rendelkezik megfelelő ismeretekkel a kommunikáció szabályait illetően, és mivel mindenképpen eredményt akar felmutatni, könnyen abba a hibába esik, hogy szuggesztív kérdéseivel befolyásolja a kiskorút. Ennek elkerülésére a speciális továbbképzéseken való részvétel lehet a megoldás, többek között nem ártana a nyomozóknak a biblioterapeutai (irodalomterapeutai) vagy a meseterapeutai képzés megszerzése.

Fontos szabály, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy lemondhat a plusz garanciákról, kivéve azokat, amelyeket a törvény értelmében kötelezően kell alkalmazni. Kiemelt rendelkezése az új Be.-nek továbbá, hogy a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása nem járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogainak sérelmével.

Kiss Anna:

A „Barnahus-módszer” megjelenése a büntetőeljárásban

Gondolatok az OKRI, az Ügyészek Lapja és az MJÁT szervezésében, 2021. április 7-én
megrendezésre került kerekasztal-beszélgetésről

LÁSZLÓ BALÁZS¹

AZ ÖNÁLLÓ KÖZVÁDLÓI INTÉZMÉNY 1871 ELŐTTI GONDOLATI ELŐZMÉNYEI A MAGYAR JOGI KULTÚRKÖRBE

Bevezetés

A magyar Országgyűlés Képviselőháza és Főrendi Háza által is 1871 májusában elfogadott, majd az uralkodó általi szentesítést követően mindkét házban 1871. június 10. napján kihirdetett,² a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikkben az önálló magyar ügyészséget megteremtő történelmi jelentőségű szervezeti normát, a királyi ügyészség alaptörvényét tisztelhetjük. Az elmúlt százötven évben többször megváltozott alkotmányos és jogszabályi háttér mellett Magyarország Ügyészsége ma is e törvényhez vezet vissza eredetét, és egyebek mellett az Ügyészség Napjának minden év június 10. napján történő megünneplésével adózik a büntető igazságszolgáltatás korabeli reformjának fontos elemét képező jogszabályalkotás és szervezetalakítás emlékének.

Az 1871. évi XXXIII. törvénycikk és a királyi ügyészség felállítása kapcsán a jogirodalom a kezdetektől többnyire az ügyészség alaptörvényének a jövőre kifejtett hatását, a királyi ügyészség tényleges működését, valamint a bíróságokhoz és az igazságügyi kormányzathoz való viszonyát vizsgálta és vizsgálja. A történelmi kitekintések, összevetések pedig leginkább annak megvitatására irányultak, hogy a korabeli jogalkotó esetleg mely külföldi mintákat és milyen mértékben vett figyelembe a királyi ügyészség intézményesítése során. E tekintetben az álláspontok között halvány eltérések tapasztalhatók. Edvi Illés Károly például az első (buda)pesti királyi főügyészt, Kozma Sándort annak nyugdíjba vonulása alkalmából köszöntő és méltató írásában – kissé talán a műfaj okán is – úgy fogalmaz, hogy Kozma Sándor „nem utánozva külföldi példákat, hanem önállóan, csak saját idealizmusát, saját szellemét követve” alkotta meg a magyar királyi ügyészséget.³ Általánosan elfogadottnak mondható azonban az a vélemény, hogy a magyar jogalkotás – a kontinentális Európa jelentős részével egyetemben – a napóleoni francia mintát tekintette kiindulási alapnak és

1 dr. László Balázs, ügyész, Kaposvári Járási Ügyészség, abszolváltn doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

2 NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2011. 34.

3 EDVI Illés Károly: Kozma Sándor. Jogtudományi Közlöny (kapcsolatban a döntvények gyűjteményével) XXXI. (1896) 20. sz. Budapest, 1896. május 15. 153.

legfőbb mintának.⁴ Ezzel kapcsolatosan, ha igen érintőlegesen is, meg kell jegyezni, amint arra több szerző is emlékeztetett, hogy a napóleoni francia államügyészség a maga hazájában azért évszázadok óta beágyazódott gyökerekkel bírt, de történelmi működése során az abszolutista uralkodók törekvései közepette és gyakorta azokat kiszolgálva nem mindig festette magáról a legkellemesebb képet.⁵ E kétes örökséget a 19. századi Franciaország megújult államügyészsége már nyilván igyekezett levetkőzni, és a francia mintát követő országok sem a 17. század francia államügyészségével kapcsolták össze eredetüket, hanem csak annak a felvilágosodás hatására megreformált alakzatával, a „forradalom gyermekével”.⁶

Az előbbiek mellett kevesebb érdemi szó esik a királyi ügyészség hazai előzményeiről. E körben jellemzően a királyi ügyek igazgatóját (vagy ügyigazgatót) és a törvényhatóságok tiszti ügyészeit, legfeljebb még a földesúri törvényszékeken eljáró uradalmi ügyészeket említik.⁷ Továbbá, „gyökerek”, „eredet” vagy más, szervezesebb kapcsolat tételezése helyett jellemzően – és kevésbé vitatható módon – az óvatosabb „előzmény” kifejezés utal arra, hogy az 1871. évi XXXIII. törvénycikk nem a korábbi hazai intézményrendszert alakította át, hanem alapvetően új intézményi megoldást honosított meg.

A hazai előzmények vizsgálata azért lehet mégis érdekes, mert az 1871-ben felállított királyi ügyészség és közzvádloi rendszer jelentőségre éppen abban ragadható meg és mutatható be leginkább, ha azt is megkíséreljük legalább főbb sarokpontjaiban felvázolni, hogy mi volt az a régi magyar jogi (köz)vádloi struktúra és gondolat, amit az új rendszer felváltott. E régi jogi megoldások vizsgálata során pedig megkísérelhetjük felderíteni azt is, vajon a tágabb magyar jogi kultúrkörben egyáltalán nem merült-e fel valamilyen előremutató gondolat a közzvádloi intézményre vonatkozóan már a 19. század közepe előtt.

Az alkotmányos önállóságtól a régi jogig

Ahhoz, hogy az 1871. évi XXXIII. törvénycikk által felállított közzvádloi rendszer, az önálló ügyészség hazai előzményeit és a közzvádlióra vonatkozó korabeli gondolatokat vizsgálhas-

4 NÁNÁSI L.: *A magyar királyi ügyészség* i. m. 12–13.

5 FEKETE Ödön: *Az államügyészség multja s jelene és a magyar kir. ügyészség jövő fejlődése*. Magyar Igazságügy I. (1874) 2. köt. 1. sz. 31–33., VARGHA Ferencz: *Ügyészség és politika I. Jogállam VI.* (1907) 3. füz. 166–168.

6 KAJTÁR István: *Az államügyészség kiépítése Magyarországon a neoabszolutizmus idején 1850–1854–1861*. In: Benedek Ferenc – Szita János (szerk.): *Jogtörténeti Tanulmányok VI.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1986. 209.

7 NÁNÁSI L.: *A magyar királyi ügyészség* i. m. 16–18.

suk, az időrendiséget megfordítva érdemes Magyarország Ügyészségének mai jogi állásából kiindulva, az ügyészség önállósága két fontos állomásnak, az elmúlt másfél évszázad talán két legfontosabb státusz- és viszonyítás-változásának építményét visszabontva eljutni a régi jog intézményeihez.

Az ügyészség önállósága ma alkotmányos önállóság. Az állami szervek alkotmányhoz való viszonya szerinti csoportosításában az ügyészség nem a törvényhozó hatalom, a végrehajtás központi szerve vagy valamely más állami szerv kreációs funkciójának gyakorlása során létrehozott, hanem úgynevezett alkotmányos állami szerv, amelynek léte, státusza, lényeges feladat- és hatásköre közvetlenül az alkotmányból, az Alaptörvényből adódik.⁸ Az Alaptörvényből – és ennek keretei között saját szervezeti alaptörvényeiből is – kiolvashatóan az ügyészség a legfőbb ügyész vezetése alatt álló, bármely más állami szerv irányító hatalmától mentes, független intézmény, amelynek vezetője ugyan évente beszámol az Országgyűlésnek, azonban az egész szervezethez hasonlóan, de alkotmányi szinten külön is deklarált módon, maga is független attól és más állami szervektől is.⁹ Mint alkotmányos állami szerv, az ügyészség is a legfőbb államirányításban vesz részt, a hasonló alkotmányos státusszal rendelkező állami szervekkel együtt kifejezi és alakítja az állam lényegét, azokkal mellérendeltségi viszonyban áll, míg az alaptörvényi és törvényi kereteken belül széleskörű saját szervezetalakítási jog illeti meg.¹⁰

Az ügyészség függetlensége kapcsán azért említést érdemel még az a büntető eljárásjogi környezetben elhelyezett, de a két szervezet egészére is kivetíthető megközelítés, amely a bírói függetlenséggel veti össze az ügyész jogállását, és arra a következtetésre jut, hogy a bűnügyekben eljáró ügyész valójában sohasem független. Eszerint ugyanis, amíg a bírói függetlenség makro- és mikroszinten (szervezeten kívül és belül) is fennáll, tehát a bíró a konkrét ügyben sem a bírósági szervezeten kívülről, sem azon belülről nem utasítható, addig az ügyész függetlensége csak makroszinten, a szervezeten kívülről érkező utasítással szemben áll fenn. Az ügyészi szervezet szigorúan hierarchizált, egyedül az Országgyűlés által választott legfőbb ügyésznek nincs a szervezeten belül alárendeltsége, minden más ügyész a szolgálati felettes (a szervezeti normákban meghatározott felettes ügyész) által egyedi ügyben akár részletekbe menően is utasítható.¹¹

8 PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Institutiones Juris, Dialóg Campus Tankönyvek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009. 271.

9 Magyarország Alaptörvénye 29. cikk (1), (3) és (5) bek.

10 PETRÉTEI J.: i. m. 271–272.

11 HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Institutiones Juris, Dialóg Campus Tankönyvek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012. 91.

Ezzel szemben az 1871. évi XXXIII. törvénycikkkel felállított királyi ügyészség közjogi állása még nem érte el az ügyészség alkotmányos önállóságának mai szintjét – és ennek oka nem az írott alkotmány hiánya volt. A korabeli ügyészség ugyanis az igazságügyi kormányzattól alkotmányjogi értelemben nem volt teljesen független, önállóságának lényegi elemét a bíróságtól való függetlenség jelentette. Ahogy Finkey Ferenc megfogalmazta, a királyi ügyészség „a bírósággal szemben független, de az igazságügyminiszternek alárendelt szervezet”, és utóbbi függőségi helyzetet „a törvény kifejezett rendelkezése folytán sem letagadni, sem elhomályosítani nem lehet”.¹² Az ügyészség és az igazságügyi kormányzat viszonyának illetően meghatározása már a törvénycikk előkészítése során vitákat váltott ki az Országgyűlésben,¹³ de még évtizedekkel később is foglalkoztatta – legalábbis az ügyészi állásuknál fogva személyesen is érintett – jogtudósokat. Vargha Ferenc például már a 20. század első éveiben írta azt az ügyészi függetlenség kérdéskörét tárgyalva, hogy az 1871. évi XXXIII. törvénycikk 5. §-ának az ügyészség miniszternek való alárendeltségét kimondó rendelkezése valójában csak felügyeleti jogkört kívánt biztosítani a miniszternek, és azt csak a nem kellően precíz törvényalkotás következtében, valójában tehát tévesen értelmezheték utóbb úgy, hogy magában foglalja az utasítás jogát is – azonban Vargha szerint harmincöt év ilyen helytelen gyakorlata ellen harcolni már „szélmalom küzdelem volna”.¹⁴ A bírói és ügyészi függetlenség különbözősége, valamint a királyi ügyészség és az igazságügy-miniszter korabeli viszonyával kapcsolatosan felmerült vitás kérdések ellenére azonban az 1871. évi XXXIII. törvénycikknek a köztársasági közjogi státuszában hozott változása korántsem elhanyagolható. Amint ugyanis látni fogjuk, a kormányzathoz való viszonytól és a belső hierarchiától függetlenül éppen a bíróságtól szervezetileg elkülönült köztársasági hatóság, a bíróságtól független ügyész intézményesítése volt az, ami által az ügyész az 1848 előtti régi magyar jog köztársaságiával szemben elnyerhette valóban elkülönült vádfunkcióját a büntetőeljáráshoz.

Közbevetés – a köztes időszak (1848–1871)

Az 1871. évi XXXIII. törvénycikk által felállított köztársasági intézmény és az 1848 előtti régi magyar jog megoldásainak összevetésében kevésbé fontos, azonban a királyi ügyészség

12 FINKEY Ferenc: *Ügyészi függetlenség és anyagi igazság*. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1936. évi decemberi füzetéből. Franklin-Társulat, Budapest, 1936. 12.

13 NÁNÁSI L.: *A magyar királyi ügyészség* i. m. 29–32., VARGHA F.: *Ügyészség és politika* I. i. m. 175–176.

14 VARGHA Ferencz: *Ügyészség és politika II. Befejező közlemény*. Jogállam VI. (1907) 4. füz. 242–244.

és az igazságügyi kormányzat 1871 utáni kapcsolatára vonatkozó szabályokat ért kritikák okán rövid említésre érdemes az 1848 és 1871 közötti időszak is.

Az 1848–1849. évi forradalmi, majd szabadságharcos időszakban nagyobb részben még a korábbi ítélkezési és közvádlói megoldásokon alapulva előbb az úriszéki bíraskodás megszüntetésére és a sajtóesküdtszék melletti vádképviselő megteremtésére került sor, majd a véstörvényszékek felállításával azok közvádlóit előbb a Honvédelmi Bizottmány nevezte ki, majd – a vádképviselő érintetlenül hagyásával – a vádemelés jogát átvette az igazságügyi tárca álladalmi ügyészi szervezeti egysége.¹⁵

A szabadságharc leverését követően az Osztrák Császárság – Magyarországon is – a modern francia mintán alapuló, a bíróságtól független, de erősen központosított, az igazságügyi kormányzatnak alárendelt és a büntetőügyeken kívül – például a bíróságok ellenőrzése terén – is kiterjedt hatáskörrel rendelkező államügyészség kiépítését kezdte meg.¹⁶ E neoabszolutista korszak államügyészsége volt az, amelynek rossz emlékét vélték felrémlelni a királyi ügyészség igazságügyi kormányzatnak történő alárendeltségében az 1871. évi szabályozás bírálói.¹⁷ Az ilyen kiterjedt és erősen centralizált ügyészi szervezet lebontása azonban már az 1850-es évek elején megkezdődött, de miközben a szóbeli perek visszaszorulásával az államügyészi fellépés a törvényszéki szintre korlátozódott, és nőtt a bíróság hivatalbóli eljárásának jelentősége, addig az ügyészség büntetőeljáráson kívüli ellenőrzési feladatai szélesebb körben megmaradtak.¹⁸

Végül az 1860-as évek elejének restaurációja az oktrojált osztrák megoldások helyett az 1871. évi reformokig nagyrészt visszatért az 1848 előtti törvényhatósági bíraskodás és a tiszti ügyészi rendszer megoldásaihoz.¹⁹

A korai előzmények a 16. századig

Mind a királyság létrejöttét megelőző törzsi-nemzetségi társadalomra, mind a királyság első évszázadaira igaz, hogy a valamely egyén személyét vagy a vagyont érintő sérelmek megtorlása alapvetően a sértettre (illetve családjára vagy nemzetségére) volt bízva, és a sértett belátása szerint le is mondhatott a bosszúról, jellemzően kialakult jóvátétel ellenében. Királyi üldözés alá – méghozzá az egyes esetekben is sokszor erőteljesen diszkrecio-

15 KAJTÁR I.: i. m. 211.

16 NÁNÁSI L.: *A magyar királyi ügyészség* i. m. 15.

17 FINKEY F.: *Ügyészi függetlenség* i. m. 4., VARGHA F.: *Ügyészség és politika I.* i. m. 174–175.

18 KAJTÁR I.: i. m. 220., NÁNÁSI L.: *A magyar királyi ügyészség* i. m. 15–16.

19 KAJTÁR I.: i. m. 220.

nális, az uralkodó belátásától, hatalmi-politikai szándékaitól függő módon – csak a király uralmát, egyházát vagy a korona javait sértő vagy veszélyeztető cselekmények estek. Ezzel összefüggésben áll azon eljárásjogi megoldás, hogy hazánkban a 13. század közepéig a rabszolgák és a becstelenségben marasztaltak kivételével minden személy rendelkezett felperesi perképeséssel. Ezt követően kezdett elterjedni a meghatalmazott prókátorok általi képviselet, ami azonban még mindig a sértett általi üldöztetés módozatának tekinthető.²⁰

A sértetti magánbosszú és az uralkodó hatalmát, tekintélyét közvetlenül érintő cselekmények királyi üldözése mellett már az Árpád-korban elkülöníthető a jóvátételi elv érvényesülése helyett rendszerint halállal büntetendő cselekmények köre, amelyek közül legismertebbek a 13. század második felétől a vidéken, több megye számára együttesen rendszeresen megtartott nádori közgyűlések üldözésére utalt nyilvános gonosztevők büntetetei.²¹ Ugyancsak a 13. századtól – és a 15. század első feléig – figyelhető meg a király jogainak védelmére, jogi természetű ügyekben való képviseletére esetileg kiküldött kancelláriai jegyzők működése, akiknek eljárása már a 14–15. századokban állandó tisztséggé váló, majd a 16. század elejétől következetesen ekként nevezett „királyi ügyek igazgatója” intézményének előképe.²²

Míg az Árpád-korban a sértett (és rokonai, örökösei) kezébe letett magánbosszú mellett egyes cselekmények királyi, „hatósági” üldözésének megjelenésével az állam büntető igazságszolgáltatásának kiépítése a kialakuló keresztény és patrimonális államberendezkedés és a királyi hatalom megszilárdítását célozta, és a királyi birtokok rendszerére alapított királyi hatalomhoz hasonlóan ugyancsak magánjogias jellegű volt, addig a 14. századtól már erőteljesebben megmutatkozott a büntetőjogi intézmények közjogiasodása.²³ Erre az időszakra tehető a közbűncselekmények és magánbűncselekmények csoportjának első, a jogkövetkezmény jellege alapján kialakult elhatárolása is, amely szerint a közbűncselekmények a megváltás lehetősége nélkül tisztán büntető szankciót vonnak maguk után, míg az egyéb – tehát a sértettel megállapodásra és a büntetés megváltására továbbra is lehetőséget kínáló – cselekmények a magánbűncselekmények.²⁴ Az egyes deliktumok besorolása ugyan nem mindig és minden állású elkövető tekintetében volt egyértelmű és változatlan, a megkülönböztetés

20 BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog.* Institutiones Juris, Dialóg Campus Tankönyvek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2000. 154., 263–264.

21 BÉLI G.: i. m. 154., 234–235.

22 BÉLI G.: i. m. 266., NÁNÁSI László: *Ügyészek a rendi Magyarországon.* Jogtörténeti Szemle XI. (2009) 3. sz. 35.

23 MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet.* 4., átdolgozott kiadás. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 269–273.

24 BÉLI G.: i. m. 154–155.

jelentősége azonban később éppen az eljárás formája és a vádképviselő tekintetében mutatkozott meg eklatánsan.

A Hármaskönyv, a magyar jogi kultúrkör kapcsa

A fenti környezetben született meg 1514-ben Werbőczy István Hármaskönyve, amelyet ugyan a szakirodalom „sem céljánál, sem tartalmánál fogva nem tekinti a büntetőjog tudományos művelése kísérletének”,²⁵ benne mégis a magyar jog történetének korai gyakorlati és tudományos érdemű munkáját tisztelhetjük. A szerző maga sem tudományos művet, hanem kodifikációs tervezetet kívánt alkotni, de abba számos helyen beleszötte saját gondolatait, ami a jogkönyvek irányába vitte az opust, és a gyakorlatban is leginkább ekként hasznosították.

A Hármaskönyv túlnyomó részben a nemesi magánjog szokásjogi szabályait foglalja össze, de a szerző számos helyen definiál és magyaráz egyes nem feltétlenül magánjogi intézményeket, sőt, a mai jogági felosztás szerint kifejezetten a büntető anyagi- és eljárásjog területére tartozó kérdések is bemutatásra kerülnek, igaz, általában valamilyen magánjogi-vagyonjogi összefüggésben. A hűtlenségi deliktumok anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási jogi aspektusait például a mű különböző pontjain annak mintegy negyven címe érinti. Más büntetőjogi témákat azonban általában nem tárgyal ilyen részletesen, ezért Finkey Ferenc fejtegetése a Hármaskönyv büntetőjogi tárgyú rendelkezéseiről kissé túlzóan kelteti azt a látszatot, mintha Werbőczy a teljes magyar büntetőjog rendszerét beledolgozta volna művébe.²⁶

A Hármaskönyv Bevezető Része 2. címének 3. §-a a magánjog és közjog megkülönböztetése során utóbbi szemléltetésére éppen büntetőjogi példát hoz: „fő kiváltképpen a főhatalmat, az országok kormányzatát és a nyilvános érdeket tartja szem előtt, s a vallási ügyekre, az egyházi és világi hatóságokra vonatkozik, minélfogva, aki a papokat és vallásos dolgozatokat, avagy a világi hatóságokat, azaz a nép kormányzóit megsérti: mindenkitől közbűntett vádjával támadható meg”.²⁷ E rész 13. címének 4. és 5. §-ai szerint pedig minden bírói

25 NAGY Ferenc: *A (büntetőjog)tudomány ismérveiről, hazai előzményeiről és kezdeteiről*. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica 74. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012. 356–357.

26 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914*. Sárospatak, 1948. (Kiad.: A Jogászok a Kultúráért Alapítvány, Sárospataki Nyomda Kft., Sárospatak, 2000.) 47–48.

27 WERBŐCZY István: *Tripartitum opus juris consuetudinarii Regni Hungariae. Magyarország szokásos jogának Hármaskönyve*. (Csiky Kálmán ford.) M. Kir. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1894. (Kiad.: *Tripartitum. A*

tárgyalásra bocsátott ügyben három perbeli személy szükséges: a bíró, a felperes és az alperes; a „felperes pedig, mintegy vádló” (*actor itaque, quasi accusator*) az, aki mást perbe idéz.²⁸ E megfogalmazásokból egyrészt az látszik, hogy a Hármaskönyv a közbűncselekmény üldözését felperesként bárkinek megengedi, tehát azt még nem köti közbírói hatósági fellépéshez. Másrészt, bár a hűtlenségi- és a főbenjáró ítéletek elhatárolásánál az Első Rész 16. címének 5. és 6. §-aiból kiolvasható, hogy a legsúlyosabb közbűncselekménynek tekinthető hűtlenségi esetekben a vádlott és a sértett jóvátételben történő megállapodása hatálytalan,²⁹ összességében mégis az egész mű perjogi szemlélete magánjogias, a deliktum miatt fellépő vádló a bíróság előtt a polgári ügyek felpereséhez hasonló állású.

A Tripartitum Második Részének 22. címe büntetéssel fenyegeti azt a királyi vagy nádori embert, aki miután a bíróság nevében eljárás cselekményt (perbehívást vagy egyéb végrehajtást) teljesített, ugyanazon ügyben meghatalmazott ügyvédként lépne fel. Ezzel összefüggésben mondja ki Werbőczy általános tételként, hogy egyazon ügyben valaki bíró és felperes egyidejűleg nem – és mint a felhozott példából kiderül, időben elkülönülten sem – lehet.³⁰

Érdeemes még megjegyezni, hogy a Hármaskönyv Második Részének 39. címe említést tesz a király, illetve a korona érdekeinek védelmében eljáró királyi ügyek igazgatójáról, de csak mint a király alperesi perbeli képviselőjéről és mint a királyt a perbeli eskütétel során helyettesítő képviselőről.³¹ Az ügyigazgató nyilvánvalóan ekkor is meglévő³² felperesi (képviselői) eljárásáról azonban a Tripartitum nem tesz említést, az kívül esik a műben tárgyalt kérdések körén.

E megállapítások és általában a Hármaskönyv jelentősége az opus előbb említett jellegében és sorsában keresendő. Werbőczy műve ugyanis egyfelől, a döntően szokásjogi alapjaira figyelemmel az általa vizsgált kérdéskörökben összefoglalja a korábbi magyar jog 16. század elején is érvényesnek elfogadható szabályait. Másfelől pedig, mint lényegében 1848-ig – és rövid ideig a régi magyar jog restaurációja idején, az 1860-as években is – a gyakorlatban hézagpótló és kiegészítő jelleggel alkalmazott forrás, a 19. század közepéig ténylegesen hatással volt a jogalkalmazásra és a jogi gondolkodásra. Ez utóbbi tulajdonságából jutunk el oda, hogy miként vált Werbőczy műve a magyar jogi kultúrkör kapcsává.

discóséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve. Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990.) 29.

28 WERBŐCZY I.: i. m. 50–51.

29 WERBŐCZY I.: i. m. 90.

30 WERBŐCZY I.: i. m. 349.

31 WERBŐCZY I.: i. m. 377.

32 NÁNÁSI L.: *Ügyészek* i. m. 36–37.

A 16. század első felének történelmi eseményei (1526, 1541) következtében ugyanis ekkortól (a királyi) Magyarország és Erdély különféle formációkban alapvetően külön igazgatás alatt álltak, de – nyilvánvalóan a közös szokásjogi előzményekből is eredően – az erdélyi jog és jogtudomány nem szakadt el teljesen a magyar jogtól és jogtudománytól. És bár e korszak magyarországi és erdélyi jogának közös előzményeit a közjogi egység évszázadaiban is meglévő jelentős mértékű erdélyi hatalmi-igazgatási elkülönülés³³ mellett is egészen Szent István koráig visszamenően kereshetjük, legfontosabb kapocsként mégis a Hármaskönyv emelhető ki.

Egyrészt, maga a Hármaskönyv a Harmadik Része 1–4. címeiben értekezik az egyes országrészek (az ekkor még egyaránt a Szent Korona alá tartozó országok) részben közös, részben különböző jogáról, saját jogalkotásáról és jogalkalmazásáról, ezen belül példákkal is szemléltetve a különös erdélyi szokásjogról, valamint az erdélyi kiváltságos székelyekről.³⁴ Másrészt, ahogy a Szent Korona többi országában, úgy Erdélyben sem lépett hatályba törvényként a Hármaskönyv az országrészek elszakadása előtt és azt követően sem, de a gyakorlatban itt is a kezdetektől fogva használták jogforrásként.³⁵

Ugyanakkor a Hármaskönyv nem csak egy az erdélyi jog forrásai között. Dósa Elek az általa részletesen feldolgozott „erdélyhoni” jogtudomány – és az erdélyi jog – forrásainak (az országos törvények és a szokásjog) egész rendszerét Werbőczy művének jogforrás-tanára építi fel: a 16. századig terjedő időszak törvényi és szokásjogi forrásait tulajdonképpen azzal egyezően határolja be, magát a Hármaskönyvet pedig a régi magyar királyok végzeményei után, az országos törvények között sorolja fel.³⁶

Az erdélyi jog ugyanakkor témánk szempontjából többszörös összefüggés okán lehet és lesz is fontos. A magyar joggal meglévő közös gyökerek mellett ugyanis egyrészt – ahogy Hajdu Lajos kimutatta – még Erdélynek Magyarországtól önállósult államisága idején, a Habsburg-korban, a 18. század második felében is előfordult olyan, hogy az erdélyi bíróságok előtt a felek és ügyvédek nem csupán a Hármaskönyvre, de még 16. századi magyarországi jogszabályokra is hivatkoztak.³⁷ Másrészt, bő három évszázad elkülönült – vagy inkább párhuzamos – alakulása után az 1867–68. évi kiegyezések következtében az 1871.

33 VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Sapientia, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018. 149–150.

34 WERBŐCZY I.: i. m. 477–487.

35 VERESS E.: i. m. 215.

36 DÓSA Elek: *Erdélyhoni jogtudomány. Melyet az alkotmányos Erdélyhonban az 1000-dik év óta törvényszerűen költ, s az 1849-dik évig érvényességgel birt törvények és szokások szerint*. I. könyv: *Erdélyhoni közjogtan*. Nyomatott Gámán Jánosnál, Kolozsvár, 1861. 3–4.

37 HAJDU Lajos: *Bűnözés és büntetőbíráskodás Erdélyben (valamint a Partiumban) a jozefinista büntetőjogi reformok előtti években*. Levéltári közlemények LX. (1989) 2. sz. 228.

évi igazságügyi reformok idejére már újra, igaz, az Osztrák-Magyar Monarchia keretein belül megvalósult Magyarország és Erdély uniója, ami elhozta e területek egységes jogi szabályozásának és egységes igazságügyi rendszere kiépítésének igényét. Ekként az 1871. évi szabályozásnak a magyar jogi kultúrkörbe tartozó előzményei nemcsak a királyi Magyarország jogában, hanem az erdélyi jogban is vizsgálandók.

Kithonich János: *Directio Methodica*

A Hármaskönyvhöz kapcsolódóan említést érdemel Kithonich János királyi ügyigazgatónak a bíróságok polgári- és büntetőügyekben alkalmazott gyakorlatát néhány anyagi jogi utalással kiegészítve tárgyaló, nagyrészt a Hármaskönyv magyarázatán alapuló, de a két mű születése között eltelt évszázad újabb dekrétumaikat is figyelembe vevő 1619-ben megjelent tankönyv-jellegű munkája, a *Directio Methodica*.³⁸

Hasonlóan Werbőczyhez, Kithonich sem törekszik a büntető igazságszolgáltatás területéhez tartozó intézmények kimerítő elemzésére, de érint ilyen kérdéseket is, műve pedig a (királyi) magyarországi joggyakorlat és jogtudomány mellett – újabb kapcsot képezve – az erdélyi jogterületen is hatott, kimondottan sokszor hivatkozva például a Huszti András kolozsvári jogtudós az erdélyi magyar jogtudományról szóló 1742-ben megjelent könyvében.

A *Directio Methodica* perbeli főszemélyeket tárgyaló tizedik részének 23. kérdése a Hármaskönyvhöz hasonlóan magánjogias szemléletben közli a felperesre vonatkozó megállapításokat. Eszerint felperes az, aki „más ellen törvény úttya szerént kereskedik, vagy maga vagy Prokátora által”, a felperes pedig – teszi hozzá Kithonich – latinul actor, ami „a többi közt néha vádlást is jelent”, amikor „az Al perest vádollyák [...] hogy az Al peres el-maradgyon”.³⁹

A perek és keresetek típusainál Kithonich – egyfajta kitekintésként – megmagyarázza a fiscus (kincstár, koronajavak, ezek gondviselői) és a fiscalis (Őfelsége vagy Őfelsége pereinek gondviselői) gyakoribb jelentéseit, majd a különleges perek egyik fajaként röviden leírja a fiscus pereinek sajátos szabályait. Kiemelendő, hogy ezek az ügyek a nádor előtt, a legrövidebb határidőkben, kihallgatások nélkül folynak, és a fiscus képviselője iratok bemutatására sem kötelezhető, továbbá a király az eljárási cselekményekben – a Werbőczy

38 BÉLI G.: i. m. 30., 226.

39 KITHONICH, Joannes: *Directio methodica processvs iudiciarii iuris consuetudinarii, Inclyti Regni Hungariae. Rövid igazgatas, a Nemes Magyar Orszagnak Es hozzá tartozó Részeknek szokott törvény folyasiról*. Mellyet, Deákból Magyar nyelvre fordított Kaszoni Janos Varadgyan. Typis Laurentii Breveri, Leutschoviae, 1650. 380–381.

által írtaknak megfelelően – mindig képviselője útján jelenik meg.⁴⁰ A *fiscus* pereinek leírása azonban a felek közötti minden egyenlőtlensége ellenére is magánjogias természetű, a közbűvadás irányába mutató érdemi megállapításokat Kithonich sem tesz.

Említést érdemel még, hogy az ítéletekről szóló kilencedik rész végén, a cégéres büntetett elkövető gonosztevők elleni eljárás szabályai körében Kithonich szót ejt bizonyos tisztről (*magistratus*), aki a perben esküvésre vagy egyéb bizonyításra nem kötelezhető, mivel a vádlottnak kell kimentenie magát, továbbá e tiszt a vádlott ártatlanságának bizonyítása esetén sem marasztalható semmiben, mert ő „közönseges nével, a közönseges joért munkálkodik”.⁴¹ A szövegkörnyezetből az olvasható ki, hogy ez a tiszt az ilyen ügyben felperesként (vádlóként) van jelen, állásáról azonban a szöveg nem árul el többet. Meznerics Iván szerint ez már – az alább tárgyalásra kerülő – magisztrátusi kereset előképe, mindenesetre ez a tiszt még a cégéres gonosztevők ügyeiben is csak a magánvádlói fellépés elsődlegességére figyelemmel, magánvádlói fellépés hiányában járhat el.⁴²

Magisztrátusi és tiszti keresetek a 16. századtól

A közbűncselekményeknek a magánadeliktumoktól, illetve a büntetőbíráskodásnak a magánjogi pereként történő elkülönülése következtében a közbűntettek üldözésében – főleg a 15. század végétől kezdődően – kiemelkedő szerep jutott a megyei büntető igazságszolgáltatásnak,⁴³ amelynek történetét a 16. századtól a 19. századig terjedő időszakra nézve a joggyakorlatot is alaposan elemezve részletesen kimunkálta Meznerics Iván. Meznerics úgy találta, hogy a megyékben a nádori közgyűlések működése közötti időszakokban a nemesek és nem nemesek minden ügyében ítélező megyei közgyűlésekből az egyes megyékben a 14–15. században szakadhattak ki a főispán, majd egyre inkább az alispán által elnökölt megyei törvényszékek (*sedria*), a 16. század második felétől és méginkább a 17. században pedig elkülönültek egymástól a megyék polgári és büntető törvényszékei.⁴⁴ Ez utóbbi változás nyilvánvalóan összefüggött azzal a folyamattal, hogy a 16. század második felétől megjelent annak igénye, hogy a köz érdekét súlyosan sértő cselekmények üldözése,

40 KITHONICH, J.: i. m. 17–20.

41 KITHONICH, J.: i. m. 343–344.

42 MEZNERICS Iván: *A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században*. Értekezések Eckhart Ferenc jogtörténeti szemináriumából I. Sárkány-Nyomda R.-T., Budapest, 1933. 33.

43 BÉLI G.: i. m. 238., MEZEY B.: *Magyar jogtörténet* i. m. 428.

44 MEZNERICS I.: i. m. 5–8.

a keresetindítás ne függjön a sérelmet szenvedő (vagy rokonai) rendelkezésétől, fellépésétől.⁴⁵ Ennek egyik első nyoma látható Béli Gábor szerint abban, hogy az 1548. évi 50. törvénycikk a nem köztudomású latrok üldözését a megyei főispánok és alispánok állandó feladatává tette.⁴⁶

Az előbbiekre és arra tekintettel, hogy a köz érdekét sértő deliktumok elleni, a magános sértett akaratától, rendelkezésétől elválasztott hatósági fellépésre – legalábbis ekkor még – nem jött létre új tisztség, a megyei igazságszolgáltatásban az efféle felperesi keresetindítást többnyire az alispán ragadta magához.⁴⁷ A vármegye alispánja – illetve a további törvényhatóságoknál a kiváltságos kerület vagy a város bírója – ezekben az esetekben mint „a közönséges jóért munkálkodó tiszt” (magisztrátus) járt el felperesként.⁴⁸ Ez a megoldás azonban a gyakorlatban olyan helyzetet eredményezett, ami élesen ellentmondott a Hármaskönyv fentebb hivatkozott azon elvi élű megállapításának, miszerint egyazon ügyben senki nem lehet egyidejűleg bíró és felperes is.⁴⁹ A magisztrátusi keresettel felperesként fellépő alispán (illetve a kiváltságos kerület vagy a város bírója) ugyanis egyben a bírói joghatóság címzettje is volt. Az efféle gyakorlatot pedig – ahogy Meznerics felidézi – már a 18. századi jogirodalom is vitatta.⁵⁰

Aligha felelt meg jobban a Hármaskönyvben megírt elvnek a magisztrátusi keresetek állításának a megyékben kialakult tényleges gyakorlata, miszerint a vádemelést az alispán nem személyesen, hanem prókátora (ügyvédje) útján eszközölte, ugyanis a prókátor mint valóságos perbeli képviselő, az általa képviselt magisztrátus helyett és nevében terjesztette elő a keresetet.⁵¹ E tekintetben az is csupán mérsékelt előrelépést jelentett, hogy a 17. századtól a magisztrátus által meghatalmazott prókátort a közbíró emelésében mindinkább felváltotta a vármegye közgyűlése által a megyei ügyvédek közül választott tiszti ügyész, és ettől kezdve a közbűncselekmények miatt általánosan is közönséges (tishti) keresetnek volt helye. A tiszti ügyész ugyanis – bár személye már távolabb áll a magisztrátustól – kezdetben továbbra is a főispán vagy az alispán nevében emelt vádat, vagyis formálisan a keresetet maga a bíró nyújtotta be.⁵²

45 MEZNERICS I.: i. m. 32.

46 BÉLI G.: i. m. 267.

47 MEZNERICS I.: i. m. 35.

48 BÉLI G.: i. m. 267.

49 WERBŐCZY I.: i. m. 349.

50 MEZNERICS I.: i. m. 35.

51 MEZNERICS I.: i. m. 36.

52 BÉLI G.: i. m. 267.

A vármegyei tiszti keresetek kialakulásával párhuzamosan hasonló állású tiszti ügyészek képviselték a vádat a szabad királyi városokban is.⁵³

Újabb kis lépésként pedig a 18. század közepétől megkezdődött a tiszti ügyészek mellett működő hivatalok (fiscalatus) kiépítése, de a tiszti ügyészek már korábban is a megyétől kapták rendes évi tiszti fizetésüket, a vádformulából pedig ekkorra fokozatosan kimaradt a főispánra vagy alispánra hivatkozás; ténylegesen azonban továbbra sem valósult meg a vádhatóságnak a bírótól (a magisztrátustól) való függetlenedése.⁵⁴ E viszonyulásukból, adott törvényhatósághoz kapcsolódásukból (is) eredően viszont a tiszti ügyészek egymással nem (és a továbbra is működő királyi ügyek igazgatójával sem) álltak szervezeti kapcsolatban.⁵⁵

Megjegyzendő még, hogy e tiszti ügyészek és hivatalaik feladatköre bőven túlmutatott a büntetőeljárásban betöltött, a vádhoz kapcsolódó (de a vád alá helyezés véleményezésétől a vádlevél benyújtásán és a vádképviselőten át a büntetés végrehajtásának ellenőrzésére és a tömlöcök felügyeletére is kiterjedő) szerepükön. Az előbbiek mellett ugyanis az elítéltekről nyilvántartásokat vezették, felügyelték a várnagyokat és a hajdúkat, magánjogi perekben ellátták a szegények és az árvák képviselőtét, felügyeltek az adózás igazságosságára és a közalapítványokra, továbbá a megyei közgyűléseken és a törvényszék ülésein jelen lévén, azonnali marasztalás érdekében felléptek a széksértést elkövetőkkel szemben.⁵⁶ A tiszti ügyész lett a megye jogtanácsosa is, és azt ugyancsak képviselte magánjogi perekben.⁵⁷ Továbbá a tiszti ügyészi hivatalban működő tiszteletbeli (al)ügyészek a vádképviselő mellett – de nyilván nem egy ügyben – a perbeli kötelező védelmet is elláthatták.⁵⁸

Az úriszék és az uradalmi ügyész

A magisztrátusi és tiszti keresetek kialakulásának ismertetése után érdemes említést tenni a tiszti ügyészekhez több tekintetben hasonló uradalmi ügyészekről. Amíg azonban előbbiek a törvényhatóságokban működve közbírói feladataikat a közhatalmi jellegű igazságszolgáltatás területén látták el, addig az uradalmi ügyész egy különös bírói széken,

53 KAJTÁR I.: i. m. 211.

54 MEZNERICS I.: i. m. 36–37.

55 NÁNÁSI L.: *A magyar királyi ügyészség* i. m. 17.

56 MEZNERICS I.: i. m. 37.

57 MEZEY Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. 5., átdolgozott kiadás. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 204.

58 BÉLI G.: i. m. 267.

a „magán-jogszolgáltatás” letéteményeseként működő földesúri törvényszéken (úriszéken) jár el a földesúr (vád)képviselőjeként.⁵⁹ A két intézmény távoli kapcsolódása csupán annyi, hogy a megyei törvényszék az úriszék fölött – tehát nem a tiszti ügyész az uradalmi ügyész fölött – felügyeletet gyakorol, és egyes megyék gyakorlatában egészen kivételesen eljár másodfokon annak ügyeiben.⁶⁰

A földesurak saját népeik feletti bíraskodási joga az atya gyermekei – familiája – feletti hatalmának gyökerein, a szokásjog és a királytól nyert kiváltságok alapján már a 12. század végétől kezdett kiteljesedni, de terjedelme ekkor még az egyes urak esetében kiváltságaiuk függvényében igen különböző lehetett; végül 1328-tól törvényi deklaráció alapján minden nemes és szabad birtokos joghatósággal bírt jobbágynak ügyeiben.⁶¹ Gyakran azonban a földesúr földjén élő kisebb nemesek is alávetették magukat a földesúr joghatóságának.⁶²

Az úriszéken kezdetben maga a földesúr vagy valamely gazdatisztje elnökölt, a 17–18. századtól azonban már rendszerint valamely megyebeli nemes vagy vármegyei tisztviselő töltötte be ezt a szerepet, és a bírótársak közül folyamatosan kiszorultak a nem nemesek.⁶³ A vármegyei tisztviselők efféle elnöklése azonban nem jelentette az úriszéki eljárás „államosítását” vagy „megyeiesítését”, mivel az elnöklés a földesúr akaratából, az ő meghívására történt.⁶⁴

Az úriszék az ítélkező tagok mellett saját jegyzővel és ügyésszel rendelkezett. Utóbbiak megjelenése időben közel eshet a törvényhatóságok közzvád-funkciójának kialakulásához, a magisztrátusi keresetek megjelenéséhez. Mivel azonban az úriszéki eljárásban az eljárási funkciók még kevésbé különültek el, mint a megyei törvényszéki eljárásokban, ezért az uradalmi ügyész eljárási feladatköre még szélesebb volt a törvényhatósági tiszti ügyészekénél,⁶⁵ az uradalmi ügyészek a büntetőeljárásban nyomozói, vizsgálóbírói és ügyészi feladatokat is elláttak, amelyekre azonban – képesítés hiányában, főleg a korai időkben – gyakran nem voltak kellőképpen felkészülve.⁶⁶ Az esetleges hiányosságok mégsem tették működés-képtelenné az úriszéki bűnüldözést, ugyanis a 17. század közepéig a földesúr (vagy tisztje)

59 NÁNÁSI L.: *A magyar királyi ügyészség* i. m. 17.

60 MEZNERICS I.: i. m. 31.

61 BÉLI G.: i. m. 244–246.

62 MEZEY B.: *Magyar alkotmánytörténet* i. m. 195.

63 BÉLI G.: i. m. 246–247.

64 HAJDU Lajos: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Nemzet és emlékezet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985. 52.

65 KAJTÁR I.: i. m. 211.

66 HAJDU L.: *Büntett és büntetés* i. m. 51.

mint felperes a jobbággyával szemben emelt vád esetén nem volt köteles bizonyítani, a vádlottnak kellett bizonyítani ártatlanságát, ha az elítélés alól menekülni akart.⁶⁷

Ahogy a törvényhatóság tiszti ügyésze sem volt független a magisztrátustól, a bírótól, ehhez hasonló, de még szorosabb is volt az uradalmi ügyész kapcsolódása az úriszék urához, a földesúrhoz. Míg ugyanis a tiszti ügyész adott bíróságnak egyfajta segítője, az ítélkezési funkció működtetésének közreműködője, de egyben a megye által fizetett és idővel saját hivatallal is rendelkező tiszt volt, addig az uradalmi ügyész nem csak az úriszék funkciójához kapcsolódott, hanem a földesúr irányában személyes lekötettség állt fenn. Ebből is adódik, hogy az uradalmi ügyésznek igen széles feladatköre volt a büntetőeljárásen kívül is: az uradalom egyéb (tehát magán-) jogi ügyei mellett széleskörű (birtok)igazgatási feladatokat is ellátott.⁶⁸ Az uradalmi ügyész tehát tulajdonképpen a földesúr bármiféle ügyében elláthatta az ura által rábízott feladatokat, ennek legfeljebb személyes kvalitásai és a földesúr bizalma szabta határt.

A 14. század első felében törvényi szinten általánosan elismertté vált úriszéki jogkör bizonyos csökkenéseként Meznerics megjegyzi, hogy a 17. század közepétől az úriszéknek a *jurisdictio* gyakorlásához elvileg újfent külön privilégiumra, a *ius gladii* (pallosjog) elnyerésére volt szüksége, hozzáteszi azonban azt is, hogy a gyakorlatban a földesurak jellemzően ilyen privilégium hiányában is tovább gyakorolták a büntető joghatóságot.⁶⁹

Az úriszékek magyarországi működését végül az 1848. évi 11. törvénycikk szüntette meg, és azok – szemben a törvényhatósági bíróságokkal és azok tiszti ügyészeivel – az 1848 előtti bírósági szervezetnek az 1860-as évek elején történt restaurációja során sem kerültek visszaállításra.⁷⁰

A sajátos erdélyi jog gyakorlati megoldásai

Erdély különleges közjogi helyzete a magyar korona részben önálló igazgatás alatt álló tartományaként már az országrészek 16. század közepén történt elszakadása előtti évszázadokban is fennállt. Ez a különleges jogállapot az igazságszolgáltatásban is megmutatkozott, de az ekkor kialakult formák tovább éltek az Erdélyi Fejedelemség idején is, mi-

67 ECKHART Ferenc: *A földesúri büntetőbíráskodás a XVI-XVII. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954. 45–46.

68 KAJTÁR I.: i. m. 211.

69 MEZNERICS I.: i. m. 32.

70 MEZEY B.: *Magyar jogtörténet* i. m. 158.

közben újabb, immár kifejezetten erdélyi jogi normák is alakították őket.⁷¹ Az 1690 utáni Habsburg korszak pedig a korábbi alkotmány fenntartására tett kezdeti ígéretek után előbb igazgatási és igazságszolgáltatási területen is központosító szándékú változásokat, majd a 18. század végén restaurációt hozott, ezek azonban a (köz)vád intézményét kevésbé érintették (eltekintve talán attól, hogy a restauráció előtti időkben a vidéki bíraskodásban a források szerint jelentős ügyészhiány mutatkozott).⁷²

A 16. századig Erdély bírósági szervezete alapvetően a magyarországi szervezetet követte, de a nádori jogkör egyes elemeit itt az erdélyi vajda gyakorolta.⁷³ Ami azonban a vidéki, törvényhatósági ítélkezést illeti, Erdély három nemzete közül a szászok és a székelyek jelentős igazgatási és igazságszolgáltatási autonómiát élveztek.⁷⁴ Az erdélyi magyar vármegyék azonban gyakorlatilag teljesen az anyaországi modell szerint szerveződtek,⁷⁵ a megyei és városi törvényszékek nagyban hasonlóak voltak a magyarokhoz.⁷⁶ Az úriszék tartásának jogát formálisan néhány évvel a (Magyar Királyságon belüli szűkebb értelemben vett) magyarországi nemesek után, 1342-ben nyerték el Erdélyben is a nemesek, és bár ezek szervezete a magyar területek úriszékeivel azonosnak tekinthető, számuk és jelentőségük is kisebb volt.⁷⁷

A deliktumok magánvádli általi és magánjogias eljárásban történő üldözése mellett itt is fokozatosan jelent meg és terjedt el a közvadás eljárás, de a 16. század végén közzvádli még csak akkor lépett fel, ha azt a sértett nem tette meg, vagy nem tudott kiegyezni az elkövetővel. Idővel nőtt a közvaddal üldözendő deliktumok (a közbűncselekmények) köre is, de ezeket törvény taxatív módon nem határozta meg.⁷⁸ A magyarországihoz hasonló vármegyei ítélkezésben a tiszti ügyészi rendszer is kialakult, továbbá Erdélyben is működött a kincstár jogi ügyeiben eljáró kincstári vagy fejedelmi jogügyigazgató tisztsége.⁷⁹

Az erdélyi jog különös terméke az erdélyi országgyűlések által 1540 és 1653 között elfogadott erdélyi törvények 1653-ban szerkesztett gyűjteménye, az *Approbatæ Constitutiones*,

71 VERESS E.: i. m. 208., 212.

72 VERESS E.: i. m. 287–291.

73 VERESS E.: i. m. 151.

74 VERESS E.: i. m. 152–154.

75 MEZEY B.: *Magyar alkotmánytörténet* i. m. 179., 197.

76 BÉLI G.: i. m. 252.

77 BÉLI G.: i. m. 255.

78 VERESS E.: i. m. 224–225.

79 BÉLI G.: i. m. 252.

amely alapvetően magyar nyelven került összeállításra, azonban – jellemzően éppen a jogi jelentőséggel bíró kifejezések között – számos latin megjelölést tartalmaz.

Az *Approbatae Constitutiones* Harmadik Része XLII. címének 1. cikke rögzíti, hogy a vármegyék, várak, székes helyek, végek és egyéb tisztviselések tisztjei zálogos és becsületes hazafiak, nem idegenek, akik felesküdnék a fejedelem hűségére, az ország törvényeire és szabadságainak oltalmazására.⁸⁰ A Negyedik Rész I. címének 42. cikke szerint pedig, ha a fiskális tiszt (aki egyébként a közbíró) sérelmet tesz valakin, e tisztjében kell az elkövetés helye szerint illetékes törvényszékre idézni, és ha vétkesnek találják, személyére és saját vagyonára is végrehajtás vezethető.⁸¹ E tisztek fellépésének van azonban helye a Hatodik rész 41. ediktuma szerint azokkal az egyházi nemesekkel és más személyekkel szemben, akik a vármegyékben és egyéb helyeken állítandó őrségben nem hajlandók közreműködni.⁸²

Az ugyancsak közbíróként is eljáró kincstári tisztekről a Negyedik Rész XVII. címének 1. cikke, illetve XIX. címének 3. cikke rögzíti, hogy e „fiscalis directorok” ülnökként jelen lehetnek minden bírói széken és táblán a fiskális ügyek kivételével, azonban olyan ügyben, amelyben bíróként járnak el, nem lehetnek felperesek; illetve hogy ezek hatáskörébe tartozik a hivatásbeli kötelességeiket megszegő prókátorokkal (ügyvédekkel) szembeni fellépés is.⁸³

Az *Approbatae Constitutiones* gyűjteményéhez hasonló, annak folytatásaként tekinthető különös erdélyi jogforrás az erdélyi országgyűlések által 1654 és 1669 között elfogadott cikkelyeket összefoglaló, számos latin kifejezése mellett ugyancsak magyar nyelven íródott és eredetileg 1669-ben kiadott *Compilatae Constitutiones*.

A *Compilatae Constitutiones* Második részének I. címe az *Approbatae* idézett rendelkezéséhez hasonlóan rögzíti, hogy a vármegyék ispánjai, a fiskális tisztek és más tisztviselők csak zálogos és érdemes született hazafiak lehetnek.⁸⁴

A Harmadik Rész XI. címének 1. cikke értelmében minden vármegye minden földesura tarthat úriszéket, de a megyei tisztek járnak el a jobbágyok büntetőügyeiben, ha őket földesuruk elmulasztotta megbüntetni saját úriszékén.⁸⁵ Ugyanitt lényegében megismétli

80 *Approbatae Constitutiones Regni Transilvaniae & Partium Hungariae eidem Annexarum. Ex Officina Nicolai Kis de Miszt-Tótfalu, Claudiopoli, 1696. 132.*

81 *Approb. Const. 210.*

82 *Approb. Const. 262.*

83 *Approb. Const. 232., 235.*

84 *Compil. Const. = Compilatae Constitutiones Regni Transilvaniae & Partium Hungariae eidem Annexarum. Ex Officina Nicolai Kis de M. Tótfalu, Claudiopoli, 1695. 11–12.*

85 *Compil. Const. 55.*

a gyűjtemény a vármegye ispánnál kisebb tisztjeinek – így a fiskálisoknak is – felelősségére vonatkozóan az *Approbatae Constitutiones* gyűjteményében írt szabályait, ha ezek eljárásuk során másokon törvénytelen sérelmet tennének. E Rész XIV. címe pedig a vármegyei tisztek feladatává teszi a gonosztevők és szitkozódók, a „czégéres vétkekben élő latrok” akár erőszakkal történő felkutatását és üldözését, olyan felelősséggel, hogy amennyiben a halálra ítélt gonosztevővel szemben a tiszt a büntetés mielőbbi végrehajtása iránt nem intézkedik, hanem fizetségért vagy egyébként szándékosan futni hagyja azt, maga is az életével lakol.⁸⁶ A Negyedik Rész V. címének 3. cikke szerint pedig a büntetőügyekben eljáró vármegyei tisztek cselekményeik végrehajtásához bizonyosságul nemeseket és esküdteket, ha pedig eljárásuk során rájuk nézve fenyegető erőszak veszélye forog fenn, bírság terhe mellett közreműködni köteles közrendűeket is maguk mellé vehetnek nagyobb számban.⁸⁷

Ami végül a nagyrészt önállósult erdélyi jog korának későbbi szakaszát illeti, a 18. század második felének bírósági gyakorlatát terjedelmes dolgozatban vizsgálta Hajdu Lajos. E művében az erdélyi büntetőperek elhúzódásának okai körében említi az eljárás régről fennmaradt azon szakaszát, amikor a per elején a vádló megvizsgálásra előterjeszti az ügyet a bírónak, ami után a vádlott kérheti az iratok közlését, másolatok kiadását – amit pedig távolmaradása esetén még a távollétében hozandó „per non venit” (tulajdonképpen makacssági) ítélet és az ez elleni jogorvoslat is késleltethet.⁸⁸ Ehelyütt jelöl meg a szerző példálózóan néhány erdélyi közzvádlot: a megyék kerületi alispánjait, a székely székek alkirálybíróit, a Partium ügyészeit, a mellékletként közölt peres iratokban pedig található olyan, a tisztí ügyészre – a konkrét esetben egy székely széki alkirálybíróra – utaló közzvádloi megnevezés is, mint „magistratualis actor” (tisztí felperes).⁸⁹

Ebből az időszakból röviden meg kell még említeni a II. József által az ítélkezési gyakorlat számára kiadott jogforrást, a bíróságok törvénykezési rendjét. Ilyen törvénykezési rend (*Ordo judiciarius*) készült 1785-ben a magyarországi bíróságok, 1786-ban pedig az erdélyiek számára is. Az uralkodói előszóban II. József nyomatékosan felhívja az erdélyi bíróságok és a peres felek figyelmét arra, hogy a rendszabást minden bíróság mindenféle eljárásában alkalmazni kell.⁹⁰ Valójában azonban a rendszabás egész szerkezete a magán-

86 *Compil. Const.* 62–65.

87 *Compil. Const.* 72–73.

88 HAJDU L.: *Bűnözés és büntetőbíráskodás* i. m. 231.

89 HAJDU L.: *Bűnözés és büntetőbíráskodás* i. m. 231., 294–295.

90 *Ordo judiciarius pro omnibus Tribunalibus, et Foris Iudiciariis M. Transilvaniae Principatus Partiumque eidem adnexarum praescriptus. Typis Joan. Thom. Nob. de Trattnern, Sac. Caes. Reg. Aul. Typogr. et Bibliop., Viennae, 1786. Előszó 3.*

jogi perek alapján épült fel, kifejezetten büntetőeljárási szabályokat – így a közvádra vonatkozó szabályokat – nem rögzítettek, és a büntetőeljárásban csak annyiban használták őket, amennyiben az egyéb büntetőeljárási normák szabályozása hézagos volt, és az Ordo vonatkozó szabályai nem voltak ellentétesek a büntetőperek természetével.

A 18. századi jogtudósok megállapításai

Az előbbieken említett *Directio Methodica* jogelméleti jelentőségét mutatja, hogy annak megjelenését követően „a magyar büntetőperjogi irodalom több mint százhusz éven át parlagon maradt”.⁹¹ Valóban jelentős hazai tudományos munkák megjelenésére a 18. század közepéig kellett várni, ekkor azonban az 1742 és 1751 között eltelt évtizedben négy fontos, részben vagy kizárólag büntető anyagi- és eljárási kérdéseket tárgyaló mű is megjelent.

A királyi Magyarország területéről elsőként említendő az Egri Érseki Jogakadémia tanárának, Huszty Istvánnak *Jurisprudentia Practica* (gyakorlati jogtudomány) című, Budán kiadott műve. Ennek jogi alapfogalmakat és a peres eljárás általános szabályait taglaló első könyve a felperes (21. cím), a királyi fiscus (30. cím) és a kereset (37. cím) intézményét is még erőteljes magánjogi éllel mutatja be, a Harmadik Könyv azonban a bűncselekményeket és az azokra kirovandó büntetéseket tárgyalja. Ennek 1. címében, a közbűncselekményekre vonatkozó általános szabályok körében Huszty úgy definiálja és határolja el a magándeliktumtól a közbűncselekményt, hogy az utóbbi törvényben közjellegűnek meghatározott, az illetékes tiszt által közkeresettel üldözendő bűncselekmény.⁹² Ekkorra tehát összekapcsolódnak a közbűncselekmény anyagi jogi és a közkereset (vagy közönséges kereset) eljárásjogi fogalmai, a közbűncselekmény közkeresettel üldözendő és közkeresetnek közbűncselekmény miatt van helye.

A vádolásról szóló 3. cím előbb elhatárolja a feljelentést a vádolástól, amely utóbbi már a tett igazolását és a bizonyíték benyújtását is jelenti, majd rátér a vádló személyének vizsgálatára. E körben kifejti a szerző, hogy a közbűncselekmények üldözésére a tiszt ügyészeket azért állították, hogy ne a magisztrátus legyen a vádló is abban az ügyben, amelyben bíróként jár el; hozzáteszi ugyanakkor, hogy nem csak a tiszt ügyészek vádolhatnak, hanem mindenki, aki megfelelő értelemmel rendelkezik. Huszty szerint továbbá, ugyan

91 FINKEY F.: *A magyar büntetőperjogi tudomány* i. m. 63.

92 HUSZTY, Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Typis Veronicæ Nottensteinin, Viduae, Budae, 1745. III. k. 4.

a magán deliktumok esetében a legritkábban fordul elő, hogy váddal lépjen fel olyasvalaki, akinek az elkövető megbüntetéséhez valamilyen érdeke nem fűződik, valójában sem ezek, sem a közbűncselekmények esetében nem zárható el senki elől a vádolás lehetősége, mert az igazság megkívánja minden büntett megbüntetését. Hozzáteszi végül még azt is, hogy a köz érdekében vádolóval szemben az esetleg felmentett vádlott sem élhet utóbb keresettel a vádolás miatt, kivéve mégis, ha az alaptalan vádolás nyilvánvaló rosszindulatból történt.⁹³

Ugyancsak Budán jelent meg 1746-ban az ügyvédként, illetve bíróként tevékenykedő Tarnói Gochetz Gábor kevésbé részletgazdag, inkább „büntetőeljárás compendium”-nak, kivonatnak nevezhető⁹⁴ munkája, a *Systema Praxis Criminalis* (a büntető gyakorlat rendszere). Tarnói Gochetz műve zömében eljárásjogi Első Részének a büntető perek folyásáról szóló 5. cikke annak rögzítésével kezdődik, hogy mivel minden perben lennie kell bírónak, felperesnek és alperesnek, ezért a nem magános vádló által, hanem hivatalból, a magisztrátus által indított perekben maga a magisztrátus a bírót testesíti meg, míg a felperes a magisztrátusi (vagyis a tiszti) ügyész.⁹⁵ A büntetőügyekben szükséges bizonyításról szóló 7. cikk szerint pedig a tagadó vádlottal szemben mindig a vádlónak kell előmozdítania a bizonyítást, ezért a bizonyítás kötelessége alól a tiszti vádlót sem illetheti meg kivétel.⁹⁶

Említést érdemel még a mű Első Részének 13. cikke, amelyben a szerző kifejti, hogy a bűncselekmények többsége kettős terheltséget foglal magában: az elkövető szembe kerül a személyében sértett károsulttal, valamint „az isteni és emberi törvények megtartására, a társadalmi örökösre és a köznyugalom megóvására rendelt” magisztrátussal. Mégis a bűnvádi perekben, hacsak uralkodói kegyelem másképpen nem rendelkezik, a vádlottnak a személyében sértettel történő megállapodása és neki jóvátétel nyújtása a magisztrátus által – értelemszerűen a tiszti ügyész keresetére – történő megbüntetésének nem akadály (igaz, Tarnói Gochetz megjelöl néhány kivételes esetet is, amikor az efféle megállapodás és jóvátétel következtében a tiszti keresetnek a rendesen kiszabandó halálbüntetés helyett enyhébb büntetésre kell irányulnia).⁹⁷

A magyar büntetőjogi irodalom e termékeny évtizedének utolsó, de ismertségében és büntetőjog-tudományi jelentőségében társait felülmúló darabja a Nagyszombati Egyetem tanárának, Bodó Mátyásnak *Jurisprudencia Criminalis* (büntető jogtudomány) című

93 HUSZTY, S.: i. m. III. k. 15–16.

94 NAGY F.: i. m. 360.

95 GOCHETZ de Tarno, Gabriel: *Systema praxis criminalis Inclute Regni Hungariae, Pertiumque eidem adnexarum, in duas partes divisum*. Typis Veronicæ Nottensteinin, Viduae, Budae, 1746. 10.

96 GOCHETZ, G.: i. m. 16.

97 GOCHETZ, G.: i. m. 37–38.

könyve. A mű Első Része tárgyalja a büntetőjog és a büntetőeljárás, a közbűncselekmények és a gonosztevők, valamint az ezekkel szembeni eljárásrend általános szabályait, és ennek 1. cikkében Bodó a büntetőeljárást a bűncselekmények üldözésére rendelt közönséges törvényhatósági tiszti eljárásként definiálja,⁹⁸ és Huszty Istvánhoz hasonlóan határolja el a közbűncselekmények és magánadeliktumokat.

Ugyancsak a Huszty által is kifejtettek köszönnek vissza a büntetőügyekbeni felperesség-alperesség kérdését taglaló 6. cikkben, ahol Bodó kifejti, hogy mivel a bíró és a felperes személyének el kell különülnie, ezért a megyei törvényszéken a vármegyei tisztiügyész látja el a vádlói feladatokat, továbbá hogy a felmentett vádlott nem élhet viszontkeresettel a vádlóval szemben.⁹⁹

A magyarországi törvényeket és praxist leíró Huszty, Tarnói Gochetz és Bodó műveinél is korábban, 1742-ben jelent meg azok erdélyi „testvére”, a Kolozsvári Református Kollégium tanárának, Huszti Andrásnak *Jurisprudentia Hungarico-Transilvanica* (magyar-erdélyi jogtudomány) című könyve. Finkey Ferenc szerint e mű tudományos szempontból magasan felette áll az előbb tárgyalt három könyvnek,¹⁰⁰ és szerzője a témánk szempontjából is fontos megállapításokra jutott. Kolosváry Bálint szerint e mű maga „az akkori kor tudományos perjoga”, mégis „nem mondhatjuk, hogy csakis kizárólag a XVIII. század magyar – erdélyi perjogának volna feldolgozása [...] a gyakorlat és jogtudomány éppen a perjognál az ő korában két egymástól felette távoli jogéleti jelenség”.¹⁰¹ Ugyanő mutat rá arra, hogy Huszti könyvét „a forrásművek közül szinte érthetetlen módon kinullázta az irodalom [...] oly gyorsan kiveszett a köztudatból, s nem érvényesíthette azt a termékenyítő hatást, melyet valóban mélyen szántó és sokoldalú tudományos ismeretről tanuskodó fejtegetései fölmutathattak volna”.¹⁰² Valójában azonban nem a későbbi szerzők hibája Huszti művének mellőzése, hiszen az 1742. évi dévai református zsinat elkoboztatta és – néhány fennmaradt példány kivételével – megsemmisíttette azt.¹⁰³

Huszti könyvének nincs kifejezetten büntetőjogi része, az erdélyi jog intézményeit alapvetően magánjogi nézőpontból szemléli, de a szövegben számos helyen – jellemzően

98 BODÓ, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii, 1751. 1.

99 BODÓ, M.: i. m. 17.

100 FINKEY F.: *A magyar büntetőperjogi tudomány* i. m. 67.

101 KOLOSVÁRY Bálint: *Huszti András, az első erdélyi jogtanár és munkássága*. Erdélyrészi Jogi Közlöny VI. (1913) 11. sz. 114.

102 KOLOSVÁRY B.: i. m. 8. sz. 86.

103 FINKEY F.: *A magyar büntetőperjogi tudomány* i. m. 68.

a magánjogi ügyek szabályaitól való eltérés kapcsán – találunk a büntetőügyekre vonatkozó megállapításokat is. Szerkesztésmódjából következik, hogy azok a megállapításai, amelyek jellegüknél fogva nem kifejezetten és kizárólag a magánjogra és annak eljárásjogára vonatkoznak, a büntető anyagi- és eljárásjog tekintetében is irányadók. Az erdélyi jog három írásos forrásaként önálló szakaszokat szentel a Hármaskönyvnek, valamint az *Approbatae Constitutiones* és a *Compilatae Constitutiones* gyűjteményeinek, mondván, ezek alkalmazandók minden polgári és bűnvádi ügyben, minden más írásos gyűjtemény – az erdélyi joganyag magángyűjteményei, valamint Kithonich és más jogtudósok írásai – csak a jog magyarázására használhatók, a bizonyításban nem.¹⁰⁴

Az ítéletekről szóló 52. címben írtak szerint ahányfélek a keresetek, annyanak lehetnek az ítéletek is, ezek egyik osztályozása szerint pedig megkülönböztethetők polgári-, büntető- és vegyes ítéletek (és keresetek), míg a büntető ítélet (és kereset) lehet főbenjáró, főválsági, hűtlenségi, patvarkodási, nyelvváltási, széksértési, tisztvesztési, becsületvesztési, kisebb hatalmaskodási vagy makacssági – ezeket azonban Huszti nem tárgyalja részletebben.¹⁰⁵ Ennek általánosabb szintjén a 27. címben megkülönbözteti az egyházi-, a világi- és a vegyes törvénykezést, a világi bíraskodáson belül pedig a bűnvádi- és a polgári törvénykezést, de ami lényegesebb, itt fejt ki a perbeli főszemélyekre vonatkozó nézetét. Eszerint amíg a perekben általában három főszemély, a bíró, a felperes és az alperes vesz részt, addig a büntetőügyekben (a közbűncselekmények miatt közönséges keresettel indult perekben) csak két főszemély szerepel, a vádlott és a bíró, aki felperes feladatait is ellátja.¹⁰⁶ A felperességről szólva pedig Huszti kifejti, hogy felperes az, aki személyesen vagy képviselője útján mással szemben valamilyen jogi úton fellép, és lehet perelő vagy vádoló, az általános felperesi bizonyítási kötelezettséget pedig a büntetőügyekre átvezetve ő is rögzíti, hogy a nem teljes bizonyítás ezen ügyekben nem fogadható el, ha pedig a vádló nem bizonyít, az alperest fel kell menteni.¹⁰⁷

A magyarországi kodifikációs kísérletek

Hazánkban a büntetőeljárás modernizációját – a korábbiakban bemutatott 1848 és 1871 közötti átmeneti időszak változó állapotaitól eltekintve – már a királyi ügyészséget felállí-

104 HUSZTI, Andreas: *Ivrisprudentia Hvngarico Transilvanica*. A Iohanne Barth, Cibinii in Transilvania, 1742. 44–52.

105 HUSZTI, A.: i. m. 223–224.

106 HUSZTI, A.: i. m. 99–100., 102.

107 HUSZTI, A.: i. m. 112–113., 172–173.

tó 1871. évi XXXIII. törvénycikk után, az 1872. évi Ideiglenes (bűnvádi) eljárási szabályzat (az úgynevezett „sárga könyv”), valamint a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk hozta el.¹⁰⁸

Ugyanakkor az első olyan büntetőkódex kimunkálása, amely a szokásjog és a gyakorlat összegyűjtése (és legfeljebb némi továbbgondolása) helyett már valódi kodifikációs terméknek tekinthető, és a büntető anyagi- és eljárásjog többé-kevésbé átfogó és kizárólagos szabályozására irányult, II. József halált követően, az 1790-es évek legelején kezdődött meg.¹⁰⁹ A kor legkiválóbb jogtudósai és egyben legjelesebb gyakorlati szakemberei közül Szirmay Antal és Reviczky József nevével fémjelezhető munka eredménye az 1795. évi büntetőkódex-tervezet lett, amelyben ugyan tettenérhetők a felvilágosodás büntetőjogának egyes vívmányai, mégsem szakadt el teljesen a szokásjogi hagyománytól, egyfajta átmenet a régi magyar jog és valamiféle új – közkeletű megnevezéssel felvilágosult – magyar büntetőjog között. E kettős jelleg a sajátos társadalmi közegből (is) adódott: a nemesség saját előjogait védve nem kívánt lényegbevágó büntetőjogi reformot végrehajtani, míg a kodifikációs bizottság nyitottabb volt a haladó megoldásokra.¹¹⁰ A tervezet II. Józsefnek a szigorúan nyomozóelvű büntetőeljárás bevezetésére irányuló törekvéseivel szakítva visszatért a magyar hagyománynak jobban megfelelő vádelvhez.¹¹¹

A 1795. évi tervezet szerint a büntettek felderítése „főképpen” a hatóságokat terheli, akik legfeljebb három egymást követő lépésben helyi, kerületi, majd magasabb – nyilván megyei – szinten megteszik a szükséges intézkedéseket, míg végül a megyei hatóság adja át a terheltet és a bizonyítékokat az illetékes bírónak, akinek feladata lesz, hogy a benyújtott bizonyítékok és a vádemelés alapján ítéljen, vagy a közbírádót a közigazgatási hatóság útján utasítsa a hiányzó bizonyítékok benyújtására.¹¹² A tervezet értelmében a jövőben büntetőügyekben (első fokon) kizárólag a vármegyék, a szabad királyi városok és a kiváltságos kerületek járnak, továbbá szűk körben meghatározott súlyos deliktumok miatt a Királyi Ítéltábla; az eljárásjogot tárgyaló első részének vádemelésről szóló VIII. szakasza pedig igen sommásan csak annyit rögzít, hogy a Királyi Ítéltáblára tartozó ügyekben a királyi fiscust, egyébként pedig az adott ügyre ítélkezési hatalommal felruházott joghatóság (bíró-

108 BÉLI G.: i. m. 354–358.

109 HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 25., 31.

110 HAJDU L.: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet* i. m. 139–140.

111 FANTOLY Zsanett: *A magyar büntetőeljárás jog kodifikációjának történeti fejlődése*. FORVM, Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica III. (2013) 1. sz. 6.

112 HAJDU L.: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet* i. m. 402., 404., 407–410.

ság) fiscusát illeti a vádemelés joga.¹¹³ E megfogalmazás – bár nem szervezeti törvényről, hanem büntetőjogi kódexről van szó – rendkívül keveset mond a vádlói intézményről, de egyértelműen azt tükrözi, hogy a vádlóként eljáró fiscus (illetve a személyében eljáró fiscalis) intézményesen továbbra is a bírósághoz tartozik, nem független attól.

Magán hordozza továbbá e tervezet a magánjogi perek bizonyos elemeit is. A per vitele keretében például úgy fogalmaz, hogy „első lépésként a vádat kell ismertetni [...] ezt követően egyik részről a közzétételnek kell felsorolnia a súlyosbító, a másik részről a bevádolt személyek védelmére kirendelt hatósági vagy más, fogadott ügyvédnek pedig az enyhítő körülményeket kell rendre elmondania”.¹¹⁴ Ebből úgy látszik egyrészt, hogy a vádat a bíróság ismerteti, másrészt a (köz)vádlónak a védelemhez való viszonya a magánjogi perek felperes-alperes viszonyához hasonló. A részben magánjogias jellegre utalnak azok a szabályok is, miszerint a közzététel felperes mellett egyazon ügyben felléphet magánvádló is (aki azonban ha rosszhiszemű vádlónak bizonyul, a felmentő ítéletben – a bevádolt kérelmére – elégtételre kötelezhető, ha pedig az ítéletet személyesen meghallgatni nem jelent meg, nyakas távolmaradóként marasztalható). Végül, ha a magánvádló összejátszik a terhelttel, és annak elítélése megghiúsul, az eljáró közzetelről illeti meg a magánvádló elleni vádemelés joga is.¹¹⁵

További érdekesség – ugyanakkor a vádló tekintetében a fenti magánjogias jellegtől már eltérő megoldás – a tervezetben, hogy annak eljárási szabályai szerint sem a bíró, sem a vádló nem lehet tanú abban az ügyben, amelyben hatóságként jár el. Míg azonban a bíró „ilyen esetben köteles a bírói tisztséget letenni, és így betölteni azután a tanú szerepét, akár a bevádolt mellett, akár ellene”, addig a (köz)vádlóra vonatkozóan a normaszöveg nem állapítja meg a további teendőket.¹¹⁶

Mindent egybevetve, az egyéb előremutató megoldásai mellett az 1795. évi tervezetben a vádhatóság tekintetében nem találunk a korábbiaktól közjogi értelemben jelentősen eltérő megoldást, így a tervezet, amely végül soha nem került az Országgyűlés elé, még törvénnyé válása esetén sem hozott volna jelentős változást a közzetel állása tekintetében.

A következő, 1829/30. évi kodifikációs kísérletnek eljárásjogi része a közzetel tekintetében jelentős előrelépést ugyancsak nem mutatott fel. Ez az opus lényegében csak az első hazai

113 HAJDU L.: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet* i. m. 411–413.

114 HAJDU L.: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet* i. m. 428.

115 HAJDU L.: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet* i. m. 435–436.

116 HAJDU L.: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet* i. m. 418–419.

kodifikációs tervezet módosítása volt, de egyes szabályaiban a vádelv irányából némileg a nyomozóelv és az írásbeli eljárás irányába mozdult el.¹¹⁷ És valóban, a bűncselekményeknek a törvényhatósági tisztek által hivatalból történő üldözése és az eljáró hatósági személyek tanúkénti kizárása tekintetében is az 1795. évi tervezet előbb bemutatott szabályai köszönnek vissza.¹¹⁸ A javaslat megszüntette (volna) a magánvádlói fellépést,¹¹⁹ ugyanakkor a bűnvádi eljárásnak némiképp még mindig magánjogias szemléletét, a közvádlónak és a vádlottnak ellenérdeklő peres felekként szemlélését mutatja az, hogy a kodifikátorok külön kiemelésre méltatták azt, hogy a vádlott az ártatlanságának bizonyítására felhasználhatja a közvádló tanúit is.¹²⁰

Ugyancsak tervezet maradt és nem emelkedhetett törvényerőre a Zsedényi Ede vezetésével készült 1843. évi, immár az anyagi jogi javaslattól külön szerkezetben, önálló törvényjavaslatként kimunkált büntetőeljárási javaslat, valamint az ennek átdolgozásával – immár Deák Ferenc elgondolásainak megfelelően – készült esküdtszéki tervezet, amelyek már a kor szelleméhez egyre inkább igazodó, figyelemreméltó tudományos ismeretek hasznosítását hozták magukkal.¹²¹

E tervezetekből a közvádló státuszával összefüggésben kiemelhető a magánvád eltörlésével a tiszti ügyész vagy a Szent Korona ügyésze által megtestesített közvád kizárólagossága tétele, valamint az eljárási feladatok letisztultabb elkülönítése, aminek következtében a pert megelőző vizsgálat a vizsgálóbírók feladatává vált, és e körben a közvádló ügyészek hatásköre megszűnt.¹²² A közvádló csak a nyomozóelven működő vizsgálat után, a vád alá helyezés során jelenik meg az eljárásban, ami innentől kezdve az ítélelhozatalig egyre inkább vádelvvé válik és – szemben az előző, 1829/30. évi javaslattal – ismét visszatér a szóbeliséghez.¹²³

117 FANTOLY Zs.: i. m. 5–6.

118 BALOGH Elemér: *Eljárásjogi alapelvek az 1830. évi magyar büntető törvénykönyv-tervezetben*. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica 74. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012. 27., 30.

119 FANTOLY Zs.: i. m. 7.

120 BALOGH E.: *Eljárásjogi alapelvek* i. m. 31.

121 BÉLI G.: i. m. 354., HERKE Cs.–FENYVESI Cs.–TREMEL F.: i. m. 39.

122 BÉLI G.: i. m. 354.

123 FANTOLY Zs.: i. m. 8.

Az erdélyi kodifikációs kísérletek

Hazánkban kevésbé ismert az a tény, hogy a magyarországi 1795. évi büntetőkódex-tervezet munkálatainak kezdetével lényegében egy időben az 1791. évi erdélyi országgyűlés is felállított egy bizottságot Erdély és a Partium büntető anyagi- és eljárásjogának kodifikálására. E bizottság 1793-ra el is készítette a tervezetet, azonban azt csak az 1810/11. évi erdélyi országgyűlés tárgyalta meg, dolgozta át és fogadta el törvényjavaslatként.¹²⁴ E javaslatban magyarországi kortársához hasonlóan a korábbi századok „feudális” büntetőjogának elemei keveredtek a felvilágosodás egyes büntetőjogi megoldásaival, de számos tekintetben korszerűbb volt a magyarországi tervezetnél, és a speciális erdélyi jogi gyökerei – valamint főleg az anyagi jog terén a francia minta hatása – mellett erőteljes magyar jogi gyökerekkel is rendelkezik, az *Approbatae* és *Compilatae Constitutiones* többszöri felhívása mellett számos esetben utal például vissza a Hármaskönyv szabályaira is. A javaslat uralkodói szentesítése azonban az országgyűlés munkájának befejezése után elmaradt, végül 1834-ben kelt leiratával I. Ferenc megüzente az országgyűlésnek, hogy a javaslatot – mivel részben a megalkotása óta eltelt hosszabb idő miatt sem felel meg a kor legújabb kívánalmainak – nem fogadja el, és új kódex kidolgozását javasolja.¹²⁵

Ami már az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat közvadra és közvádlóra vonatkozó koncepcióját illeti, az anyagi jogi rész általános büntetőjogi fogalmakat tárgyaló első címe büntetőjog tárgyról szóló első cikkének 1. és 2. §-ai szerint a büntetőjog a közbűncselekmények ismérveit, megítélésük és büntetésük módját és mértékét meghatározó törvényeket jelenti, a közbűncselekmények pedig olyan tiltott cselekmények, amelyek a közálladalmat, annak belső rendjét és békéjét közvetlenül vagy közvetve sértik, és amelyeket közönséges tiszti keresettel üldöznek.

Az eljárásjogi rész büntető igazságszolgáltatást tárgyaló első címe közvádlókról és közönséges keresetekről szóló negyedik cikkének 1. §-a szerint az erdélyi felsőbb bíróságok előtt a főügyigazgató (*Director Ordinarius* vagy *Fiscalis Director*) jár el mint az ország közvádlója, aki emellett felülvizsgálja az alsóbb bíróságok előtti vádakot, illetőleg megintja és a törvény erejével üldözi a törvényhatóságok mellett működő kötelességszegő közvádlókat.¹²⁶

¹²⁴ VERESS E.: i. m. 306.

¹²⁵ VERESS E.: i. m. 311.

¹²⁶ *Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens.* In: Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartott országos gyűlésének jegyző könyve. Nyomtatott a Réformátum

Témánk szempontjából a legjelentősebb a fenti cikk 2. §-a, amely kimondja, hogy az alsóbb bíróságok előtt a korábban eljáró valamennyi közvádoló helyett a büntetőügyek gondosabb és gyorsabb intézése végett minden más kötelezettségüket elvéve, csakis a büntetőügyek intézésére, megfelelő fizetéssel ügyészeket (Fiscales) kell állítani. Legfontosabb feladataik: illetékességi területükön a bűncselekményekről felvilágosítást szerezni, a főügyigazgatónak jelenteni, és neki engedelmeskedni; a kivallatásokat lefolytattatni; a súlyosabb cselekmények elkövetőit befogatni; saját nevük alatt, hivatalból törvényes keresetet emelni az eljárás alá vont bűnösökkel szemben, és az eljárások gyorsítását szorgalmazni; közreműködni az ítélet után a törvényes végrehajtásba vonásban; továbbá a terheltek és a rabok jegyzékeit negyedévenként a főügyigazgatónak megküldeni, és szükség esetén a Királyi Kormányzóság által kért további felvilágosítást megadni.¹²⁷ Ugyanezen cikk 3. §-a pedig rögzíti, hogy a közönséges keresetek közvádat foglalnak magukban, és törvényes és alapos indokok nélkül nem indíthatók; a főügyigazgató pedig magasabb állású személyekkel szemben a kormányzó és a Királyi Kormányzóság tudomása és engedelmével közönséges keresetet nem emelhet.¹²⁸ A javaslat azonban az előbbieket ellenére sem biztosít az ügyészeknek teljes vádmonopóliumot, egyes ügykörökben ugyanis fenntartja a földesúri bíráskodás lehetőségét, amely fórumokon a vádképviselőt továbbra is a földesúr vagy embere (uradalmi ügyésze) látja el.

Az 1811. évi erdélyi büntetőkézikódex-javaslat szerint tehát az úriszéki eljárás kivételével a bíróságokhoz szorosabban rendelt közvádolókat felváltották volna a nagyobb mértékben független, rendes fizetésért eljáró ügyészek. Büntetőeljárás feladataik kisebb-nagyobb intenzitással a vád előkészítésétől egészen a végrehajtásba való közreműködésig terjedt volna; azonban a korábbi tiszti- és uradalmi ügyészekkel szemben kizárólag közvádlokat láttak volna el, és e jogkört – az úriszéki eljárás kivételével – kizárólagosan gyakorolták volna. Tevékenységük kifejezetten a törvényhez kötött, a hivatali előjáró, a tiszti kar és a helyi tisztviselő számára átlátható lett volna, azért a főügyigazgató és végső soron a Királyi Kormányzóság irányában tartoztak volna felelősséggel, és felettük a főügyigazgató egyedi ügyek szintjén is felügyeleti jogkört gyakorolhatott volna.

E javaslat írott alkotmány és írott szervezeti törvények hiányában az ügyészi tevékenység közjogi alapjának egyes elemeit is a büntetőeljárás szabályai között leírva próbált egy

Kollégiumom betűivel, Török István által, Kolozsvár, 1811. 1199.

127 Sanctio Criminalis 1199–1200.

128 Sanctio Criminalis 1200–1201.

újszerű, immár kizárólag vádhatósági funkciót ellátó intézményt a büntetőeljárás kodifikáció útján becsempészni a jogrendszerbe. Ugyanakkor az ügyészek közjogi státuszának minden kérdését (például kinevezésüket, hivatalukat, egymáshoz való viszonyukat) nem rendezte, ezek további szabályozást kívántak volna. Az ismertetett szabályokból mégis a korábbtól közjogi tekintetben különböző, a bíróságtól szervezetileg eltávolodott és az 1871-ben megvalósulthoz közelebb álló ügyészi, közzétűlt intézmény rajzolódik ki.

Minthogy az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat közzétűlt koncepciója az uralkodói szentesítés hiányában az erdélyi gyakorlatba sem ment át, így a (királyi) magyarországi gyakorlatra sem volt esélye hatni. és hiteles magyar nyelvű kiadás hiányában a magyar jogtudományi irodalomban gyakorlatilag ismeretlen maradt. Meglepőbb talán azonban, hogy az erdélyi jogtudományra sem tudott jelentős hatást gyakorolni. A javaslat országgyűlési elfogadása után éppen fél évszázaddal Dósa Elek a felperesség körében még mindig megkülönbözteti a magános- és a közfelperest, közfelperesek pedig – ahogy írja – a közügyigazgató, az alispán, az alkirálybíró, a szabad királyi városokban egy tanácsnok, illetve az egyházi közfelperesek.¹²⁹ Dósánál tehát még a 19. század második felének elején is jól kirajzolódik a régi tisztí ügyészi rendszer fennmaradása, miközben az ennél jóval előremutatóbb kódexjavaslat megoldásáról említést sem tesz.

I. Ferenc 1834-ben kelt leirata alapján az 1837. évi erdélyi országgyűlést követően Gál László korábbi főügyigazgató a hagyományos erdélyi jogot, II. József büntetőtörvényét és az 1811. évi javaslatot figyelembe véve 1839-re elkészített egy újabb, a büntető anyagi- és eljárásjog szabályait is felölelő, magyar nyelvű tervezetet, azonban azt az országgyűlésnek csupán egy választmánya vizsgálta 1840 és 1844 között, a plénum sohasem tárgyalta.¹³⁰ E mű – Balogh Elemér szavaival – a korabeli magyarországi kodifikációs kísérletek környezetéhez hasonlóan, a jelentős jogi gondolkodás és a „büntetőjogi praxis aggasztóan elmaradott állapotának” kettőssége közepette született.¹³¹ Gál művének eljárásjogi része az anyagi joghoz mérten jelentősen rövidebb terjedelmű, és a közzétűlt intézmény tekintetében előzményeihez mérten számottevő újítást nem hozott (volna).

129 Dósa Elek: *Erdélyhoni jogtudomány. Melyet az alkotmányos Erdélyhonban az 1000-dik év oltat törvényszerűen költ, s az 1849-dik évig érvényességgel birt törvények és szokások szerint*. III. könyv: *Erdélyhoni magyar pertan*. Nyomatott az Ev. Ref. Főtanoda betűivel, Kolozsvár, 1861. 6., 8–9.

130 VERESS E.: i. m. 311–314.

131 BALOGH Elemér: *A magyar büntetőtörvény-tervezetek szerkezeti fejlődése*. In: Tóth Károly (szerk.): *Tanulmányok dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica 64. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, Szeged, 2004. 35.

A 19. századi jogtudósok megállapításai

A korai 19. századi magyar büntetőjogi irodalom jelentős alkotása Vuchetich Mátyás pesti egyetemi tanár, Békés és Torontál megyei táblabírónak a magyar büntetőjog intézményeiről 1819-ben megjelent könyve, az *Institutiones iuris criminalis Hungarici*. Szemben a korábbi jelentős jogirodalmi munkák többségével, ez az opus nem általában az anyagi- és perjogot tárgyalja, ezen belül kitérve a büntetőperek sajátosságaira, hanem kifejezetten a büntető anyagi- és eljárásjogot mutatja be.

Vuchetich felosztása szerint a per alanyai a jogot kimondó (jogot szolgáltató) személyek, illetve azok, akiknek a jogot mondják (szolgáltatják). A jogot szolgáltató személyek a bírók, akik között megkülönböztethetők a bíróság elnöke és a bírótársak, akiket ülnököknek és más neven is szokás nevezni.¹³² A büntetőügyekben első fokon eljáró bíróságokat pedig a korábbi századok során kialakult gyakorlatnak megfelelően sorolja fel, elsőként említve a büntető sedria-nak is mondott megyei büntető törvényszékeket, majd a szabad királyi városok és a kiváltságos mezővárosok magisztrátusait, valamint a pallosjognak örvendő nemesek úriszékeit, kiegészíti azonban ezek sorát a Magyar Királyi Tudományegyetem ítélőszékével.¹³³

A per alanyai közül azok, akiknek a jogot mondják, lehetnek perbeli fő- vagy mellékszemélyek, előbbiek pedig – kifejezetten büntetőjogi írásról lévén szó – a vádló (accusator), aki a más által elkövetett bűncselekményt megfelelően kimunkált keresettel a bíróságon előterjeszti és bizonyítja, valamint a vádlott, akivel szemben valamely bűncselekmény gyanúja miatt fellépnek.¹³⁴ Említésre érdemes, hogy Bérces Viktor a vádló személyének ilyen leírásában – még a „megfelelően kimunkált kereset” kritériumát nem említve is – a törvényes vád elvének kezdeti meghatározását véli felfedezni.¹³⁵ E megállapítását csak erősíteni látszik a definíciónak a kereset megfelelőségére vonatkozó kritériummal történő kiegészítése.

Alább pedig azt fejtegeti Vuchetich, hogy a büntetőeljárás formája szerint kétféle lehet: akkuzatórius vagy inkvizitórius. Az akkuzatórius eljárásban – mint írja – valamely kérelmező (a sértett vagy más polgár) a bűncselekmény terheltjének közönséges büntetéssel

132 VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum academiarum Regni Hungariae*. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae, 1819. 328.

133 VUCHETICH, M.: i. m. 326–327.

134 VUCHETICH, M.: i. m. 332–333.

135 BÉRCES Viktor: *Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „Institutiones iuris criminalis Hungarici”*. Iustum Aequum Salutare XII. (2016) 1. sz. 149.

történő megbüntetését kéri, e vádló mintegy pereskedő fél, a közönséges büntetéssel a közérdek jogát érvényesíti, egyben a bizonyítékokat és az ügy előbbre vitelét biztosítja. Ezzel szemben az inkvizitórius eljárásban maga a bíró keres hivatalból, vádló nélkül büntetést a terheltre, a bíró hivatalból a vádló helyetteseként is szolgál oly módon, hogy egyformán tekintettel van a vádlott igazságos védelmére is.¹³⁶ Később ezt azzal egészíti ki a szerző, hogy az inkvizitórius eljárás lehet tisztán inkvizitórius, amelyben a bíró vádló nélkül, hivatalból keresi a terhelt büntetését, vagy pedig lehet vegyes, amelyben részben az akkuzatórius eljárás elemei is megjelennek, ami abban mutatkozik meg, hogy az általános kivizsgálást követően a közvádlo mintegy peres fél keresi közönséges büntetéssel a közérdek jogát.¹³⁷

Végül pedig arra is rámutat Vuchetich, hogy a magyar bűnvádi per vegyes inkvizitórius jellegű, mert abban előbb a bíró folytatja le hivatalból az általános és különös kivizsgálást, majd ezután – nehogy a bíró pereskedő félként tűnjön fellépni – felhívják az illetékes bíróság tiszti ügyészét, hogy mintegy közvádlo, aki közönséges büntetéssel a közérdek jogát keresi peres félként, a terhelttel szemben büntetés kiszabását kérje, és ehhez a bizonyítékokat és az ügy előbbre vitelét biztosítsa. Ennek eszköze pedig a tiszti büntető kereset, vagyis a bűncselekménynek az illetékes bírónál megfelelően kimunkált keresettel történő feljelentése és bizonyítása.¹³⁸ E gondolatokkal kiegészülve a büntetőeljárás részben inkvizitórius jellege ellenére is méginkább helyesnek mutatkozik Bérces Viktor megállapítása.

A 19. századi magyar büntetőjogi irodalom egy másik neves képviselője, Szlemenics Pál a fenyítő törvényszéki eljárásról szóló könyvében „a fenyítő törvénytételben előforduló” személyek között megkülönböztet fő- és segédszemélyeket, előbbieket pedig a felperes, az alperes és a bíró.¹³⁹ Szlemenics szerint a fenyítő perben felperes az, aki „a fenyítő törvényszéki ügyet bíró elejébe terjeszti, és a bűnös ellen érdemlett büntetést kér”, ilyen felperesként pedig három személyi kört jelöl meg. Eszerint a fenyítő per rendszerinti felperese „a perben ítélt törvényszéknek hivatalbeli ügyvédje”, törvényben meghatározott súlyos ügyekben pedig a királyi fiskus, továbbá egyetlen esetben, a felesége paráználkodása miatt fővesztés-kérésre nézve a magános hazapolgár.¹⁴⁰

Szlemenics fejtegetése alapján tehát a közvádloői fellépéssel folyó bűnvádi eljárás felperese, közvádloja a 19. század közepéhez közeledve is alapvetően a megelőző századokban

136 VUCHETICH, M.: i. m. 343–344.

137 VUCHETICH, M.: i. m. 344–345.

138 VUCHETICH, M.: i. m. 345–346.

139 SZLEMENICS Pál: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*. Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézete, Buda, 1836. 145.

140 SZLEMENICS P.: i. m. 146.

kialakultak szerint a tiszti ügyész, illetve a királyi ügyek igazgatója. Érdekesség azonban, hogy maga a szerző nem a tisztt, az ügyész vagy a fiskális kifejezést használja, hanem a közvádlói fellépés kezdetlegesebb történelmi formájára emlékeztető megnevezést, amikor még a magisztrátus meghatalmazott prókátora látta el a vádképviselési feladatokat.

A 19. századi erdélyi perjog jelentős tudományos feldolgozását találjuk Dósa Elek – már több ponton hivatkozott – Erdélyhoni jogtudomány című háromkötetes művének harmadik, perjogi kötetében. Dósa általában véve a perjogot tárgyalja, művében nincs élesen elhatárolt polgári- és büntető perjogi rész, ezek különbségeire, illetve a mindkét területen általánosnak tekinthető megoldásoktól való eltérésekre az egyes intézmények tárgyalása során tér ki.

Amíg a régebbi, 18. századi erdélyi jogtudományban Huszti András – ahogy arról már ugyancsak szó volt – a perben általában a bírót, a felperest és az alperest, bűnvádi perben pedig a bírót és az alperest tekintette főszemélynek,¹⁴¹ bő egy évszázaddal később Dósa megközelítése különbözik ettől, és különbözik a Vuchetich és Szlemenics által leírt felosztástól is. Ő ugyanis előbb megkülönbözteti a perben résztvevő lényeges-, mellék- és segédszemélyeket, majd ezektől külön fejezetben, tehát nem a perben résztvevő személyként tárgyalja a per bírójára vonatkozó kérdéseket. Perbeli lényeges személyek azok „kik elannyira nélkülözhetlenek, hogy náluk nélkül pert még képzelni sem lehet”, ezek pedig a felperes és az alperes (büntényi perekben: „reus”).¹⁴²

Felperes az, aki a bíró előtt mást vádol vagy valamit követel, és lehet saját ügyében pereskedő magánszemély vagy hivatalnok, aki hivatali kötelességénél fogva folytatja a rábízott közügyeket – ez utóbbi a közfelperes.¹⁴³ A felperességnek, vagyis a „felperesi perelhetési képességnek” személyi és tárgyi oldala van, előbbi életkori, szellemi képességbeli és egyéb – főleg magánjogi perekben releváns jogi természetű – feltételeket, utóbbi pedig a per tárgyának követelésére jogosítottságot jelent; míg a felperesi kötelezettségek köréből a büntetőeljárás tekintetében a bizonyítási kötelezettség emelhető ki.¹⁴⁴

A közfelpereseket Dósa négy csoportban sorolja. Első a Fiscalis Director, vagyis a közügy-igazgató, aki a fiscust közvetlenül érintő és minden más, törvényben rábízott ügyekben eljár az ország egész területén. A vármegyék, illetve a székely székek törvényszékeinek közvádlói az alispános, illetve az alkirálybírók. A szabad királyi városok és más kiváltságos városokban közfelperes a kinevezett tanácsnok (senator), aki jellemzően rendőri főbiztos

141 HUSZTI, A.: i. m. 102.

142 DÓSA E.: *Erdélyhoni magyar pertan* i. m. 5.

143 DÓSA E.: *Erdélyhoni magyar pertan* i. m. 6.

144 DÓSA E.: *Erdélyhoni magyar pertan* i. m. 6–8.

(politiae director) is. Végül, a helvét (református) vallásúak közönséges és kerületi zsina-tain egyházi közfelperesek a generalis director és a tractualis director.¹⁴⁵ E felsorolás első három eleméből is jól látható, hogy miután a 19. század első felének kodifikációs kísérletei javaslat, illetve tervezet formájában maradtak, a gyakorlatban a közbírók továbbra is a korábbi századokban megjelent főügyigazgató (vagy közügyigazgató) és a törvényhatósági tisztii ügyészek maradtak.

Záró gondolatok – az 1871 előtti és az azt követő megoldások lényegi különbsége

A közbíró és a közbírói intézmény 1871 előtti előzményeit vizsgálva a magyar jogi kultúrkörben, vagyis a 16. század közepéig a Magyar Királyságban, azt követően pedig párhuzamos szálokon (a királyi) Magyarországon és Erdélyben, feltárulhat előttünk a magyar és az erdélyi büntetőeljárás közbíróira vonatkozó gondolatok kialakulása és gyakorlati megvalósulása, valamint a tudomány korabeli művelőinek ezekkel összefüggő gondolatai. Mindezek alapján pedig megkísérélhetők az 1871. évi XXXIII. törvénycikkkel felállított királyi ügyészség mint közbírói hatóság lényegének összevetése a hazai előzményekkel, és mindebből annak megállapítása, hogy mi volt az a lényeges jellemző, amiben a királyi ügyészség felállítása újdonságot hozott.

Ami tehát az 1871 előtti időszakot illeti, általánosságban elmondható, hogy amíg a magánélvűek üldözése mindvégig megmaradt a sértett fellépésén alapuló, a mai fogalmaink szerint is polgári eljárásra tartozó jogviták elintézésével egy tekintet alá eső magánjogias pervitelnél, addig a közbüncselekmények tekintetében a sértett akaratától függő, jóvátétellel vegyes megtorlást felváltották a magisztrátusi majd tisztii ügyész hivataltólóli fellépés közbíró-jellegű sémái.

E közbírói működés lényegi különbsége pedig az 1871-ben felállított rendszerhez viszonyítva a bíró és a közbíró viszonyában ragadható meg. Ennek mai szemmel szokatlannak ható, de igen szemléletes megfogalmazását adta a 18. század közepén Huszti András, amikor úgy fogalmazott, hogy a bünvádi perek főszemélyei csupán a bírók és a terheltek, a bíró pedig a felperes feladatait is ellátja. Lényegében ezt a gondolatot viszi tovább a 19. században Vuchetich Mátyás is, amikor a magyar bünvádi per vegyes inkvizitórius jellegéről ír. E korszak közbírói ugyanis a bíróságtól olyannyira nem voltak függetlenek, hogy

145 Dósa E.: *Erdélyhoni magyar pertan* i. m. 8–9.

állásukat tekintve semmiképpen sem saját közjogi állásukból fakadóan, önálló hatáskörben fellépő vádhatóságnak, hanem sokkal inkább a bűnüldözés feladatával és hatáskörével ténylegesen felruházott törvényhatóság (a magisztrátus, a bíróság) segédjének voltak tekinthetők.

Ebből fakadóan pedig az 1871. évi XXXIII. törvénycikk által felállított közvádló hatóság lényegét nem másban, mint a bírósághoz való korábbi viszony felszámolásában, a valóban saját – a bíróságtól önállósult – közvádló funkció és hatáskör elnyerésében kell látnunk. E tekintetben pedig a királyi ügyészségnek az igazságügyi kormányzathoz és az igazságügy-miniszterhez való viszonya semmit nem von le a bíróságtól történő önállósulás, függetlenedés jelentőségéből.

Ha pedig immár erre tekintettel tesszük fel a kérdést, hogy voltak-e 1871 (illetve 1848) előtt a magyar jogi kultúrkörben a gyakorlatban működő tiszti ügyészi rendszerhez képest előremutatóbb gondolatok, feltétlenül ilyennek tekinthetjük a hazai jogirodalomban gyakorlatilag érintetlenül maradt 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat által kimunkált közvádlói intézményt. Ennek ismeretében pedig eljátszhatunk a gondolattal, hogy vajon az 1870-es évek elejének igazságügyi reformja Magyarország és Erdély akkoriban újra (igaz, az Osztrák-Magyar Monarchia keretein belül) megvalósult uniójában megfontolta volna-e, és esetleg mennyiben tekintette volna elődjének e javaslat megoldását, ha azt az uralkodó annak idején szentesítette volna.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárás jog, kriminológia

Bárd Károly: *Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai: összehasonlító jogi tanulmány.* HVG-ORAC, Budapest, 2021.

Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog: ötödik, aktualizált kiadás.* HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Holé Katalin – Király Eszter (szerk.): *Haladás és ellenállás: Erdei Tanár Úr és más szerzők dolgozatai.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021.

Fázsi László: *A pótmagánvádas eljárás.* HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Irk Ferenc: *Megbüntethetetlen bűnök II.: az ember és környezete kizsákmányolásának metamorfózisa.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2021.

Polt Péter: *Törvény és igazság: Válogatott beszédek, tanulmányok dokumentumok a modern ügyészségről.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

Polt Péter (szerk.): *150 éves az ügyészség: Fejezetek az ügyészi szervezet történetéből 1871–2021.* Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2021.

Tóth Mihály: *Örök kérdések és bizonytalan válaszok az ezredforduló évtizedeinek büntetőjogi világából: válogatott írások.* HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Polgári jog, polgári eljárásjog, munkajog, egyéb

Anka Márton Tibor: *A földforgalmi szabályozás a tulajdonjog és a haszonélvezeti jog oldaláról.* HVG-ORAC, Budapest, 2021.

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Baranyi Bertold – Bánáti János – Fekete Tamás – Havasi Dezső – Kovács Kázmér – Martonovics Bernadett – Minkó Renáta – Réti László – Szabados János – Szecskay András – Tordai Csaba – Vég Tibor: *Nagykommentár az ügyvédi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

Czine Ágnes: *A tisztességes bírósági eljárás: Audiatur et altera pars*. HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Nagy Csongor István: *Versenyjogi kézikönyv*. HVG-ORAC, Budapest, 2021.

Pál Lajos (szerk.): *Az egyenlő bánásmód szabályozásáról: a Magyar Munkajogi Társaság 2020. február 5-ei vitaülésén elhangzott előadások, hozzászólások*. HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Szőcs Tibor: *A nemzetközi öröklési jog szabályainak kommentárja*. HVG-ORAC, Budapest, 2021.

BODNÁR BEÁTA¹

ARÁGALMAZÁS ÉS A BECSÜLETSÉRTÉS DEKRIMINALIZÁCIÓJA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BÜNTETŐJOG ALAPELVEIRE²

Bevezetés

„A kimondott szavakat nem lehet visszavonni, a tetteket nem lehet meg nem történtté tenni. Bocsánatot kérhetünk a hibáért, de nem törölhetjük el az elkövetett bűn következményeit.”³ 2013-tól napjainkig 8506 ügy. Évente átlagosan 1215 eset. A számok nem rablást, nem hamis vádat és nem is költségvetési csalást takarnak, bár az elkövetési adatok meglepően azonosak.⁴

A fenti statisztika mögött a rágalmazás és becsületsértés bűncselekmények bújnak meg. Az a két tényállás, amely a Csemegi-kódexszel vált büntetőjogunk részévé olyan mértékben, hogy a mai napig szinte változatlan szövegezéssel találhatóak meg a Büntető Törvénykönyvben. Két olyan bűncselekmény, ahol egy-egy „lopja a gyógyvizet”, „kádárvonalon kap utasításokat”, „cionista kertitörpe” kijelentés „jutalma” lehet megrovás, próbára bocsátás vagy pénzbüntetés. Az összбүнözés 0,004%-a, ahol alapvető jelentőségű elvek sorozatos sérelme valósul meg. Olyan esetek láncolata, ahol egyidejűleg szabnak ki büntetőjogi és magánjogi szankciókat. 2013-tól 8506 ügy, ahol számos, a mindennapi jogalkalmazást megnehezítő dilemmát és dogmatikai problémát találhatunk. Ez a helyzet változtatást kívánt az új Btk. elfogadásakor, a múlt évben, az idén, és ez az igény jövőre, az újabb 1215 ügy után sem fog eltűnni.

Az OTDK-ra benevezett dolgozatom nem titkolt célja annak alátámasztása volt: ha bár nem áll hatalmunkban eltörölni a kimondott szavak következményeit, miért lenne szükséges, hogy azt a büntetőjogi következmények tekintetében a jogalkotó mégis megtegye. A téma széleskörű tudományos megalapozása érdekében számos aspektust megvizsgáltam. Első lépésként a dolgozat alapvető pilléreit képező fogalmakat határoztam meg: dekriminalizáció és kriminalizáció, valamint a két tényállás jogi tárgyát,

1 Bodnár Beáta, joghallgató, Debreceni Egyetem ÁJK

2 A XXXV. OTDK Büntetőjog Általános Tagozat díjazott dolgozatának szerkesztett változata

3 Gary Chapman

4 <https://bsr.bm.hu/Document/Index> (Letöltés dátuma: 2020. 10. 02.)

az emberi méltósághoz való jogot. Ezt követően felvázoltam a számba vehető dogmatikai anomáliákat – elkövetési hely vagy elkövetési mód a nagy nyilvánosság, a szándékosságon belüli gondatlanság, a valóság bizonyításának nehézségei – mind a rágalmazás, mind a becsületsértés vonatkozásában. Nemzetközi kitekintés keretében igyekeztem megvilágítani Nagy Britannia és Románia dekriminalizációs álláspontját. Végezetül számba vettem a hazai jog szempontjából releváns három fő érvet, az ultima ratio, a ne bis in idem sérelmét, valamint a magánindítvány, magánvád problémakörét.

Jelen tanulmányban terjedelmi okokból kizárólag az álláspontom szerint legfontosabb érvet, az ultima ratio alapelv sérelmét vizsgálom meg közelebbről a már említett két tényállás vonatkozásában.

1. Alapvető fogalmak meghatározása

1.1. Kriminalizáció és dekriminalizáció

Kiindulási pontként megállapítható: ahogyan az élet minden területét, a jogrendszer egészét is értékek hálózta be. Az értékek megjelenése nem önmagukban véve történik, hanem ún. „pozitív-negatív értékkategória-párokban”, hiszen a pozitívan megfogalmazott értékek valamivel szemben jelennek meg. A pozitív értékek követendők, míg a negatív értékek elutasítottak a társadalom szemében, ilyen módon realizálódik az értékek magatartást befolyásoló funkciója.⁵ Az állam ius puniendi hatalmánál fogva jogosult értékítéletet végezni, azaz bizonyos magatartásokat kiemelni a sorból és büntetendővé nyilvánítani. A kriminalizáció ilyen módon egyaránt érték- és eszközválasztási hatalom, kompetencia.⁶

Már a 20. században is a tudományos gondolkodás középpontjába került, hogy mely ismérvekkel kell rendelkeznie egy-egy magatartásnak, hogy az állam azt negatív értékűnek tekinthesse és élhessen kriminalizációs kompetenciájával. Általános jelleggel azonban nem határozható meg, hogy mely cselekményeket kell kiválasztani és üldözni. Kizárólag az adott térben és időben létező társadalom anyagi és kulturális helyzete, továbbá a társadalmi csoportok egymáshoz viszonyított elhelyezkedése határozhatja meg a büntetendő cselekmények körét.⁷ Az állam feladata ezen különböző gazdasági és társadalmi változások lekötése kriminalizációs tevékenysége során. Büntetőjogunk nem állandó, az mindig az

5 BIHARI Mihály: *A politikai értékek*. Jog – Állam – Politika, 2009. 3. szám, 3–35.

6 AMBERG Erzsébet: *A büntetőjogi felelősség helye és ultima ratio szerepe a felelősségi alakzatok rendszerében*. PHD értekezés, Budapest, 2019. 31.

7 VÁMBÉRY Rusztem: *Büntetőjog*. Grill Kiadó, Budapest, 1913. 58–59.

aktuális erkölcsön alapul. Így ahogyan az változik, az államnak fel kell ismernie, mely cselekmények üldözése válik fölöslegessé. Ebben az esetben ahogyan kriminalizálhatta, úgy dekriminalizálhatja is a felmerülő magatartásokat.

A folyamat általában a Büntető Törvénykönyv különös részében szereplő tényállások hatályon kívül helyezésével, esetlegesen hatókörének szűkítésével valósítható meg. Lehetőségként merülhet még fel az általános részben szereplő büntethetőségi akadályok bővítése. Gyakori módnak minősül továbbá valamilyen kvantitatív érték, esetleg szituációs elem tényállásba történő beiktatása. Az említett plusz elem beiktatása révén lehetséges, hogy a korábbi bűncselekmény szabálysértéssé transzformálódik. Ezen sajátos dekriminalizációs folyamat eredményeként tartalmaz ma is a szabálysértési jog több „bagatell bűncselekményt”. Fontos kiemelni, hogy a cselekményekkel szemben a fellépés a folyamat eredményeképpen nem egyáltalán nem, hanem nem büntetőjogi eszközökkel történik.

Arra, hogy a dekriminalizáció teljesen természetes jelenség, a büntető jogtörténetből is számos példa említhető. Az erkölcsi változásokra több alkalommal reagált már a jogalkotó. Ilyenek például a családi kapcsolatokat érintő bűncselekmények. *Szent László király* roppant szigorúan – halállal – büntette a házasságtörő nőt, *II. József* törvénykönyvében ételmegvonásra és fogságra ítéltető, valamint a megbocsájtás büntethetőséget megszüntető okként szerepelt.⁸ A házassági kapcsolatok változása révén napjainkban a házasságtörés már nem büntetendő.

Ugyanebbe a körbe sorolható a homoszexualitás vagy a bestialitás. A Csemegi-kódex 241. §-a büntetni rendelte mind a két cselekményt, míg a 37/2002. (IX. 4.) AB határozat alkotmányellenessé nyilvánította a homo- és heteroszexualitás közötti különbségtételt.⁹

Hasonló sorsra jutottak a szekularizáció következtében a szorosan egyházat védő bűncselekmények, mint például az istenkáromlás vagy a vasárnap megszenteltetésének megszüntetése.

A szocialista Btk.-ban szintén találhatunk olyan cselekményeket – izgatás, ellenség táogatása –, amelyek a rendszerváltáskor jogállami szempontok alapján nem voltak igazolhatóak, így a jogalkotó megszüntette büntetendőségüket.

A felsorolt példákból is látszik, hogy a dekriminalizáció a társadalmi változások természetes velejárója, nem pedig a bűnözés elszabadításának egyik eszköze. Megállapíthatjuk: napjainkban általános elvárás, hogy a vallási tanok vagy az állam meg-

8 MERÉNYI Kálmán: *A házasság (család) büntetőjogi védelmének történeti fejlődése Magyarországon*. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6727/1/juridpol_041_325-340.pdf (Letöltés dátuma: 2020. 10. 09.)

9 BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs et. al.: *Büntetőjog I. Általános rész, a 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-ORAC, Budapest, 2014. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/adatok.html (Letöltés dátuma: 2020. 10. 09.)

sértése ne vonjon maga után szankciókat. Ezen tényállásokat feltehetőleg ma nem lát-nánk szívesen törvénykönyvünkben, mivel dekriminalizációjuk pontosan megalapozott.

Álláspontom szerint azonban a kriminalizáció folyamata során a társadalmi indokolt-ságon túl fontos szem előtt tartani a kár elvét, azaz az államhatalom akkor avatkozhat be az életviszonyokba, ha az „magánkár”¹⁰ vagy „közkár”¹¹, mások megbotránkozásának meg-előzése, továbbá az erkölcs védelmének érdekében szükséges.¹² Mindezekén túl fokozottan figyelembe kell venni, hogy a büntetőjog csupán egyetlen választható eszköz a színes jogi palettáról, így érdemes azt a többi alternatívával közösen vizsgálni, hogy ilyen módon fel-ismerhessünk más, esetleg alkalmasabb társadalomirányítási mechanizmust az adott hely-zetben.

Kiemelkedően fontosnak tartom megjegyezni, hogy a büntetőjog nem tartalmazhat olyan tilalmakat, amelyeknek akár csak mellékhatása nagyobb hátrányt okoz, mint amely-től vissza kíván tartani, nem használható fel olyan cél elérésére, amely más alkalmas eszköz-zel is kiváltható, figyelembe véve a generális és speciális prevenciót egyaránt.¹³ Mindezekén túl óvakodni kell a tényállások felesleges szaporításától, mivel ha a fenyegetés megszokottá válik, az eszköz nem lesz képes leküzdeni a kriminalitást.¹⁴ Tartózkodni kell továbbá attól, hogy „Legyen végre rend!” felkiáltással a büntető populizmus csapdájába essünk,¹⁵ és túl-kriminalizáljuk a cselekményeket.¹⁶

A kriminalizációs egyensúly megtalálása nem könnyű feladat. Szükséges, hogy a vál-tozásokra megfelelően reagáljunk, így az új típusú bűncselekményeket visszaszorítsuk és mindeközben az elavult tényállásokat kiemeljük. Minden nehézség ellenére azonban ez a jogalkotási folyamat eredményezi az átlátható, jogbiztonságot kielégítő, felesleges tényállá-soktól mentes, hatékony büntetőjogot.

10 Egyéneknek okozott kár, amely magában foglalja a vagyoni és „nem vagyoni” – érzelmi, lelki, társadalmi megbecsülésbeli – károkat egyaránt. A fogalom alatt nem csupán a polgári jogi vagy büntetőjogi vagyoni kárt értjük, mivel az aránytalanul leszűkítené a kört.

11 közérdekű intézményes gyakorlatnak okozott kár

12 Joel FEINBERG: *Társadalomfilozófia*. Osiris, Budapest, 1999. 52.

13 Walker NIGEL: *Gondolatok az észszerű büntetőjogról*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 62–79.

14 VÁMBERY R. (1913): i. m. 59–62.

15 GÖNCZÖL Katalin: *A hagyományos pönológiától a posztmodern kriminálprularizmusig*. https://socio.hu/uploads/files/2014_1/6takacs.pdf (Letöltés dátuma: 2020. 08. 13.)

16 Fernando MAOLINA: *A Comparison between continental european and anglo- american approaches to overcriminalization and some remarks on how to deal with it*. *New Criminal Law Review*, 2011. 1. szám, 123–138.

2. A dekriminalizációt megalapozó érvek

2.1. A büntetőjog célja, a büntetőjogi felelősség és az ultima ratio

Álláspontom szerint minden érvelés során a legcélravezetőbb „a kályhától” történő elindulás, így ezt az elvet követve legnagyobb egységként a büntetőjog célját, kiemelten pedig annak ultima ratio jellegét vizsgálom.

A büntetőjog a legelfogadottabb megfogalmazás szerint állami büntetőhatalmat jelent.¹⁷ Ezen büntetőhatalom célját megragadhatjuk a pusztá megtorlásban, *Grotius* szavaival élve nem lehet, hogy a súlyos bűntett ne legyen büntethető.¹⁸ Megragadhatjuk azonban a büntetőjog lényegét olyan módon is, hogy feladata nem más, mint a társadalom védelme, a megelőzés, a helyreállítás. Ebben az esetben inkább a gyógyító, javító nevelő eszközökre helyeződik a hangsúly. A szélsőségek azonban jelen esetben sem lennének célravezetőek, így a büntetőjog modern céljának meghatározásához ötvöznünk kell azokat. Napjainkban azt mondhatjuk, a cél az elkövető szükséges és arányos mértékű megbüntetése, a védelem, a megelőzés és a helyreállítás, miközben az emberi jogokat maximálisan tiszteletben tartjuk.¹⁹

Ezen kombinált cél elérése érdekében szükséges, hogy azon személy, aki a törvényben meghatározottakat tényállásszerűen, bűnös szándékkal megsérti, felelősségre vonható legyen magatartása miatt.²⁰ Azonban még ez a nemesnek látszó eredmény sem érhető el bármilyen eszközzel, azok tárházát korlátozni kell. A felelősségre vonás szűkebb korlátai közé tartoznak a büntethetőségi akadályok – például gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés, tévedés, jogos védelem²¹ –, tágabb értelemben vett korlátai pedig a nemzetközi és emberi jogok, valamint a jogállamiság eszméjéből fakadó gátak, alapvető elvek,²² melyek közül számunkra a legrelevánsabb az ultima ratio jelleg.

17 TRIFFTERER Otto: *Österreichisches Strafrecht*. Allgemeiner Teil, Springer-Verlag, Wien, 1985. 3.

18 BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986. <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/42.html> (Letöltés dátuma: 2020. 08. 16.)

19 VÓKÓ György: *A büntetési teóriák racionalitása*. Büntetőjogi Szemle, 2012. 1. szám, 36–50.

20 POLT Péter: *A büntetőjogi felelősség*. Új Btk. kommentár. I. kötet, általános rész, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 57.

21 KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1966. 349.

22 SZABÓ András: *A büntetőjog reformja – a reform büntetőjog*, Jogtudományi Közlöny, 1988. 8. szám, 459.

Az ultima ratio mint jelmondat a 30 éves háború idején jelent meg. Az uralkodó végső lehetőségének tartotta a harcba bocsátkozást.²³ Később jogi elvként fogalmazódott meg, és ma már a büntetőjog a végső esetben a legutolsó eszköz definíció alatt keresendő.

Az elv angolszász területeken morális vezérfonalként, leginkább a büntetési célok összefoglalásaként érhető tetten. A common law gondolkodásban ez az erkölcsi tétel a jogalkotót köti, amelyet folyamatosan szem előtt kell tartania kriminalizációs tevékenysége során. Értékelnie kell a társadalomra veszélyességet, a szükségességet, arányosságot, hatékonyságot, a szabályozás által kiváltható hatást és a sértett fél érdekeit, mindezt az ultima ratio szem előtt tartásával.²⁴ Azonosítják az elvet az arányossággal is, azonban azt inkább megelőzi, hiszen az ultima ratio arról való döntés, hogy szükséges-e egyáltalán bármilyen büntetés, és nem arról, hogy ami szükséges, arányos-e az elkövetett cselekménnyel. Ebben a gondolkodásban az ultima ratio elve hivatott védelmezni az elkövetőt és a társadalom egészét is az állami túlkapásuktól.²⁵

Európában morális érték helyett tételes jogi elvként gyökeresedett meg a büntetőjogtól elvárt ultima ratio jelleg. A német – és abból táplálkozó – jogi gondolkodásban ma is erősen él a végső eszköz követelménye. Tartalma azonban erősen vitatott. Tekinthető az alkotmányokból származó arányosságnak is, hiszen, ha az ott gyökerező alapvető jogok más módon nem biztosíthatóak, igazolható a büntetőjogi fellépés. A büntetőjognak nem feladata az alkotmányos elvek átfogó védelme, csupán egy bizonyos szint fölött szükséges, hogy fellépjen.²⁶ Ilyen értelemben tehát az alkotmányos értelemben vett arányosság egy példaként jelenik meg.

Fontos, hogy az elv rendelkezik egy külső tartalommal,²⁷ miszerint a büntetőjog akkor alkalmazandó, amikor más jogági eszközök már nem elegendőek²⁸, és rendelkezik egy belső tartalommal: a szankciók egymáshoz viszonyítva fokozatosan alkalmazottak legyenek, a cselekmények előkészületi, kísérleti szakjai csak végső megoldásként legyenek bünteten-

23 Markus D. DUBBER: *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law*. SSRN Electronic Journal, 2013. január

24 Nils JAREBORG: *Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio)*. *Ohio State Journal of Criminal Law*, vol. 2, no. 2 (2005), 521–534.

25 Joxerramon BENGOTXEA: *Ultima Ratio and the Judicial Application of Law*. *Oñati Socio-Legal Series*, v. 3, n. 1 (2013), 107–124.

26 LUKÁCS Tamás: *Az ultima ratio elve az európai unió jogában*. Állam- és Jogtudomány, 2015. 2. szám, 20–46.

27 KARSAI Krisztina: *Az ultima ratio elvről – másképp*. Ünnepi Kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára, Szeged, 2012. 253–260.

28 18/2000. (VI. 6.) AB határozat

dőek. Jellegénél fogva az ultima ratio-t a tettarányosság egy megnyilvánulási formájának is tekintik, valamint a büntetőjogon belüli sajátos szubszidiaritásként is értelmezhető.²⁹

A nézőpontok közötti választást elkerülve is megállapítható, hogy az ultima ratio lényegét tekintve azt a társadalmi kérést sűríti magába, hogy a büntetőjog a legvégső eszköz legyen az állam kezében. Amennyiben az életviszonyokba történő beavatkozás szükséges, a primer és szekunder ratio-ként támogató, segítő, gondoskodó eszközöknek kell elsőbbséget élvezniük a korlátozó intézkedésekkel szemben. Ha korlátozó intézkedések kellenek, nem biztos, hogy szankció szükséges. Amennyiben szankció szükséges, az lehet magánjogi vagy közigazgatási jogi, és csak azt követheti a büntetőjog szigora.³⁰

Felmerülhet a kérdés, hogy mindezek pontosan mit jelentenek a rágalmazási és becsületsértési ügyekben. A válasz nem más, mint hogy a „végső eszköz a legutolsó esetben” követelményének minden egyes ügyben érvényesülnie kell. Mindig szem előtt kell tartani azon első megállapítást, miszerint minden bűncselekmény esetében a cél a felelősségre vonás, a védelem és a sértett kárpótlása. Ez volt a cél abban az esetben, amikor az elkövető kijelentette a sértett polgármesterről, hogy közpénzből aszfaltoztatja saját kapubejáróját,³¹ amikor a rabbiról állapította meg, hogy alávaló gyáva gazember,³² vagy amikor az online sajtóban megjelent, hogy az államtitkár belehamisított a törvénybe.³³

Mindezek alapján a következő lépés annak feltárása, hogy valóban érvényesülnek-e az ultima ratio-ról rögzítettek az általam vizsgált két tényállás esetében. Álláspontom szerint a leghatékonyabban akkor kaphatjuk meg a kívánt eredményt, ha utánajárunk: valóban a végső eszközökről beszélünk-e, és ténylegesen a legvégső esetben alkalmazzuk-e azokat.

A büntetőjogi büntetés lehetősége nagyon úgy tűnik, hogy nem minősül egyetlen eszköznek, hiszen hasonló esetekben gyakran alkalmazzuk a polgári jogból ismert sérelemdíj jogintézményét. A következőkben ezért megvizsgálom azt, ha nem egyetlen, legalább végső eszköz ebben a relációban a büntetőjogi büntetés kilátásba helyezése. Ezt követően az ultima ratio jelleg másik aspektusát – a végső helyzet követelményét – vesszük közelebből szemügyre.

29 v. ö. FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

30 AMBERG Erzsébet (2019): i. m. 23.

31 Pécsi Ítéletábla, Pf. III. 20.069/2017/4. szám

32 Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság, 27. Bf. 8663/2015/5.

33 Pesti Központi Kerületi Bíróság, 13. B. 28.376/2010/9.

2.1.1. Sérelemdíj – kitekintés

A végső eszköz követelményének vizsgálatakor rögtön szembetűnhet az a tény, hogy minden becsületsértés és rágalmazás egyben személyiségi jog megsértése is. Azt tapasztalhatjuk tehát, hogy az általunk vizsgált tényállások megkettőztek, létezik egy büntetőjogi és egy magánjogi változatuk. Ez kizárólag akkor igazolható, ha a szankcionált cselekmények megfelelően fokozottak.

A sérelemdíj a törvényi szabályozás szerint egyértelműen, definiáltan a személyiségi jog-sértés szankciója. A személyiség és emberi méltóság ilyen módon történő védelme nem példa nélküli. Az angol common law elismeri a kártérítési igényt pszichikai fájdalomért, csalódásért.³⁴ A francia jog is ismeri a jóhírnév és becsület sérelme miatti magánjogi kompenzációt, de a német jogban sem maradt szabályozatlanul a személyiségi jogok általános védelme.³⁵ Ezekhez a szabályozási mintákhoz csatlakozott hazánk is, amikor a Ptk. részévé tette a sérelemdíj jogintézményét.

Az új jogintézmény a törvénykönyv második fejezetében helyezkedik el, ezzel is érzékeltetve, hogy dogmatikailag külön áll a kártérítéstől. Amíg a kártérítés célja a vagyonban bekövetkező csökkenés helyreállítása, addig a sérelemdíj lényege a sértett fél pénzbeli kárpótlása és a jóvátétel.³⁶ A sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.³⁷ A bíróság a sérelemdíj összegét az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és a környezetre gyakorolt hatására – tekintettel határozza meg.³⁸

Az összecszerűség meghatározásának módja a polgári jogtól idegen büntető jellegre utal,³⁹ különösen az ismétlődés, visszaesés között húzható párhuzam okán. A „különösen” szóval kapcsolatos aggodalmainak a kodifikációs bizottság is hangot adott, amikor

34 LÁBADY Tamás: *Az eszmei és a büntető kártérítés a common law-ban*. Állam- és Jogtudomány, 1994. 1–2. szám, 69–112.

35 VÉKÁS Lajos: *Sérelemdíj-fájdalimdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményeinek tükrében*. Magyar Jog, 2005. 4. szám, 193–207.

36 SÁNDOR István: *A képmáshoz való jog és a sérelemdíj bírósági gyakorlatának tendenciái*. Belügyi Szemle, 2020. 4. szám, 64.

37 Ptk. 2:52. §

38 BARTA Judit – BARZÓ Tímea – CSÁK Csilla et al.: *Magyarázat a kártérítési jogról*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 333.

39 PRIBULA László: *A sérelemdíj mint a nem vagyoni kártérítés „jogutódja”? – a jogintézmény bevezetésének eljárásjogi problémái*. Jogtudományi Közlöny, 2016. március, 129–138.

kifejtette, hogy a sérelemdíj célja elsődlegesen a sérelem közvetett kompenzációja, és csak másodlagosan a büntető jelleg.⁴⁰ A jogsértés megállapítása a bírói gyakorlat alapján azonban nem vonja maga után automatikusan a sérelemdíj megítélésének kötelezettségét. A bíróság dönthet úgy, hogy a sérelem okozásának megállapítása elegendő szankció, és nem látja szükségesnek sérelemdíj megállapítását.⁴¹ A bagatell igények kiszűrésre kerülnek ilyen módon, ezzel elősegítve a jogintézmény devalválódásának elkerülését.⁴² Nem szükségszerű tehát a gyakorlatból ismert – egyre inkább eltűnőben lévő – 1 vagy 100 forintos sérelemdíj megítélése, az automatikus büntető jelleggel történő kiszabás.⁴³

A fizetésre kötelezés megállapításakor a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, így első lépésként meg kell állapítani, hogy a felelősséget szerződésszegés vagy szerződésen kívüli károkozás eredményezte. Konjunktív feltételei a sérelemdíjnak a jogellenesség, okozati összefüggés a nem vagyoni sérelem és a személyiségi jogi jogsértés között, továbbá a kimentés hiánya.

A sérelemdíj mértékének meghatározásánál figyelembe kell venni a fentiekben már említett különös körülményeket, valamint a jogintézmény célját.⁴⁴ A Polgári Törvénykönyv Miniszteri indoklásából világosan kitűnik, hogy a sérelemdíj célja „a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és egyben magánjogi büntetése.”⁴⁵ A magánjogi büntetés az emberi méltóság sérelme miatti szankció. Tartalmát tekintve ugyanazon cselekménykört szankcionálja, mint az általam vizsgált rágalmazás és becsületsértés.

Megállapítható mindezek alapján, hogy a polgári jogban ugyanazon cselekményeket szankcionáljuk, mint a büntetőjogban, a tényállások fokozatossága nem figyelhető meg. A végső eszköz követelménye maradéktalanul nem valósul meg, így mind a két tényállás esetében sérül az ultima ratio követelménye.

40 VÉKÁS Lajos: *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. CompLex, Budapest, 2009. 72.

41 OROSZ Andrea: *A sérelemdíj értelmezésének és mértékének kérdései a bírói gyakorlatban*. Quid Juris? Ünnepi kötete a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulójára, Budapest-Pécs, 2018. 324.

42 LÁBADY Tamás: *Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés*. Állam- és Jogtudomány, 2016. 1. szám, 40–45.

43 FÉZER Tamás: *Megőrizve megszüntetni! A sérelemdíj bevezetésének korai tapasztalati*. Az új Polgári Törvénykönyv első öt éve (szerk.: Manyárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina), Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2019. 125–131.

44 SZEGHŐ Katalin: *Sérelemdíj – kérdések és kezdeti tapasztalatok*. Magyar Jog, 2020. 3. szám, 136–146.

45 a 2013. évi V. törvény 2:52. §-ához fűzött miniszteri indokolás

2.1.2. Alkalmazott büntetőjogi szankciók

Mindezekről függetlenül azonban lehetséges, hogy a rágalmazási és becsületsértési ügyekben a bíróságok olyan súlyú szankciókat alkalmaznak, hogy a legvégső eset követelménye legalább teljesül. Álláspontom szerint választ erre a dilemmára kizárólag bírósági határozatok vizsgálatával kaphatunk. Ennek érdekében összesen száz rágalmazási és becsületsértési ügy bírósági határozatát tekintettem át. Következtetéseimet a kiszabott szankciókból általam készített statisztikából vonom le.

A bírósági határozatok a Bírósági Határozatok Gyűjteményében szereplő ítéletek sorából kerültek ki. Fontos szem előtt tartani, hogy a BHGY adattára közel sem tartalmazza az összes magyar bírói ítéletet. Jelenleg a jogszabály szerint a Kúria irányítási aktusain és az elvi határozatokon kívül csak a Kúria, az ítélőtáblák és a közigazgatási és munkaügyi bíróságok határozatait kell benne közzétenni. A járásbíróságok és a törvényszékek ítéleteiből csak azok vannak az adatbázisban, amelyek valamilyen határozat előzményeként szerepelnek. Érzékeltetve az arányokat: a 2016-os évet alapul véve az adatbázis a bírósági statisztikák szerinti 355 245 db összes befejezett peres ügyből 6703 darabot, a teljes peres halmaz kevesebb, mint 2%-át tartalmazza.⁴⁶ Ennek ellenére a határozatok számánál fogva – álláspontom szerint – az adatok következtetések levonására alkalmasak.

A vizsgált esetek 2012 és 2019 között végződött ügyek. Az időintervallum kiválasztása az új Btk. megjelenéséhez igazodik, annak ellenére, hogy a tényállások szövegezése nem változott, illetve, hogy számos eljárás a régi Btk. hatálya alatt indult. Az időintervallumot megfelelő tartamúnak tartom ahhoz, hogy következtetéseket vonhassak le a joggyakorlatra nézve.

Az ügyek a BHGY-ből a rágalmazás és a becsületsértés kulcsszavakra történő kereséssel, kézi leválogatással kerültek kiválasztásra.

A bírói ítéletek első-, másod- és harmadfokúak, azaz járásbírósági, törvényszéki és ítélőtáblai hatáskörben születtek. A Kúria döntéseinek vizsgálatára nem került sor.

A vizsgált száz ügy közül 37 esetben megrovás, 34 esetben próbára bocsátás intézkedést alkalmazott a bíróság, 26 esetben pénzbüntetés, továbbá 3 esetben közérdekű munka büntetés kiszabására került sor. Megállapítható tehát, hogy az esetek 71 százalékában intézkedés alkalmazására került sor, büntetés kiszabásának lehetőségét az eljáró bíróságok kilátásba sem helyezték.

46 ZÓDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor: *Az Alaptörvény és az alkotmánybírósági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában – 2012–2016*. MTA Law Working Papers, 2017/22, http://real.mtak.hu/73198/1/2017_22_zodi_lorincz.pdf (Letöltés dátuma: 2020. 02. 23.)

A Büntető Törvénykönyvben található szankciók közül a megrovás a legenyhébb intézkedés. Ebben az esetben a bíróság rosszallását fejezi ki, és felhívja az elkövetőt, hogy a jövőben tartózkodjon bűncselekmények elkövetésétől. A megvizsgált adatokból láthatjuk, hogy ezen intézkedést alkalmazza a bíróság a leggyakrabban rágalalmazási és becsületsértési ügyekben.

Mindezekkel szemben polgári jogi eljárás keretében a fentiekben már leírtak alapján minden esetben sérelemdíj megállapítására kerül sor. A polgári bíróságnak lehetősége van eltekinteni sérelemdíj kiszabásától, és pusztán az alperes személyiségi jogainak megsértését megállapítani. Azonban amennyiben sérelemdíj megállapítására is sor kerül, a polgári bíróság ítélete súlyosabbnak minősül, mint a büntető bíróságok által kiszabott szankciók 71 százaléka. Ha az adott esetben pénzbüntetést kiszabnak ki, csupán ugyanolyan és nem súlyosabb büntetésről beszélhetünk. A 26 pénzbüntetéssel szankcionált cselekmény alapján megállapítható, hogy a kiszabott összegek a félmillió forint értéket ritkán haladják meg, jellemzően a 60 000 és 200 000 forint közötti tartományba sorolhatók. Hasonló vagy esetleg ugyanazon ügyekben meghatározott sérelemdíj összege a 200 000 forint értéket gyakran meghaladja, jellemző a fél- és egymillió forint megítélése is.

A vizsgált ügyek alapján látható, hogy nem érvényesül a végső esetben alkalmazás követelménye sem, hiszen a legtöbb esetben a bíróságok csupán a bűnösség megállapítását érzik arányosnak az elkövetett cselekmény súlyával, így a legenyhébb intézkedések alkalmazására kerül sor. Mivel a sérelemdíjjal való pusztá fenyegetettség és annak megítélése jelentősebb visszatartó erővel bír, mint az általam vizsgált két bűncselekmény tényleges büntetőjogi következménye, így a büntetőjog ultima ratio jellege egyértelműen sérül.

Összegzés

E rövid tanulmány során a legelsőtől a legutolsó mondatig a rágalalmazás és becsületsértés dekriminalizációjának szükségessége mellett érveltem, és ezt próbáltam alátámasztani az ultima ratio sérelemnél keresztül. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy adott esetben a két tényállás büntetőjogon belül tartása mellett is több érv sorakoztatható fel, amelyeket nem kerülhetünk ki a tanulmány céljának ellenére sem. Megállapítható, hogy a rágalalmazás és a becsületsértés bűncselekményekkel az állam társadalmi rosszallását fejezi ki. A kriminalizáció tényével képes kifejezni, hogy ezen nemkívánatos magatartásokat szándékozik megakadályozni, így a legerősebb állami eszközzel üldözi azokat.⁴⁷ Másodszorban a büntetés mellett praktikus érvként gondolhatjuk, hogy sérelemdíjat bizonyos vagyon felett

47 GLASSER C.: *International libel and privacy handbook*. Bloomberg Press, New York, 2006. 188–191.

könnyedén kifizethetnek az elkövetők, más esetekben a vagyontalan elkövetőkkel szemben nem marad eszköz, így náluk nem valósul meg valódi törvényi kontroll.⁴⁸ Azonban az általam vizsgált 100 ügy egyikének elkövetője sem volt befolyásos üzletember, csupán kisebb sajtóorgánumok képviselője, dühös szomszéd vagy lakos.

Végezetül, felhívható a figyelem arra a tényre, hogy a büntetőjogi rendelkezések sora kifejezetten alkalmas fékek beépítésére és határok kijelölésére. Lehetséges ilyen módon elérni, hogy a médiában kevesebb valótlan tartalmú hír jelenjen meg. A büntetéssel fenyegetés azonban ezen a területen kifejezetten kétélű fegyverként működhet, azaz könnyedén bekövetkezhet általa a sajtó öncezúrája.⁴⁹

Azonban álláspontom szerint már önmagában az a tény, hogy a büntetőjog nem képes betölteni a rágalmazás és a becsületsértés esetében a neki szánt szerepet, megalapozza a dekriminalizáció igényét. Bírósági határozatok vizsgálatán keresztül láthattuk, hogy a gyakorlatban nem tulajdonítanak jelentős társadalomra veszélyességet az ilyen jellegű magatartásoknak. Ugyanezen visszatartó erő elérhető a polgári jogban rögzített sérelemdíj jogintézményén keresztül is, sőt a bírósági ítéletekben olvasható összegek alapján lehetséges, hogy az elérni kívánt speciális és generális prevenció polgári eljárás keretében könnyebben kiváltható.

Végül, nem feledkezhetünk meg azon első alapvető megállapításról sem, miszerint a dekriminalizáció a megfelelő esetekben nem ördögtől való. Az egyensúly megtalálása ugyan nem könnyű feladat, azonban egyik korábban rögzített tényállás – istenkáromlás, házasságtörés, homoszexualitás – büntetendőségét sem hiányoljuk ma már. Ennek egyetlen oka, hogy a dekriminalizáció követte a társadalmi és jogi változásokat.

A legfőbb és a bevezetőben említett számos érv tehát már felsorakozott, most a jogalkotónak kellene megtennie a végső lépést. És habár ez a legnehezebb, de egyben a leghelyesebb és legszükségesebb döntés is, hiszen „*Ha nem fontos, hogy meghozzunk egy törvényt, akkor az a fontos, hogy ne hozzunk törvényt.*”⁵⁰

48 Aneta SPAIC – Claire NOLASCO – Milos NOVOCIC: *Decriminalisation of defamation – the balkans case A temporary remedy or a long term solution?* International Journal of Law Crime and Justice, 2016. May, 26.

49 BARENDT, E.: *Freedom of Speech*. Second ed. Oxford University Press, New York, 2005., Kendrick, L.: *Speech, Intent and the Chilling Effect*, 2013 <https://scholarship.law.wm.edu/wmlr/vol54/iss5/4/> (Letöltés dátuma: 2020. 09. 25.)

50 Montesquieu

